

• V. ÉVFOLYAM •

1915

JANUÁR

MEGJELENIK

MINDEN HÓ

ELSEJÉN •

ULT ES JOVO

• ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRS-

SADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT •

AZ OMKE KULTURBIZOTTSÁGA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESTEN

• DR. PATAI JÓZSEF

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Dr. Hajdu Miklós: A mi erőpróbánk . . .	3	Bernhard Breslauer: A berlini zsidó hitközség	22
Karl Schwarcz (Berlin): A német zsidók és a háború	5	Jehuda Halévi: Eli Cion. (Kotta)	24
Somlyó Zoltán: Ballada. (Vers)	6	Abádi Imre: Az ébredő kelet városai . . .	24
Dr. Moritz Goldstein (Berlin): Berlini irodalom	7	Ujvári Péter: Megjött a Józsefka	26
Kaczér Illés: Két váza régi krizantém. (Vers)	9	Dr. Lamm: Zsidó jótékonyosság Berlinben .	31
Szász Menyhért: Menekülők . . . (Vers) . . .	9	Szabó Imre: Egy csernowitzzi epizód . . .	33
Beér-Sebától a Színájhegyig	10		
Pap Izsák: Háborús imádság. (Vers)	11	TOLLHEGYRŐL.	
Dr. Adolf Friedemann (Berlin): Berlini tu- dósok	11	Ezer vaskerest, Angol-orosz sajtóentente	34
Székely Béla: Áhitat. (Vers)	13		
Karl Schwarcz: Berlini művészek és mű- gyűjtők	13	KRÓNKA ÉS SZEMLE.	
Lévai Mihály: Pogrom Lembergben	15	A héber felírású hadigyűrűk, Az Omike- tagok évenkénti kimutatása, Csetei Herzog Péter báró, Botfai Hüvös Jó- zsef, Karl Schwarcz stb.	36
Dr. J. Elbogen: A zsidó tudomány Berlinben	18		
Kaczér Illés: Egy halom levél	20	HIRDETÉSEK.	

ILLUSZTRÁCIÓK:

Prof. Hugo Kaufmann (Berlin): A szabadság. (Műmelléklet).		Ernst Oppler (Berlin): Interieur	16
A berlini Fasanenstrassei zsinagóga főbejárata	4	Prof. Hugo Kaufmann (Berlin): Szohor- tanulmány	17
A berlini Oranienburgerstrassei zsinagóga .	5	Gustav Schneider (Berlin): Részlet a régi Berlinből	17
Részlet a berlini Rykestrassei zsinagógából .	5	A berlini hitközség székháza	18
Lia Rosen, a berlini Deutsches Theater tagja	6	A berlini hitközség kaiserstrassei leányiskolája	19
Irene Trietsch, a berlini Deutsches Theater tagja	7	Dr. Frank, az elesett berlini zsidó képviselő	20
Prof. Max Reinhardt. (Arckép)	8	A berlini Fasanstrassei zsinagóga eskető- terme	22
Palesztina, Színáj-félsziget és Egyiptom tér- képe	10	Berlin-weissensei imaház	23
Jacob Plessner (Berlin), perugiai koldusasz- szonyok	12	A berlini zsidótemető őrháza	23
Max Liebermann (Berlin): Egy kiadatlan rajztanulmány	13	Emil Pottner (Berlin): Eredeti keramika . .	30
Eugen Spiro (Berlin): Nő fehérben	14	A berlini hitközség egyik aggokháza . . .	32
Julie Wolfthorn (Berlin): Várakozás	15	A berlini hitközség egyik aggokháza . . .	33
		Dr. Szegő Ferenc. (Arckép)	39
		Dr. Kelemen Adolf. (Arckép)	39
		Karl Schwarcz Berlin. (Arckép)	39

PROF. HUGO KAUFMANN (BERLIN): A SZABADSÁG

A Mult és Jövő műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULTÉSTÖVÖ

ZSIDÓ · IRODALMI · MŰVÉSZETI · TÁR-
SADALMI · ÉS · KRITIKAI · FOLYÓIRAT.

Az O. M. I. K. E. kulturbizottsá-
gának közreműködésével szerkeszti

DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó elsején
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VI. ker., Podmaniczky-
utca 6. szám. Telefonszám 146-92.
Előfizetési ára az O. M. I. K. E. párt-
fogó tagdíjjal együtt egész évre:
20 korona, díszkiadásban 30 korona.
Egyes szám ára: 2 és 3 korona.

V. ÉVF., 1915 JANUÁR

DR. HAJDU MIKLÓS: A MI ERŐPRÓBÁNK

A világok vérzivatarában alakul az új idők új történelme. Nem a véletlen és nem az esélyek formálják a betűit, de az igazság nagy ereje. Nekünk, akiknek megadatott, hogy szereplői és tanúi lehetünk e nagy erupciónak, nem szabad a sors ellen lázadoznunk. Miénk a kötelességteljesítés, miénk a végzet által ránk osztott szerep okos és tisztos munkája: ez erőt kíván és erőt ad, ez hőökké avatja a napi robot szürke embereit. Hőökké! ennek a szónak mi más a csengése, mint egyébkor. Érezzük, hogy legendák és mítoszok forrásánál ülünk, nemcsak a sejtésünk sugja, de látjuk, miként szövődik ködös jövőndő messzi horizontján a hősi mesék rubintos, csillagos köntöse. Igen, a vérözönös valóság rettenetében el tudjuk képzelni, mit énekel majd időknak mulásával a multba visszatekintő fantázia. A költészet mindeneket átfogó energiája dús és zsiros talajon szánt, amikor e mostani idők kincseit érinti. Azonban ezekhez a kincsekhez a poézisen felül, sőt a poézis előtt, nagy just formál a történelem. A história, a tényeket megállapító, az okokkal, célokkal, eszközökkel számoló, a személyi és tárgyi adatokkal operáló történelemírás.

Aki a jövő feladatait józan szemmel nézi, annak meg kell éreznie, hogy a mai idők történelmi mérlege lesz a ránk következő kornak vitae magistere. Akik hát aktorai és tanúi vagyunk a nagy korszak nagy tüzeinek, — egy jövőndőbe pillantó, bölcs perspektívájú gondolat figyelmeztet bennünket erre — készüljünk a történelem munkájánál való segédkezésre. A figyelmeztetés, amely e hasábokról szállt felénk, tiszasülyi Polnay Jenő felhívása, ami nem csupán intenciójában, de abban a tényben is, hogy elhangzott, a legértékesebb értékeinket revelálja elénk.

A magyar zsidóságot szólítja munkára tiszasülyi Polnay Jenő. „A tartalomban gazdag zsidó kultúra diadalát” látja testvéreink hősi munkájában és bölcsen állapítja meg, hogy ami adat, ami tény, név ebben a gigászi mérkőzésben a magyar zsidóság erőpróbájával kapcsolatos, mindaz a történelem maradandó soraiba kívánczik. „Lát-hassák, olvashassák unokáink és későbbi leszármazóink is, hogy ebben a világrendítő nagy időben a magyar zsidó kötelességteljesítése hogyan állotta meg helyét és szolgáljon a manak zsidó ifja minden időnkön által a hazaszeretet példaképeül.” A program világos, szinte fölösleges is a megokolása.

Valóban, Polnay Jenő önérzetes és lelkes kezdése, amilyen értékes és jelentős, éppen olyan súlyos argumentációval teli a maga elmaradhatatlan szükségességében. Úgy prédikálják a forumon, hogy ma a lelkek egybeforrásának, a nagy szolidaritásnak

összhangos idejét éljük. De nem halljuk-e mégis a rágalom sziszegését? A suttogó vádaskodás és sötét gyanu bizony jelentkezik már, hogy így a zsidó, úgy a zsidó, majd beszélünk még erről... A hiven teljesített munka vérrel kiérdemelt babérját herosztrateszi kezek már tépdesik. Mi lesz hát majd később? Nem jó erre gondolni, — de gondolni mégis kell rá. „A mai fiatal magyar zsidóság monumentális emlékműve“ (ahogy az egybegyűjtendő adatokat találó plaszticitással jelöli meg Polnay Jenő felhívása) minden időkre hirdeti majd: hogy állt sorhadba a magyar zsidóság és miként állta meg helyét a magyar nemzet dicső erőpróbájában.

A történelem épületéhez kell hát vinnünk a téglákat. *Rendszeres, teljes, egész és nagy munkáról* van szó. Nem elég egyes kiemelkedő jelenségek glosszálása, nem elég pár hősi cselekedet találomra való megörökítése, de *szisztematikus foglalatát* kell adnunk *személyi, tárgyi, számbeli adatokban* mindannak, ami vonatkozásban van a magyar zsidóság kombattans szerepével. És ne higyje senki, hogy ennek egyesegyedül alibiszerzés a célja. Kultúrhistoriai értékeink között a legkiválóbb, egyben a legragyogóbb is, ha rendszeres és céltudatos adatgyűjtés tárgyilagos kritikáján átszűrt egybefoglaló anyag állapítja meg: miként vette ki részét a nemzettest nagy egészének hősi munkájában a magyar zsidóság. Az a magyar zsidó fiatalság, amelynek az egyetemes védkötelezettség harci próbájában legelőször nyílt ma alkalma megmutatnia, hogy hadi erényeiben is méltó fia hazájának.

Semmi kétség: a monumentális emlékmű, aminek a fundamentumát Polnay Jenő jövőbe tekintő és multat becsülő gondolata megrajzolta, el fog készülni. A magyar zsidóság etikai és kultúrális érdekei követelik, hogy a historiai értékű feladatnak mindenki önkéntes munkatársául szegődjék. Így is lesz nyilván. A Mult és Jövő nagy kulturprograjmmájához méltó feladatot végez, mikor ezt a monumentumot a magyar zsidóság ezreinek adja át. A Magyar Zsidó Múzeumnak pedig ez a kincses anyag lesz a legszebb kincse. Száz és száz esztendőök multán áldó imádság melengeti majd minden időkre kiható fényét és ragyogását.

A berlini Fasanenstrassei zsinagóga főbejárata

KARL SCHWARCZ (BERLIN): A NÉMET ZSIDÓK ÉS A HÁBORÚ

Nagy idők köszöntöttek reánk. A béke, a nyugalom, a haza, a jog, hogy szabad emberek legyünk, őseinknek ez a megbecsülhetetlen öröksége forgott kockán és embermillióink állottak fegyverbe, hogy ezt a nagy örökséget megvédelmezzék. Vállvetve küzdenek ebben a szent harcban a német és osztrák-magyar hadseregek, a szabadságért véreznek, amely közös kíncsünné lett és amelyet örök időkre akarunk magunknak biztosítani. És ebben az időben, amikor a magyar zsidóságnak a harctéren és otthon végzett hősi munkájáról nálunk annyi szeretettel és lelkesedéssel beszélnek, érthető érdeklődéssel fordulnak a magyar zsidók is a német szövetségstárs fővárosának zsidósága felé, hogy annak békében megalapozott és a háborúban részben fokozódott, részben megakasztott kulturális és humánus munkáját teljes mértékben megismerjék és méltányolják. A Berlinben is nagy tiszteletnek örvendő „Mult és Jövő“ tehát, azt hiszem, általános érdeklődésnek tesz eleget, amikor most új évfolyamának első számát a berlini zsidóságnak szenteli.

Ezekben a nagy napokban mondotta Vilmos császár az emlékezetes szavakat: „Ich kenne keine Parteien mehr, kenne nur noch Deutsche“. A pártgyűlölet valóban meghalt Németországban; konzervatív-

Részlet a berlini Rykestrassei zsinagógából

A berlini Oranienburgerstrassei zsinagóga

vek és szociáldemokraták, antiszemiták és szemiták vállvetve harcolnak. A német zsidóság ezekben az időkben fényes tanujelét adta hazaszeretetének. Ezer és ezer zsidó önkéntes sorakozott a zászlók alá; némely városban pl. Berlinben és Münchenben az arány igen tekintélyes volt, mert az egyetemi városokban első sorban az akadémiai ifjúság sietett lobogó lelkesedéssel a haza védelmére. A zsidó egyetemi egyesületek in corpore jelentkeztek, épp így a zsidó tornaegyletek. A cionista klubok is tagjaiknak százaival vesznek részt a háborúban. Sőt a legifjabb német katona, aki mint önkéntes az 59-ik tartalék bataillonban szolgál, a 15 éves Eugen Scheyer, szintén zsidó.

A nagy ünnepeken a császár rendeletére a táborban istentiszteleteket tartottak a zsidó katonák számára. És miután Észak-Franciaországban nincsenek zsinagógák, katolikus templomokat vettek igénybe erre a célra. Berlinből három rabbi ment a nyugati harctérre. Darmstadtból, Frankfurtból, Münchenből, Leipzigből és más német városokból egy-egy. A berlini zsidó hitközség tábori imakönyvet adott ki a katonák között való szétszórás céljából. A könyvecske 29 német és 22 héber lapra terjed és zsoltárokat, imákat és hazafias dalokat tartalmaz. Így felruházva és felvértezve küzdenek bátor katonáink Istennel királyért és hazáért.

Az első ellenséges diadalmi jelvényt, egy francia zászlót — épp úgy mint 1870-ben — most is zsidó

katona zsákmányolta és sokan hitsorsosaink közül elnyerték kiváló vitézségükkel a vaskeresztet és egyéb magas katonai kitüntetést. Különösen örvedetes, hogy sokat közülök tisztekké léptettek elő, ami a német hadvezetőség konzervatív antiszemita irányzatában figyelemreméltó fordulatot jelent. Az általános nemzeti lelkesedés — legalább egyelőre — teljesen elnyomta a zsidóellenes mozgalmat, amely pedig Stöcker ideje óta egész Németországban el volt terjedve. Az optimisták mindebből a zsidókérdés általános javulását jósolják, a pesszimisták nem akarnak korán ujjongani. Mindenestre érdekes s legelterjedtebb antiszemita hecc-lapnak, a „Staatsbürger Zeitung“-nak nyilatkozata, hogy: „az egész népesség hazafias magatartására való tekintettel megszünteti antiszemita irányzatát és pedig nemcsak a háború tartamára, hanem a békében is.“

Sok zsidó hős esett már el a csatamezőn. A legsúlyosabb veszteségek egyike volt a szociáldemokrata képviselőnek, dr. Ludwig Frank-nak halála, aki mindjárt a háború elején önkéntesnek jelentkezett. Benne a legjobbak egyikét veszítettük el, hű zsidót, messze kimagasló szellemet, istenáldotta szónokot és — a békeeszmének legbuzgóbb harcosát.

Lia Rosen, a berlini Deutsches Theater tagja

Amíg a hősök künn a csaták mezején vették fel a harcot az ellenséggel, az otthonmaradottak a polgári téren keltek versenyre, hogy e nehéz napokban a hazának szolgálatára legyenek. Már a hadi kölcsön jegyzése alkalmából megnyilatkozott a zsidóság nagy részvétele. Magánszemélyek, valamint egyesületek jelentékeny összegeket jegyeztek, így többek között a berlini zsidó hitközség két millió márkát, továbbá a zsidó német állampolgárok központi egyesülete, a német rabbik nyugdíj-intézete és mások mind nagyobb összeggel szerepeltek. Megemlítendő, hogy az első nagyobb adomány a vörös kereszt javára mindjárt a háború elején egy zsidó egyesülettől, a „Magine Reim“-től származott. A zsidó jótékonyosság természetesen sok új teret nyert a háborúban. A hitközség régi kórházait hadi célokra engedte át, az U. O. Benei Berith páholyok gyönyörű épületeiket saját költségükön kórházakká alakították. A hitközség naponta tejet és kenyeret oszt szét, az első zsidó gyermekkert a háborúba vonultak gyermekei számára kisdudóvót rendezett be, — és így fel lehetne sorolni az összes intézményeket, amelyek mind részt kérnek a szeretetnek nagy munkájából, újabb bizonyosságát adva a német zsidók hazaszeretetének, akik szívesen áldoznak vagyont és életet a haza oltárán.

Egynek érezzük magunkat többi német testvéreinkkel és első sorban gyakoroljuk is már a királyi szót teljes értelmében: „nem ismerünk pártokat“.

És így szállhat az ének a szeretetben, hűségben és testvériségben megszilárdult német nép ajkáról, a dal, amelyet útján kardok csattogása és ágyúk mennydörgése kísér:

„Lieb Vaterland magst ruhig sein!“

SOMLYÓ ZOLTÁN: BALLADA

*A szél fűtyült és jégcsap lett a fűtty.
A kozákhadnagy ordított: feküdj!
S míg fejük felett szél zúgott tova,
A sáncárok havába térdepelt
Négy kisenevi zsidó katona.*

*Az egyik anyját ló rugdalta szét.
Meggyalázták a másik hitvesét.
S a többinek: se háza, se hona,
De mert parancs volt, némán térdepelt,
Négy kisenevi zsidó katona.*

*Megfagytak estig. — Ünnepe este volt.
(Otthon tán épp a főkántor dalolt)
És hófehér len-ingben szállt oda,
Hol annyi szent és angyal térdepel:
Négy kisenevi zsidó katona.*

DR. MORITZ GOLDSTEIN (BERLIN):
BERLINI IRODALOM.

„berlini“ embertípus, akit Goethe a „vakmerő“ jelzővel díszített, úgy látszik valami titkos rokonságban van a zsidókkal, különösen ha a munkás, vállalkozó, ügyes és nem problematikus, — szóval a tulajdonképeni irodalmi zsidókat vesszük tekintetbe. Ezeknek Berlin a hazájuk és Mózes Mendelssohn óta nem szüntek meg irodalmi szerepet vinni. Ha nem másképp, hát mint ideális publikum, amínthogy Goethe maga, a teljes és igazi Goethe elsősorban a berlini zsidó szalónokban találta meg publikumát. De a zsidók hatása soha sem volt mélyebb, fontosabb és érezhetőbb, mint napjainkban. A helyzet ma olyan, hogy amennyiben Berlin irodalmi téren jóban és rosszban vezet, a vezetős szerepeket többnyire zsidók töltik be.

A német modern irányzat a XIX. század 80-as éveiben a naturalizmus térhódításával kezdődik. Ennek a mozgalomnak sikere a zsidó Brahm nevéhez fűződik, aki mint a szabad színpad megalapítója, majd a Deutsches Theater és a Lessing-Theater vezetője, addig állította az új evangéliumot legkiválóbb képviselőinek műveiben a nemzet szeme elé, addig küzdött érte szívós energiával, míg teljes diadalra juttatta. Ő fedezte fel Ibsent a németek számára és Gerhardt Hauptmann általában.

Brahm utóda a „Deutsches Theater“-ben — amely körülbelül három évtized óta az első német színház — ismét zsidó: Max Reinhardt. Előbb színész volt Brahm alatt, majd miután kis kerektek között mint kitűnő rendező szerepelt, a Kleines és Neues Theater igazgatóságán keresztül a Deutsches Theater vezetője lett. Ebben az új állásában a színpadnak és rendezésnek valóságos Napoleonjává nőtt. Nem elégedett meg a saját színpadával, hanem megalapította az intim művészet számára a kamarajátékokat és most — miután több helyen bebizonyította a tömegszínház sikerét és létjogosultságát — azon munkálkodik, hogy egy cirkuszt ilyen óriásszínházzá alakítson át. Reinhardt érdeme, hogy legyőzte a naturalizmust, amennyiben a szegény és szegényes természetes igazság helyébe ismét a változatosságot, a dús színeket és a fantasztikumot juttatta diadalra és ezzel visszaadta a színháznak tulajdonképeni sajátosságát. Termékenyítő befolyása messze Berlin és Németország határain túl terjed és annyira él és hat, hogy nem szorul bővebb ismertetésre. De mindenestre érdekességgel bír, hogy mindkét, egymástól annyira elütő színpadi irányzatot Németországban zsidó vitte diadalra.

A „Lessing-Theater“-ben is zsidó vette át Brahm örökségét Barnowski személyében, aki minden ambíciójával arra törekszik, hogy a színház irodalmi színvonalát megtartsa. Barnowski Arthur Elsessert, a Vossische Zeitung kritikusat válasz-

Irene Triesch, a berlini Deutsches Theater tagja, Marianne szerepében

totta munkatársául, mint ahogy Reinhardt is zsidó munkatársakkal vette körül magát, akik közül Felix Holländer önálló jelentőséggel is bír. A zsidó színészek közül legalább Reinhardt kedvencét, Rudolf Schildkrautot említjük, ezt a fölötté szimpatikus és művészetében is igazi zsidót és női pendentjét, a szintén nemes orientális típusú Iréne Triesch-t, aki tökéletesebb alakítást nyújt Hebbel Mariannejében, mint Shakespeare Lady Macbethjében, de azért az Ibsen-szerepeket is sikerrel játszotta. A többi színházakban, amelyek nem szolgálják a művészetet, szintén nem ritkaság, hogy zsidó igazgatás alatt állanak.

Ha a zsidók ily nagy szerepet játszanak a színházi életben, szinte természetes, hogy a színi kritika terén is találkozunk velük. Alfred Kerr, a „Tag“ színi kritikus, az ő teljesen egyéni, elmés, néha túlságosan elmés stílusával, valóságos vezére a legújabb modern irányzatnak és mint ilyen saját lapot ad ki, a „Pan“-t, amelyben nemcsak könyvvel, színpaddal, hanem kultúrával és politikával is foglalkozik. Ebben rokon vele a szintén zsidó származású Maxmilian Harden, aki a „Zukunft“-ban

mintegy valamivel idősebb generáció vezére érez-
teti hatását. Saját lapja van az ezelőtt mindenkit
agyonkiabáló, de ma nyugodt és biztos ítéletűvé
érett Siegfried Jacobsohn-nak is. Mindenütt elismer-
éssel emlegetik Julius Bab-ot, aki mint kritikus és
színházi theoretikusszerzett nevet magának. *Elsesser*
örökségét a „Vossische Zeitung“-nál mint író és
mint ember oly szimpátikus Monty Jakobs vette át.

Majdnem ugyanezzel a képpel találkozunk a
tulajdonképeni újságírás terén. A három nagy
berlini újságkiadó közül kettő zsidó: *Mosse* és
Ullstein. *Mosse* tulajdona a legnagyobb német
újság, a „Berliner Tageblatt“, amelyet külföldön a
reprezentáló német lapnak tekintenek. Politikai
iránya a liberálisizmus; állandóan küzd a papok és
junkerek ellen, de emellett belföldön nem igen
veszik komolyan, — zsidó lapnak tartják és azzal
gyanusítják, hogy be nem vallottan, de konze-
kvensül küzd a zsidó tőke és zsidó szellem érde-
kében. De ezzel súlyos igazság-
talanságot követnek el ellene: a
„Berliner Tageblatt“ nem ismer
magasabb célt, minthogy német
legyen és ezt el is ismerjék (és
németnek tartásák). *Ullstein* birto-
kában ezideig többnyire népies
jellegű lapok voltak, amelyek igen
magas példányszámban jelentek
meg, többek között a „B. Z.
(Berliner Zeitung) am Mittag“, e
nyelvtanilag barbár, de folyékony
című, mélység- és tartalom nélküli
boulevardlap, amelyben sport, szín-
ház, divat és eleven, mulatságos
pletyka váltakoznak. Dél tájban
5 pfennigért árúsítják és mindenki
megveszi. Amióta *Ullstein* a régi,
tekintélyes „Vossische Zeitung“-ot
megvette, komoly konkurrenciát
csinál *Mossenak*. Hogy mivé
fejlődik majd ez a tisztességes,
de unalmas újság az ő ügyes
vezetése alatt, — a jövő fogja megmutatni.

A tulajdonképeni irodalmi kiadók élén ismét
zsidó áll: *S. Fischer*, aki a modern irányra nézve
ugyanolyan jelentőséggel bír, mint *Brahm*. Ő is
a naturalista irányzattal lépett fel és azt diadal-
ról diadalra segítette; de értette a módját, hogy
fiatal maradjon és a fejlődéssel lépést tartson. A
produktív téren is bevált *Moritz Hermann*-tól
támogatva, körülbelül mindent magához vonzott,
ami az utóbbi 25 évben irodalmi téren nevet szer-
zett. Az ő kiadásaiban megtalálhatók *Hauptmann*,
Schnitzler, *Hoffmannsthal*, *Dehmel*, *Mann*, *Ibsen*,
Björnson, *Shaw* és több más kül- és belföldiek. Még
ma is dicsőség számba megy *Fischernél* megjelenni,
— bár most egy bizonyos csendes hanyatlás vette
kezdetét és olyan könyvek is kerülnek ki tőle, ame-
lyeknek ugyan külső sikerük van, de a tényleges
művészi értéket nélkülözik. Bizonyos, hogy a

jövő már nem az övé, de a jelen még teljesen
uralja. Ezt az általa kiadott és a finom és sokoldalú
Oscar Bie szerkesztésében megjelenő „*Neue Rund-
schau*“, a vezető német revü is bizonyítja, amely-
nek szociálpolitikai részét *S. Sängert* vezeti.

Ezzel elértünk a tulajdonképeni zsidó alkotók-
hoz. Itt már nem olyan kielégítő a kép, bár itt
is több jóhangzású nevet említhetünk: a korán
elhunyt *Jakobowsky*-t, *Georg Hermann*-t, a sokat
olvasott zsidó regénynek, *Jettchen Gebertnek* szer-
zőjét, *Lissauer*-t, az ifjú lírikust, *Sternheim* dráma-
írót, aki már többször mutatkozott be a *Deutsches*
Theaterben és akitől a német jellemkomédiát vár-
ják, — de az igazi nagy nevek hiányoznak. Ezzel
szemben a vígjátékokban és boházatokban a legna-
gyobb sikerek zsidók nevéhez, (*Blumenthal*, *Fried-
mann-Frederich* stb.), fűződnek. Miben rejlik ennek
a magyarázata, sok vitatkozásra adott okot; mi
megelégszünk a tény megállapításával.

Nem szabad megfeledkeznünk
a tudományos irodalomtörténet
zsidó képviselőiről sem. A berlini
egyetemen három van habilitálva
közülök: *Ludwig Geiger*, aki úgy
a közönség, mint a kiadók köré-
ben a feltétlen autoritás tekintélyé-
vel bír, a csodálatos produktívi-
tású sokaktól gyűlölt *Richard M.
Meyer*, aki talán a legtehetsége-
sebb képviselője szakmájának,
végül a szakkörökön túl alig is-
mert *Max Herrmann*, a XV. és
XIV. századnak alapos, nagy-
tudományú kutatója és ismerője.
Még *Max Morris*-t, a csendes
tudóst kell itt említeni, aki cso-
dálatos tárgyilagossággal, de min-
den pedantériától mentesen a
Goethe és korával foglalkozó
irodalomban a legnagyobb érde-
meket szerezte.

Ha ezek után mérlegelni akar-
juk a dolgok állását, mindenképp azt mondhatjuk:
hogy dacára a kiváló produktív alkotások hiányá-
nak, a berlini zsidóknak a német irodalomban
való része minden várakozáson felül jelentékeny
és a német nemzet nagy hála van kötelezve
írántuk. Hogy e kötelességének eleget tesz-e, —
más kérdés. Sok oldalról rossz szemmel nézik a
zsidók szerepét, érdemeiket kicsinyítik, indító
motivumaikat meggyanusítják. A zsidó népre pedig
egyáltalában nem származik semmi jó gyermekei
munkájából. Mert céljuk és törekvésük tárgya a
német irodalom léven, minden dicsőségük és elis-
merésük a németséget éri és csak azt, ami érték-
telen vagy kellemetlen, tulajdonítják a zsidóságnak.
A zsidó öntudat azonban csendben gyarapodik, a
zsidó munkásságra való ösztönzés fokozódik és egy
emberöltővel később a berlini irodalmi zsidóság is
talán egész más képet fog majd mutatni.

Prof. Max Reinhardt

KACZÉR ILLÉS: KÉT VÁZA RÉGI KRIZANTÉM

*Holtszagú, fehér krezantok, bongyor kis angyalfejecskék,
Sírva ég halovány szírmotok, minthogyha halotti gyertya lobogna.
Arcomat kezembe temetem és úgy jönnek a multból topogva,
Mint kicsi, karcsú, keleti nők, a bánatos öszvégi esték.*

*Tíz keskeny, halovány ujjaid akkor a billentyűk sorát megesték:
Síkongó keringők futottak szerte a homályos-álmos zugokba.
Rikoltott rajtuk a víganó selyme s ők táncoltak bűgva, zokogva
Kontyuk, a léha, szétszűllött, lehullott és arcukról mállott a festék.*

*Két váza nyújtózott a zongorán, mint gyertyatartók párja,
Bennük krezantfejecskék égtek: halotti gyertyák árja
S úgy lobogott, úgy sírt az őszi estben a szobád félhomálya.*

*Holtszagú fehér krizantém, holtasszony omlatag kontya,
Már halkúl a régi őszei játék, a távol már ködös és tompa
Es jönnek az évek és halnak a holtak és meghal a halotti pompa.*

SZÁSZ MENYHÉRT: MENEKÜLŐK . . .

*Nézd őket Testvér, nézd, menekülők . . .
Idegen földön járni tanulnak,
Idegen szoba majd belefutnak,
Egyik a pénzt hagyta el, másik az eszt
S remegve fogja hitvese kezét
Es járni tanul.*

*Oly gyöngé még,
Utakat kereső
S az ökle annyi hiába
Szorításába,
Belefut az erő.*

*Menekülők . . .
Szájukon a láz imákat forral,
Csizmájukról a sár leporlik
S elkeveredik hazai porral.
Még ebből a földből, ha eső veri,
Humusz lesz, áldás-teli.*

*Nézd a fiát. Nyelvünk gagyogja már . . .
Szegény, kiveret madár.
Ma még remeg . . . rongyos ruhája . . .
S fagyokat küld az Északi-fok,
Ma még remeg,
De holnap — meglátod — dalolni fog.
S egy virággal lehet még dúsabb a fánk,
Lehet belőle a mi katonánk.*

*Nézd a leányát . . .
Még remeg az idegen férfiak láttán,
Mert ahonnan menekült lobogó hajjal,*

*Pihegő, véres, fulladó jajjal,
Ott az ellenség véres vitéze,
Örült agyával bimbókat vagdal . . .
Es a szerelmet nem bókkal kéri,
De karddal . . .*

*Fogadd Testvérem szívedbe őt,
Mindenekfölött életvirágát, életnek ékét,
A Nőt.
S ha becéző kezéhez ér a haja,
Gondolj rá:
Lehet belőle egy magyar anya.*

*Menekülők . . .
Nyiss helyet nekik.
Fejed alól a párnát nyujtsd feléjük,
Legyen nyugalmas éjük.*

*Vágy színe mindenütt kék,
Mindenhol hűsít az árnyék,
Mindenütt elér a Vég.
Az ember egy Anyag,
Egy test, egy vér,
A fájdalomban Testvér.*

*Világok kenyerét egy éhség dagasztja,
Világok forrását egy szomj apasztja.
Legyen soknak, ha egynek jut,
Kezed adjon, ha venni tud
S ha önszádhoz talál, messzebb is érjen,
Testvér, osztozz velük
Vizen, kenyéren . . .*

BEÉR-SEBÁTÓL A SZINÁJHEGYIG

— EGY TÖRÖK ZSIDÓ KATONA TÁBORI LEVELEBŐL —

Jaffai munkatársunk eljuttatott hozzánk egy rendkívül érdekes tábori levelet, amelyet az Egyiptom ellen vonuló török hadseregnek egy zsidó katonája, Hirsch Schapira, aki a héber lapokba is szokott írni, küldött haza szüleihez Rison le-Cionba, Jaffa mellett. A tábori levélhez munkatársunk kis térképet is rajzolt, hogy a helységek földrajzi fekvését szemléltetőbben tüntesse fel.

... Csapatunk jókedvűen, török, arab és héber szabadságdalokat dalolva haladt előre.

A menetelés a sík területen, az elég jó és szerencsére elég száraz utakon nem volt éppen túlságosan fárasztó. Csak a vízhiány miatt kellett itt-ott szenvednünk. Bajtársaim szinte imádó tisztelettel tekintettek a mellettünk ringatódzó szelíd püpos-tevékre, amelyek majdnem roskadozni látszottak a nehéz víztömlők súlya alatt. A tevék pedig szinte boldog nyájassággal térdeltek le előttünk, hogy a hátukról lelógó vízesedényeket kiürítsük, aminek bizonyára nemcsak azért örültek, mert terhük megkönnyebbedett, hanem talán azért is, hogy hűsége kísérei lecsillapítják égető szomszúságukat. Hiszen úgy megszerettük egymást az úton, hogy egy elesett püpostevét épp olyan őszintén síráltunk meg, mint egy elesett bajtársat.

Nem tudom, hogy miért, de éppen Beér-Sebá-nál tartottuk az első nagyobb pihenőt. A hosszú tevesor vízes tömlőinek megtöltése és a trén egyéb felszerelése is sok időt vett igénybe, de ezenkívül még két éjjelt is töltöttünk itt ezen a szent helyen és mély áhítattal, meghatottan sorakoztunk a sok ezeréves „Eskü kútja” körül, amelyet még Ábrahám ősatyánk ásott. (A biblia elbeszélése szerint „Beér-Seba” azaz „Eskü kútja” onnan kapta a nevét, hogy Ábrahám ennél a kútnál esküdött szövetségi hűséget Abimelech filiszteus királlyal. Szerk.) Egy cionista trénkatonának kitűnő ötlete támadt: meg kell újítani a bibliai jelenetet! És azonnal meg is valósította tervét. Hét bárányt terelt a kút elé, azután felállította az arab fiúkat az egyik oldalon, a zsidó fiúkat pedig velük szemben. „Fegyvert föl!” — hangzott a vezényszó és miközben magasra emeltük fegyvereinket, örök békét és hűséget esküdtünk egymásnak az Eskü kútjánál: arab és zsidó soha se bántsa többé egymást a szent földön...

...A Széir-hegység és a Párán-sivatag széleit érintve érkezünk a „Vágyakozás sírjai”-hoz, ahol bizony nemcsak sajnálatot, de rokonszenvet is kezdtem érezni ama őseimmel, akik egyiptomi kivonulásukkor ezen a vidéken éhségtől gyötörve a régi egyiptomi eledetek után vágyakoztak. És ebben a pillanatban úgy véltem, hogy talán igazságtalanul részesültek olyan súlyos büntetésben, hogy évezreken át ezek alatt a sivatagi homokhantok alatt pihenjenek... Ne haragudjon, drága jó apám, hogy ilyen istentelen gondolataim támadtak ezen a szent helyen, de magam

is olyan éhes voltam és úgy vágyakoztam az egyiptomi húsfazekak után, amiket az angol tréntől fogunk majd zsákmányolni...

Az angolok nem is várattak magukra sokáig. Akabánál egy szép kis csapat szállott partra és mi engedték őket előrehaladni majdnem a Szináj-hegy aljáig. Tüzérségünk ekkor már rég felvonsozolta volt az ágyúkat a Szináj-hegyre és a Chóreb-hegyet is erős tüzércsapat szállotta meg. Képzelted, drága apám, milyen öröm volt hallgatni az ágyúdörgést a Szináj-hegyről! És micsoda „kinyilatkoztatás” volt ez az Egyiptomból kivonult angol csapatok számára. Villámlás és mennydörgés között hulltak a „kötáblák” fejükre, a mieink pedig úgy álltak és tüzeltek a szentséges hegyen, mint valami félistenek. Az igazat megvallva, engem különös szent borzongás fogott el, amikor a Szinájhoz közeledtünk és láttam, hogy arab lovak gyilkoló gépeket vonsoznak fel arra a hegyre, ahonnan világgá szállt a tízparancsolat közt, hogy „Ne ölj!” De hát mi igazán nem tehetünk róla, hogy az angol zsoldosok idemeréskedtek, talán éppen azért, hogy itt bűnhődjenek. Mert kevés angol katona vitte tovább az ígét a Szináj-hegy alól...

Mikor csapatunk a Szináj alól a Suez-csatorna felé kezdett marsolni, eszembe jutott, hogy mi körülbelül ugyanazt az utat tesszük meg visszafelé

Palesztina, Szináj-félsziget és Egyiptom térképe, a török-angol harctér

*Palesztinából Egyiptomba, ahogy őseink mentek,
amikor Egyiptomból kivonultak Palesztínába. De
akkor még nem kellett a Szuez-csatornát megostro-
molni. Akkor még Baal-Cefon és Pi-Hachírot tájé-
kán szárazföld volt. Ők különben átkelhettek volna
a csatornán is szárazon, hisz akkor még történtek
csodák; nekünk azonban alighanem sok munkát ad
még, hogy a Szuez-csatornán szárazon vagy vízen
átkeljünk. De a fő, hogy már közeledünk feléje és
ha az „amalekiták” nem fognak valahol oldalba-
támadni, nemsokára Micrajímban, Gósen földjén
fognak legelhetni a tevéink, miközben mi gyönyör-
ködhetünk a Faraók rombadőlt piramusaiban, ame-
lyek majd nagyszerű ágyúfedezékül szolgálhatnak a
kítűnő török tüzérség számára...*

PAP IZSÁK: HÁBORÚS IMÁDSÁG

*Háborús világban
Ki is tudna inkább imádkozni nálam,
Jajos esdeklés közt
Aki ezer harcban, verettségben álltam.*

*Ne engedd, Úr, Isten,
Hogy ez az imádság, ahogyan a többi,
Csak csatavesztésre,
Leroppant erőkre tudjon ráköszönni.*

*Ne engedd, Úr, Isten,
Hogy ez az imádság félúton megálljon,
Ahogyan a többi,
Minden ellenséget gyáva szívvel szánjon.*

*Mi vagyunk az egyek,
Nincs ma semmi, senki, akit szánunk, bánunk.
Sehogy mi elvesszünk,
Inkább nekünk legyen szörnyű aratásunk.*

*Ostor helyett ostor,
Hadd legyünk kezekben fagy, vihar, tűz, sáska,
Mindegyiknek dolgát
Tisztára ellátjuk, akárki meglássa.*

*Bűnös, nehéz, poshadt,
Rút halál-csírakkal tellett meg az élet,
Mi, a Te Kertészid,
Kígyomlálunk minden átkot, betegséget.*

*Százrétű dolognak,
Aratás, cséplésnek nagy sora vár, tudjuk.
Jó aratóidnak
Vértengereken át megy, Uram, az útjuk.*

*Véres tengeren túl
Könytengerek nőnek, ott majd megpihenjünk;
Leülünk egy köre,
Síró elcsuklásban verjük majd a mellünk.*

DR. ADOLF FRIEDEMANN (BERLIN): BERLINI TUDÓSOK

Az utolsó évszázad nagy technikai viv-
mányai némelyek szerint a tudomá-
nyok túlbecsülését eredményezték és
ez az oka annak, hogy a legújabb
generációknak majdnem kizárólag
értelmi munkásságánál fogva az in-
tuitió, a közösségnek érzelmi élete csökkent és az
egyénségnek harmonikus kifejlődése csorbát szen-
vedett. Talán van is ebben valami igazság, hiszen
éppen a tudományos diszciplína iskolájában tanul-
juk meg, hogy az emberi értelem épp úgy alá
van vetve a tévedésnek, mint az érzés. Ami ma
a természettudományban, a jogban, a filozófiában
feltétlenül megáll, holnap már mint a tegnap igaz-
sága szerepel. Henri Bordeaux, joggal mondta,
hogy a tudomány azokból a csödékből él, amelye-
ken a liquidátorok meggazdagodnak.

Mégis a tudományos munka valamely nép szel-
lemi intenzitásának, megismerés utáni vágyának
és fejlődési törekvésének legfőbb fokmérője. Csak
nagytehetségű és nagy idealizmusú nép fordítja a
hétköznapi munkára szükséges erő feleslegét a
tudományos kutatásra. A mi elnyomott, üldözött
népünk is csak sok ezredéves szellemi munkájá-
nak eredményeivel tudott respektust szerezni a
népek között.

A szellemi munka azonban nem mindig a zsenik
számában jut kifejezésre. A zseni az intuitióból
él és a tehetségtől teljesen független jelenség. Nincs
alávetve előttünk ismert törvényeknek, sem pedig
valamely faj képességének, kultúrájának vagy
akaraterének. A félkultúrájú középkori lengyelek
között megjelent Coperníkus, a mongolok között
Famerlan személyében, míg az utolsó 100 év magas-
kultúrájú Angolországában teljesen hiányzik a zseni.

A tehetség más. A tehetségnek kulturális elő-
feltételekre, cselekvési alkalmakra van szüksége,
benne egyszersmind a közösségnek kulturális foka,
tudása es ereje nyilatkozik meg.

Ha a német zsidók életét szellemi téren kifejtett
munkásságuk szempontjából vesszük figyelembe,
megállapíthatjuk, hogy Heine óta, ha intellektuális
zseni nem is, de nagyszámú tehetség támadt kö-
zülük és a ma Berlinjében is a tudományok terén
arányukat felülmúló nagy számmal szerepelnek
a zsidók. Ez annál öröndetesebb, mert a külső
körülmények korántsem kedvezőek. Mert Porosz-
ország konzervatív irányzatánál fogva nemcsak a
politikai, katonai és hatósági területeken nem
érvényesülhetnek a zsidó tehetségek, hanem még
az egyetemi és a tanári pályák, állami orvosi
állások, szociális állami intézetek, sőt a nagy vegy-
tani laboratóriumok is nagyrészt el vannak zárva
előlük.

Ha mindemellett tekintélyes eredményeket mutat-
nak fel, az épp úgy bizonyítja a zsidók tehetségét,
mint kitartását. Különösen gazdag a berlini zsidó-

Jacob Plessner (Berlin), perugiai koldusasszonyok

ság nagy orvosokban. Egy részük világhírű; így Julius *Hirschberg* titkos tanácsos, aki, mint gyakorló szemorvos, mint egyetemi tanár és mint tudós egyaránt kiváló. Írásai közül néhány a történelmi és statisztikai orvostudomány területén mozog. (Die *Augenheilkunde des Aetius*. Arabische Augenärzte, mathematische Grundlage der medizinischen Statistik.) Nem kevésbé kiváló professzor James *Israel*, a zsidó kórház igazgató orvosa. Egyike a jelenkor első sebészeinek, különösen tüdő- és veseoperációi révén, amelyekről több műben számol be, lett híressé. A katonaeorvosi pályán prof. Alfréd *Goldscheider* működik nagy sikerrel, 1891 óta a berlini egyetemen belső és idegbetegségekről ad elő. Professzor Hermann *Oppenheim* 1891 óta egy privátklinika élén áll és egy laboratóriumot vezet. Ő ma Berlinben a feltétlenül elismert konzulárius tekintély a neurológia terén. Igen szimpatikus patriarcha megjelenés az ősz Wilhelm *Sander*, a Dalldorf elmegyógyintézet igazgatója. Szakmájába vágó tudományos munkái és szakértői véleményei, amelyeket a tudós éleslátása mellett valódi zsidó humanizmus jellemez, általános nagyrabecsülést szereztek számára. Hasonló elvek vezetik gyakorlati munkássága terén, intézete a maga nemében mintául szol-

gál. Nagyhírű szülész és nőorvos Leopold *Landau* titkos tanácsos. A berlini egyetemen tanít és e mellett egy női klinikát vezet. Landau minden alkalmat felhasznál, hogy nagy határozottsággal síkra szálljon a zsidó ügyért. Nagyszámú zsidó egyesületnek tagja. Koch tanítványa August von *Wassermann*, akit kísérleti therápia és szérumtudomány terén végzett kutatásai már régebben a jelenkor elsőrendű kutatóinak sorába emeltek. A rák gyógyítására irányuló, állatokon végzett kísérletei eredményesek voltak és nincs kizárva, hogy ezen az úton az emberi szervezetben is hasonló eredményeket lehet majd elérni. A legismertebb berlini orvosok egyike Albert *Fraenkel* titkos tanácsos, az „Am Urban“ kórház belgyógyászati osztályának igazgatója. Különösen mint diagnosztikus kiváló.

Természetesen ezzel még koránt sincs kimerítve a híres és ismert berlini orvosok névsora, mely az említetteken kívül még igen sok hangzatos nevet számlál.

Más természettudományi téren is nagy számmal van képviselve a zsidóság. Mint tropus-botanikus Prof. Otto *Warburg* válik ki, a tropikus földművelés folyóiratának kiadója. Warburg professzor a cionista Aktionskomiténak, a Palesztínakutató Egyesületnek elnöke és sok más szervezetnek tevékeny tagja. A kémikusok közül mindekelőtt *Gabriel* és *Liebermann* említendők. Az előbbi *Fischer* titkos tanácsosnak asszisztense. Munkái különösen a kvantitatív és kvalitatív analízisre vonatkoznak. Karl *Liebermann* 1870-ben habilitáltatta magát a berlini egyetemen, 1893 óta tanár és a charlottenburgi főiskola organikus-vegytani laboratóriumának vezetője. Liebermann professzor fedezte fel Graebevel együtt az alizarinnak az antracénből való származását és az alizarin előállítására szolgáló metódust.

Kevésbé ismert, de tudós körökben nagyrabecsült hisztórikus Prof. Felix *Liebermann*, az angol középkor történetének kutatója.

A művészet történelem terén is — már régi idők-től fogva — nagy eredményeket értek el Berlinben a zsidók. Hísz az iparművészeti múzeum megteremtője a zsidó Julius *Lessing* volt, aki ezt az intézetet haláláig igazgatta. Ma Max I. *Friedländer* a rézmetszet-gyűjtemény vezetője. Egyike a jelenkor legjelentősebb képzakértőinek. Adolf *Goldschmidt* Wölflin katedrájának örököse, az egyetlen zsidó, aki a berlini egyetemen rendes tanári állást tölt be. Szakmája a régi német művészet. Főműve: „Das deutsche Lied im 18-ten Jahrhundert.“ E mellett több kisebb írása jelent meg.

Prof. Eugen *Mittwoch* 1907 óta a szemita nyelveket tanítja az egyetemen, az orientalista szemináriumban pedig az abessziniai nyelvet. Epp úgy mint a hasonló területén működő Prof. Moritz *Sobernheim*, több zsidó ügyben aktív részt vesz. Mittwoch írásai közül Mohamed élete, Abessziniai

népliteratúra a legismertebbek. Sobernheim kizárólag arab írástannal foglalkozik. Több palmirai, számáriai, tripolisi felírást fejtett meg és adott ki.

Alig tekinthető át a zsidó jogászok száma, akik közül a legtöbb csak alkalomadtán fejthet ki tudományos működést, mert itt még szigorúbban van elzárva előlük az egyetemi pálya, mint a többi fakultásokon. És ez azon az egyetemen történik, melynek díszje egykor Levin *Goldschmidt* volt. Így a legtöbb jogász az ügyvédség felé terelődik. Hogy mindamellett Martin *Wolff* rendkívüli tanszéket kapott, ez csak ritka tehetségét bizonyítja. Munkái többnyire a német dologi joggal, a kereskedelmi joggal és házasságjoggal foglalkoznak. A tudományosan működő ügyvédek közül *Loevenfeldt*, *Heinitzot*, *Neumann*, *Goldmann* és *Eugen Fuchs*ot említjük meg.

A legkedveltebb és legtermékenyebb egyetemi tanárok közé tartozik a Pesten is jól ismert Franz *Oppenheimer*. Előbb orvos volt, majd tárcaíró és hírlapíró. Csak érettebb éveiben fordult a szociálpolitika felé, amidőn elsősorban a földbirtok kérdésével foglalkozott, amelynek az emberi társadalom kiépülésében nagy fontosságot tulajdonít. „*Siedlungsgenossenschaft*“ és „*Freiland in Deutschland*“ című műveiben kifejtett elveinek gyakorlatban való alkalmazását *Wenigenlupitz* nevű birtokon kísérte meg. Később a cionista organizáció rendelkezésére bocsátott egy palesztinai kolóniát, „*Merchawja*“-t. A telepítés eredményéről ma még nem lehet végső ítéletet mondani. *Oppenheimer* egyéb művei közül különösen említendők: „*Grundgesetz der Marx'schen Gesellschaftslehre*“ és „*Theorie der reinen und politischen Oekonomie*“.

Jellemző, hogy mindezen főntemlített autoritások közül csak az egy *Goldschmidt* tölt be rendes tanári állást. De remélhetőleg a háború, amely a katonai rangfokozatokat is megnyitotta a zsidók előtt, ezen a téren is meg fogja hozni a változást és az egyetemen is érvényre jut a német császár imperátori szava: hogy nincsenek többé pártok és árnyalatok, csak németek.

SZÉKELY BÉLA: ÁHITAT

*Végtelen folyású, szent vizek
mossák a lelkem partjait:
e búsfüzeses, néma zátonyt.*

*Aranyport hoz e bús folyó,
vagy csak rideg, hideg követ,
az nékem immár egyre megy.*

*Belepusztult már száz jámbor ősem
és belepusztul száz unokám
és beleveszek magam is.*

*De ez a víz: az én vízem,
és enyém a part, s enyém a hit,
és áldott e zsoltáros pusztulásom.*

KARL SCHWARCZ: BERLINI MŰVÉSZEK ÉS MŰGYŰJTŐK

Alig van városa a világnak, amely oly gyorsan lendült volna a fejlődés legmagasabb fokára, mint Berlin. Mikor a dicsőséges német seregek, az első császár vezetése alatt belovagoltak a brandenburgi kapun, a szerény porosz főváros hatalmas fejlődésének hajnalát hozták magukkal. Ma Berlin nemcsak a kereskedelem gócpontja, a legjobb és legmodernebb szervezetekkel rendelkező város, a legegészségesebb metropolis, tiszta utcákkal és mintaszerűen szabályozott forgalommal, hanem egyszersmind a tudományok és művészeteknek is leggazdagabb centruma.

A szkeptikusok még nem ismerik el ugyan Berlint, mint a művészet városát, de a birodalmi főváros ezen a téren is vezetővé emelkedett. A képzőművészetek egyre otthonosabbá lettek Berlinben, amelynek művészeti élete előtt még München is háttérbe szorult. A berlini szecesszió, amelynek úttörője a zsidó *Liebermann*, bár egységessége újabban megszűnt és különböző árnyalatokra oszlott, a modern német művészet vezető iránya lett. Ennek útját egyengetik a nagy berlini és

Max Liebermann (Berlin): Egy kiadatlan rajztanulmány.
(Karl Schwarcz tulajdona) (A Mult és Jövő jogosítványa)

müncheni műkereskedések és szalonok, amelyeknek tulajdonosai — *Cassirer, Neumann, Heinemann, Tannhauser, Brakl* — valamennyien zsidók. Amint-hogy a zsidók előharcosai a haladó, friss és élet-erős iránynak minden téren: irodalomban, szín-házban, zenében, technikában, tudományban, ipar-ban, kereskedelemben egyaránt.

Az építészet mezején a vallásos zsidó házból származó, később azonban áttért Alfréd *Messelben* támadt a nagy újító. Egész sereg tehetséges építész dolgozik az általa felvetett eszmék megvalósításán, közülük most csak *Paul Levyt* említem, akinek az egyébként meglehetősen izléstelen *weissenseei* temető több művészi értékű síremléket köszönhet.

Különösen nagy a zsidó festők száma. Ezen a téren sok jóhangzású névvel találkozunk, művé-szekkel, akik nagyrészt már általános elismerést vívtak ki maguknak. *Liebermann*, akinek egy teljes számot kell majd szentelni, valóságos fejedelemként uralkodik az új német művészet birodalmán. Max

Fabian interieureit sokra becsülik művészkörökben, *Ernst Oppler* műveivel többször nyert díjakat az utóbbi években, szintúgy *Eugen Spiro*, aki nemrég költö-zött ide Párisból. Legismertebb művészeink közé tar-toznak továbbá a Mult és Jövőben is méltatott *Lesser Ury*, aki mint finom, hangulatos tájképek festője és hatalmas bibliai képek alkotója ismeretes, *Joseph Oppenheimer*, aki több évi angolországi tartózkodása révén az előkelő világ kedvelt és divatos festője lett és *Ad. Ed. Herstein*, aki különösen mint állat- és tájképfestő vált ki. Külön értékelés illeti meg *Emil Pottnert*. Festő, grafikus és szobrász egy személyben. A maguk nemében páratlan állat-kerá-miái megszerezték számára a brüsszeli világkiállítás nagy aranyérmét. *Jakob Glasner* festményei és színes fametszetei szintén igen kedveltek.

A grafikusok közül *Strucknak* és *Líliennek* egész számokat szentelt a Mult és Jövő és így művészi munkásságuk ezeken a lapokon nem szorul ismer-tetésre. Rajtuk kívül a grafika legkiválóbb kép-viselőinek egyike *Erich Wolfsfeld*, akinek mesteri lapjai, melyek a tech-nika szuverén uralmáról tanuskodnak, legfelsőbb helyről is kitüntetésben részesültek. A kitűnő *Fritz Lederer* és a reményteljes *Struck-tanítvány*, *Gus-tav Schneider* egészítik ki a zsidó gra-fikusok névsorát.

A szobrászat terén is sokkal na-gyobb a zsidó művészek száma, mint-sem egy cikk keretei futólagos átte-kintésnél többet engednének meg. *Prof. Hugo Kaufmann* több monumentális műve mellett hasonló sikerrel foglal-kozik a plakett-művészettel. A nem-rég Ausztriából Berlinbe költözött *Arthur Loewenthal* plakettjei szintén kiváló helyet foglalnak el Berlin és Bécs plakett-gyűjteményeiben. A festő *Ernst Oppler* fivére, *Alexander Oppler*, *Jakob Plessner*, *Julius Obst* és a mű-veinek számtalan reprodukciója révén ismeretes *Rudolph Marcuse* említendők még ezen a téren.

A művészet legújabb irányát *Lyonal Feininger*, *Wilhelm Schocken* és min-denekelőtt a nagyjövőjű *Leo M. Prochownik* képviselik. A nők is né-hány igen értékes egyéniséggel sze-repelnek a művészet szolgálatában. Talán a legkiválóbbak *Julie Wolfthorn*, az ismert arcképfestőnő, a tehetséges *Margot Lipmann* és *Erna Frank*, aki grafikával foglalkozik.

Végül még figyelemreméltó, hogy a nagy virágzásnak örvendő plakát- és reklámművészet művelői majdnem ki-zárólagosan zsidók.

Berlin művészeti fejlődését nagyban előmozdították a műgyűjtők. Exzellenz

Eugen Spiro (Berlin) : Nő fehérben

von Bode, a királyi múzeumok főigazgatója és Max J. Friedländer igazgató értették a módját, hogy a gazdag polgárságban a művészet iránti érzéket fejlesszék. Berlinben nagyszámú magángyűjtemény keletkezett; ezeknek nagy része zsidók birtokában van. Mindenekelőtt James Simon híres gyűjteménye említendő, amely egy Alfréd Messel által tervezett magánmúzeumban van elhelyezve és különösen középkori német falfaragásokat tartalmaz. Ismeretes az a több milliós alapítvány, amelyet Dr. James Simon a Kaiser Friedrich-Museum alapításakor ennek javára tett. Rokona és társa, Dr. Eduard

Simon villájában szintén igen értékes régi képgyűjtemény van. Oscar Huldsky, Eduard Arnhold, Carl von Hollitscher, Marcus Kappel, Leopold Koppel, mind jól ismert nevek a műgyűjtés terén. Dr. W. Weisbach, művészettörténész, szintén finom érzékkel bíró gyűjtő.

Rudolf Mosse, az ismert kiadó a legértékesebb modern képgyűjtemények egyikének birtokosa és a még ismeretlen fiatal művészekről való vásárlásaival több küzdő tehetségnek egyengette útját. Hogy Max Liebermann otthona valóságos temploma a modern művészeteknek, az a mester internacionális jelentőségénél és az egész világ művészeivel való személyes vonatkozásainál fogva — szinte természetes.

A mai Berlin művészete még nem tekinthet vissza nagy multra, de annál nagyobb a jelene és annál biztatóbb a jövője. És ha majd megszűnt az ágyúk dörgése, ha a lövészárkok visszaküldik a haza fiait, az ifjakat és férfiakat, ha a béke napja alatt újult erővel és hatalmas lendülettel indul meg a művészet a maga diadalmas útján, — minden remény meg van arra, hogy Berlin rövidesen a művészet és műpártolás klasszikus hazájává váljék.

Nagy szívességet tesznek olvasóink lapunknak, ha kávéházakban, klubokban, kaszinókban, társaskörökben kérik a Mult és Jövőt!

Julie Wolfthorn (Berlin): Várakozás

LÉVAI MIHÁLY¹: POGROM LEMBERGBEN

örösmzőn a templom előtt álltak az ágyúk, csövük a hegyeknek volt irányítva. A Tatárhágó felett bíborosan izzott az égbolt. A visszavonuló oroszok útközben felgyújtották a falvakat. Jablonica, Worochta, Tartarow lángokban állott. A hegyekről csapatosan jöttek le a menekülők. Szánalmas külsejű emberek, többnyire rongyos kaftánokba burkolt galíciai zsidók. Még akkor bujdokoltak el az erdőkbe, mikor az oroszok betörték. Azóta ott éltek, barlangokban, odukbán. Fák gyökereivel, nyers káposztával táplálkoztak. Azt is úgy hordták össze a közeli földetől éjszaka, folyton attól rettegve, hogy az orosz előőrsök észreveszik őket. Most, hogy csapataink diadalmasan visszatértek, lassan, még mindig remegve, lejöttek a hegyek közül. Volt köztük olyan, aki járni is alig tudott, annyira megviselték a kiállott nélkülözések.

Jöttek egyre többen. Péntek este volt éppen,

¹ Lévai Mihály, A Napnak az északkeleti harctérre küldött haditudósítója, aki maga keresztény, a háború megkapó zsidó vonatkozásairól számol be a Mult és Jövő közönségének.

mikor megérkeztek. Jóformán meg se mosdottak, meg se melegedtek, siettek a templomba, ahol az oroszok kiverése óta akkor tartották az első istentiszteletet. Odafenn a hágón pedig talán éppen az ő házuk lángja festette pirosra a fekete eget.

Az istentiszteletnek még a közepén se tarthattak, mikor egészen közel, valamelyik hegy ormán lövés csattant, utána egy második, harmadik. Szikláról sziklára csapódva vágatott a hang tovább, s mire leért a völgybe, mintha tizszeresre acélozódott volna ereje. A templomi ének riadtan abbamaradt. A zsinagóga ajtajában rémült szemű kíváncsi fejek jelentek meg. A homályosan, gyertyákkal világított házakból tisztek siettek elő s megindult a zavart kérdezősködések özöne.

— Lőttek. Puskalövés volt. Hol?

— Dehogy puska. Ágyúból lőttek itt a hegyen.

— Itt nincs is ágyú. Puska volt. De mi történhetett?

Senki sem mondta ki. Csak néztek egymásra ezek a szegény, sokat nélkülözött, agyonfáradt emberek. Csak egymásra néztek és mindegyikük tudta, mire gondol a másik. Pillanatok alatt elvonult a szemük előtt a közelmúlt. Mikor falujukon keresztül, rendetlen sorokban jöttek a mene-

külö trének, aztán vágató kocsíkon hozták a sebesülteket. Jött a visszavonuló had s ök gyorsan felcsomagoltak, ki mennyit bírt és mentek, amerre láttak, keresztül a szántóföldeken, neki a hegynek. Apró gyermekek nehéz batyuk súlya alatt csetlettek, botlottak a tarlón, várandós asszonyok csaknem összeomolva, félig ájultan hordozták nehéz testük terhét. Aztán jöttek az oroszok — a hegyormokról ezt is látni lehetett. Beköltöztek az üresen maradt házakba s tüzet raktak a szénapadláson. Még nevettek is, részeg, harsány hahotával, ha valamelyik ház kigyulladt. Pillanatok alatt meg látták mindezt, pillanatok alatt végigcikkázott az elgyötrött agyakon a mult napok egész kálváriája.

Akkor már szállt le a hegyekről egy kis csapat. Néhány szakállas, az időtől, meg a tábori élettől megtépázott népfölkelő hozott három embert. Jobb ruhájúak voltak, de nyakig sárosak, még az arcukat is ragyásra pontozta az országutak mocska.

— Gyalog jöttek a hegyeken keresztül — mondták a népfölkelők —, hát rájuk lőttünk!

A lelkek felszabadultak a rájuk nehezedett nyomás alól. Nem ellenséges hadseregek jöttek hát, csak kóbor, eltévedt emberek.

— Kicsodák ezek? — kérdezte valaki.

— Azt mondják, hogy Lembergől jönnek gyalog, az ellenséges tűzvonalon keresztül. Ez az egyik azt állítja, hogy *magyar tábori lelkész*.

Így és akkor láttam először Kertész Antalt, a kassai tábori rabbit. Azóta sok mindent megtudtam róla. Ha hadügyminiszter volnék, a legnagyobb rendjelet tűzném a mellére. Megérdemelné.

*

Kertész Antal még a háború elején önként vette magára a tábori papok zsinóros egyenruháját. Egy népfölkelő-dandárhoz osztották be. A csapatokkal együtt indult el Kassáról. A törát, néhány imakönyvet, meg a taleszt kis táskában vitte magával. A testén levő ruháján kívül ebből állott az egész felszerelése. Mentek. Először Przemyslben állapodtak meg. Ahogy kipihenték magukat, a rabbi nyomban egybeterte a maga népét s künn a mezőn, az isten szabad ege alatt istentiszteletet tartott. Akkor még messze voltak az ágyúk dörgésétől, de minden nappal, minden órával közelebb jutottak oda, ahol a halál kaszál rendeket az élő sorokból. Mindannyian tudták, hogy azok közül, akik itt ma nyugodalmasan pihennek, holnap, holnapután valaki meg fog halni. Nem is egy, de sokan. Talán mind. S mindegyik magára gondolt és azokra, akiket ő hagyott otthon s akik őt fogják gyászolni. Akkor még

Ernst Oppler (Berlin : Interieur

nem fásultak bele a lelkek az ágyúdörgésbe, még újdonság volt a halál mezején való kóválygás, még mindenki ott érezte szájában az otthon evett utolsó leves ízét. Akkor még mindenki féltette önmagát. S mint a fuldokló, kinek ajkát mossa a lucskos ár, akkor mind megemlékeztek az istenről s a tábori rabbi első istentiszteletére eljöttek mind, a generálistól az utolsó katonáig. Mind. A cinikusok is, az ateisták is, a jámborok is, a rajongók is. S a sokezer éves zsidó énekek mellett mindenki a maga módja szerint imádta az istent. Ki állva, ki térdreborulva, ki imát mormolva, ki énekelve. Aki úgy tanulta, keresztet vetett, a szomszédja fején tartotta a kalapot. Imádkoztak és könyörögtek, mindenki a maga életéért, a tábori rabbi imája mellett.

Aztán jöttek az első nehéz napok. Fáradságos, hosszú menetelések. Sokan nem bírták, kidőltek a sorból. A rabbi, a zsidópap, ott ment a sorok mögött. Kulacs volt a kezében. Aki elesett, azt megitta, feltámogatta. Nem kérdezte kicsoda, hová való, az ő juha-e vagy másé?

Pedig még nehezebb napok következtek el csak ezután. Jött az első csata, jött az első visszavonulás. Hörgők és haldoklók fedték a csatateret. Azokat ápolni kellett és vigasztalni. A tábori rabbi ápol és vigasztalt. Orvos volt, ha orvos kellett, gyóntató, ha papra volt szükség. Keresztények kezét imára kulcsolta és elmondta velük a miatyánkot, a görögkeleti híveket megáldotta s lezárta a zsidók szemét.

Gustav Schneider (Berlin): Részlet a régi Berlinből

A rabbi, ahogy megérkezett, maga is elment az imaházba, ahol még akkor is együtt voltak a hívek. A jövevényt körülvették.

— Honnan jössz? — kérdezte valaki.

— Lembergől.

Az egész templom felfigyelt a szóra. Aztán egyszerre öten is faggatták:

— Lembergől? Hogyan?

— Gyalog.

— A tűzvonalon keresztül?

— Két tűzvonalon át.

Amonnan, a tulsó sarokból, előbotorkált egy ősz ember. Maga is lengbergi menekült.

— Voltál a ghe ttóban? — kérdezte.

— Voltam.

— Az Ulica Krakowskán jártál? Állnak ott még a házak?

A rabbi egy ideig hallgatott. Ránézett a kérdezőre s úgy felelt:

— A házak állnak, de emberek nem sokan élnek bennük. Pogrom volt.

— Pogrom? — kérdik tizen is egyszerre.

Szinte hihetetlennek tetszik a szó. Pogrom Lembergben? Az a sok borzalom, iszonyat, amit az ember Kisenew, Odessza véres napjairól hallott, ideplántálódott volna a mi békés életünkbe, a szomszédba, az osztrák Lembergbe? Az emberek elsápadtak. A rabbi mereven nézett maga elé a földre és mesélni kezdett:

Prof. Hugo Kaufmann (Berlin): Szobortanulmány

— Az oroszok bevonulása után rettenetessé vált Lembergben a zsidók sorsa. Nem voltak többé emberek, csak lenézett *jevrék*, akiket büntetlenül bántalmazhatott mindenki. Szeptember huszonhetedikén délután házigazdámmal, Walter Izidor kereskedővel villamoson tartottunk a város felé. Egyszerre csak lövéseket hallottunk a Carola Ludwiga-ulica felől. Sejtettük, hogy ott a zsidókat gyilkolják. Házigazdám megállította a kocsit és leugrott róla. Hívott engem is. Nem mentem. Hajtott a kíváncsiság tovább. A kocsi nem sokáig mehetett. Az Ulica Akademicka sarkán meg kellett állania. Egész sor villamos állott előtte. A legelsőnek az ablakai be voltak törve. Kozákok lőtték őket keresztül. Gyalog mentem tovább. Az egykori Corpskommando épülete előtt egy csapat cserkész-kozák állott s folyton a levegőbe lőttek. Végig a Carola Ludwiga-ulicán, egymástól tíz-tíz lépésnyire egy-egy kozák állott s kezében lövésre készen tartotta fegyverét. Az Ulica Krakowska bejáratát katonák foglalták el, akik szinte szünetlenül tüzeltek be az utcába s fellőttek az ablakokra is. Seregestől estek össze az emberek. Ugyanakkor az Ulica Bajzerán egy orosz kapitány vezetése alatt gyilkoltak a kozákok. A pogromnak rövid egy óra alatt huszonhat halottja és negyvenkét sebesültje volt. A halottak nagy része zsidó. Az oroszok azzal mentgették a pogromot, hogy az Ulica Krakowska egyik házából egy zsidó rálőtt egy orosz katonára. A vérengzésről tudomást szerzett Rutowski, a városi tanács elnöke. Elment a kormányzóhoz s megkérte, intézkedjék, hogy ez többé elő ne forduljon, különben kénytelen volna ezeket az eseményeket Európa tudomására hozni. A kormányzó ezt meg is ígérte s nyomban rendelkezett, hogy Oroszországból csendőröket hozzanak a közbiztonság őrizetére.

— És nem volt többé — kérdi valaki — pogrom?

— Egyszer még megkísérlették az orosz tisztek, hogy nem provokálhatnának-e újabb öldöklést. De nem sikerült. Éppen egy ismerősöm üzletében voltam, mikor a szomszéd házból, a Bristol-szálló első emeletéről lövés dördült el az utcára. Egy orosz katonatiszt lőtt s azt a hitet akarta kelteni, hogy a szálló zsidó tulajdonosa akart merényletet elkövetni az orosz katonák ellen. Az utca sarkán álló csendőr azonban nem volt kioktatva. Hamar elősietett és hivatalosan megállapította, hogy katonatiszt lőtt. A pogrom-terv így kudarcot vallott.

*

Eddig mesélt a rabbi. A templomban csend volt. Senki sem mert megszólalni. Az emberek csak néztek egymásra sápadt arccal, dermedten. Újra a rabbi törte meg a hallgatást.

— No, de most, hála istennek itthon vagyok.

Csak akkor szabadultak fel a lelkek. Csak akkor jutott eszükbe az embereknek, hogy itt vannak Magyarországon s fenn a határokon erős hadsereg védelmezi őket az oroszok és az orosz pogromok ellen.

DR. J. ELBOGEN:¹

A ZSIDÓ TUDOMÁNY BERLINBEN

Dendelssohn és Zunz munkássága Berlint az újkor zsidó szellemi fellendülésének bölcsőjévé avatta. Itt keletkezett a zsidóság modern tudománya, melynek feladata a zsidóság történetének, irodalmának és tudományos eredményeinek szisztematikus, kritikai kutatása és feldolgozása.

Sok intézmény szolgál e tudomány ápolására és fejlesztésére. Elsősorban a két zsidó főiskola említendő, a Rabbiszeminárium és a „Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums“. A Rabbiszemináriumot 1873-ban alapította Israel Hildesheimer. Célja *ortodox*, vagy mint ez irány követői szívesebben nevezik magukat, *konzervatív* rabbiknak tudományos alapon való kiképzése. Általános műveltségüket az egyetemen szerzik meg az intézet növendékei.

A szemináriumon működik ennek megalapítása óta dr. Dávid Hoffmann, a magyarországi származású kiváló talmudista. Nagy feltűnést keltettek Wellhausen bibliakritikája ellen írt dolgozatai. Széles körökben ismeretes a Sulchan Aruchról szóló könyve és az antiszemitizmus elleni írása, amint hogy általában minden zsidóellenes pör-

¹ Szerző a berlini „Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums“ nagyhirű professzora. És érdekes, hogy a radikális irányú Lehranstalt tanára a szigorúan orthodox Rabbiszemináriumot méltatja első helyen. (Szerk.)

A berlini hitközség székháza

ben az ő tudományos véleménye döntő súllyal bír. Egészen a legutóbbi időkig a szemináriumon tanított történelmet és irodalmat Adolf *Berliner*, a zsidó tudomány jelenlegi neszтора, aki nagy hírét a legkülönbözőbb területeken kifejtett tudományos működésének és több eddig ismeretlen, olasz könyvtárakban felfedezett zsidó kézirat kiadásának köszönheti. A Rasi-kutatásnak specialistája, 40 éves munkásságának java erejét szentelte e tárgynak. Történelmi művei közül különösen „A zsidók története Rómában” s a középkori német zsidók lelki életének eleven ábrázolásai említendők. Legújabb időkben liturgiai értekezései, melyekben gyakran merész reformeszméket hangoztat, keltettek feltűnést. Utóda a szemináriumon Armin *Eppenstein*, azelőtt rabbi Briesenben, a zsidó nyelvtudomány és bibliakutatás terén végzett értékes tanulmányaival tűnt ki. Nemrég kiadta és a mai tudomány magaslatára emelte Graetz történetének 5-ik kötetét. Majdnem az intézet alapítása óta előadója volt a nemrég elhunyt Jacob *Barth*, aki a berlini egyetemen mint az összehasonlító semita nyelvtudomány tanára működött. Barth egyike volt az arab irodalom legjobb ismerőinek. A zsidó tudomány körül a héber nyelv szerkezetének kutatásával szerzett kiváló érdemeket. A teológiát és homiletikát Joseph *Wohlgemut* képviseli, aki a zsidóság öröklött tanainak megokolását modern alapon törekszik kiépíteni.

1872-ben alakult *Lazarus*, *Philippson* és *Geiger* alatt a „Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums”, a szabadabb és szélesebb alapokra fektetett zsidó tudományok tanintézete. Célja nem csupán szakteológusok nevelése, hanem főképp „hogy a szabad tudomány otthonává váljon, hogy a zsidóság szellemi hatalmát mélyítse és jogos befolyását az univerzális szellemi fejlődésre biztosítsa”. Az intézet kezdettől fogva nem akart semmiféle párthoz csatlakozni, hanem megnyitotta kapuit minden oly áramlat előtt, mely a tudomány elmélyítését célozta. Épp ezért úgy tervezték, hogy minden tanszéket duplán töltenek be, hogy minden irányzat kifejezéshez jusson. De az anyagi eszközök nem voltak elegendők, hogy ezt az eszmét valóra váltsák. Az volt az óhaj, hogy a hallgatók ne csak teológusokból kerüljenek ki, hanem más fakultásbeliekből, zsidó magánemberekből és nem zsidó egyetemi ifjakból is. Mindenki meg akarták adni a lehetőséget, hogy a zsidóság felől tájékozódjék. Ezt a lehetőséget nem használták ki oly sokan, mint ahogy hitték, mindamellett az intézetnek keresztény hallgatói is vannak és olyan férfiak is kerültek ki belőle, akik nem lettek teológusok, de vezetős szerepet játszottak és játszanak a zsidó hitközségekben.

Az intézet, amely külső fejlődésében majdnem 30 évig nagyon szegényes volt, az utolsó évtizedben Veit Simon elnöklete alatt hatalmasan fellendült. Mindenekelőtt saját épületébe költözött, amelyet 1907-ben szenteltek fel. Majd újabb tanszékeket

A berlini hitközség kaiserstrassei leányiskolája

alapítottak, így néhány év előtt Moses Mendelssohn nevére egy vallásfilozófiai és etikai tanszéket, amelyre a híres marburgi filozófust, Herman *Cohen*-t sikerült megnyerni.

A talmudikus diszciplínák terén most dr. Eduard *Baneth* működik az intézetnél, aki mint kiváló talmudista, a Mischna fordítója és a zsidó asztrológia feldolgozója ismeretes. A zsidó liturgiára vonatkozó munkáival szerzett magának nevet, elismerést a fiatalabb tudósok közül dr. J. *Elbogen*, aki a Lehranstalt történetét is megírta 1907-ben. A keleti nyelvtudományt dr. A. S. E. *Jahuda* képviseli, aki keleten született, ott nevelkedett és már ezáltal is, nagy képességeitől eltekintve, előnyben van kollégáival szemben. Dr. Eugen *Täubler*, a német zsidók összarchívumának vezetője, kinek tudományos művei főleg az ókort tárgyalják, zsidó történelmet ad elő. Dr. *Baeck*, a „Wesen des Judentums” című kitűnő munka szerzője, homiletikát és összehasonlító vallástudományt, dr. *Hochfeld*, a zsidó vallásoktatás methodikáját, dr. J. *Freund*, a németországi zsidók jogállásáról tart előadást.

A tantestület legismertebb tagja a magyar származású, híres berlini hitszónok *Maybaum* professzor. Ugyancsak magyar származású a nagytehetségű tudós dr. Martin *Schreiner*, akit súlyos betegsége már egy évtizede távol tart a tanítástól.

E két nagy intézeten kívül még nagyszámú

intézmény szolgál Berlinben speciális zsidó célok-
nak, így a többi között a már említett „Gesamt-
archiv der deutschen Juden“, ahová porosz állami
archivumok is eljuttatják fölöslegessé vált zsidó
aktáikat. Mellette működik a zsidó „Kunst-
archiv“, amelynek alapítója és vezetője Karl
Schwarz műtörténész, aki 10 éves munkásságával
készítette elő a talajt ez intézmény számára. A
szép és fontos missziót teljesítő intézmény, melyről
a „Mult és Jövő“-ben már többször szó esett,
minden a zsidóság kultúrtörténetére fontossággal
bíró régi és új műemléket összegyűjt, hogy
további kutatások forrásául szolgálhasson.

A zsidó tudományos munkálkodás fontos segéd-
eszköze a hitközség minden terén gazdag gyűjte-
ménnyel rendelkező könyvtára. Lapok és folyó-
iratok olvasóinak az olvasóterem áll rendelkezé-
sére és mellette a gazdag és sokoldalú könyvtár.
A magasabb zsidó műveltséget szolgálja a dr. Gut-
mann igazgatása alatt álló tanítóképző. Egy dr.
Spanier vezetése alatt álló kurzuson nőket képez-
nek ki hittanárnőkké.

Berlinben van a „Gesellschaft zur Förderung
der Wissenschaft des Judentums“ székhelye. A
Prof. Philíppson elnöksége alatt álló egyesület
havi folyóiratán kívül kiadja a „Corpus Tanai-
cum“-ot és a „Germania Judaica“-t, a zsidók tör-
ténétét Németországban. Mindkét irodalmi vállá-
latnak sikerült a kor első tudósait munkatársakul
megszerezni.

Népszerűbb irányt követnek a széles körben
ismeretes: Vereine für jüdische Geschichte und
Literatur. Németországban körülbelül 225 ilyen
egyesület van, ezeket egy „Verband“ egyesíti.
A Verband adja ki a részben szépirodalmi, részben
tudományos könyveket. A berlini egyesület elnöke
és egyben a Verband diszelnőke Prof. Philíppson.

Berlinnek a zsidó életben különleges helyzete
van, mert összekapcsolja a kelet hatalmas szel-

Dr. Frank, az elesett berlini zsidó képviselő

lemi életet élő zsi-
dóját a nyugati
kultúrával. És ha
a német főváros
nem is tarthatta
meg azt a dí-
csőséget, hogy a
zsidó szellemi élet
középpontja ma-
radjon, — mert
hiszen időközben
sok más centrum
alakult Európá-
ban és Európán
kívül, — min-
denesetre most is
odairányul min-
den törekvése,
hogy régi tekin-
télyét, pozícióját
megtartsa.

KACZÉR ILLÉS: EGY HALOM LEVÉL — VALLOMÁSFÉLE —

em hallgatom el szerényen, hogy egy
halom levél hever az íróasztalomon,
egy halom kedvesnél kedvesebb írás,
amely kritikának kívánczik *Khafrít*,
az *égyiptomi asszony* margójára. A
szélrózsa minden irányából hozta őket
a posta, az ország legkülönbözőbb helyeiről s a
külföld egyik-másik városából. Még ellenséges terü-
letről is érkezett egy-kettő, olyan helyről, ahol azt
hinne az ember: ezekben a háborús napokban
madár se jár tőlünk. És íme, a Mult és Jövő aka-
dálytalanul terjeszti ott is a maga kultúráját és
azt az erős hitet, hogy Magyarországon élünk és
dolgozunk.

„A legszebb regény, melyet valaha olvastam“ —
írja egy érzékeny lelkű hölgy.

„Mesteri munka, remekmű“ — egy rajongó
diák.

„Csiszolt drágakő“ — az írókisasszony véle-
ménye.

„Híhetetlenül finom, bravuros“ — exponálja
magát egy dr.-ral súlyosbított idegen.

A mosolygó kritikákkal azonban, akármilyen
jólesők, nem értek egyet. A dicséret ragadós, még
az ásitásnál is ragadósabb. Ha valahol a cent-
rumban kinyílik egy száj és elkezd dicsérni vala-
kit, köröskörül a végeken kigyúlnak a lampionok
és zeng a szerenád. A fáklyászenét ezúttal Patai
doktor inszenírozta, a Mult és Jövő szeretetre-
méltó szerkesztője, aki kezében a dirigensi bottal
énekelteti a saját szerzeményét.

Patai doktor, minden kiváló kritikai képessége
ellenére elfogódott. Nem is annyira velem, mint
a Khafrittal szemben, amely a Mult és Jövőnek
első regénye. Jőmagam azt mondtam annak ide-
jén: ha öt-hat embernek tetszik, meg leszek elé-
gedve. Patai félt ettől az elégedettségtől. Mi
lesz, ha csak hat embernek fog tetszeni? A Mult
és Jövő tizezeit nem lehet kiszolgáltatni a *kivált-
ságos* kevesek műélvezetének.

Mind a ketten csalódtunk. Kellemesen. Én rá-
jöttem, hogy az író nem lehet olyan dőlyfős, hogy
azt mondja: írok, de nem fogják megérteni. A kö-
zönség telve van intelligenciával és érzékenysé-
gekkel. Hegedülni csak a művész tud, de érezni
és megérteni a hallgatónak is megadatott. A hall-
gatóban még tovább rezeg egy-egy elhaló akkord:
a hegedős már a következő hangokat érzi, me-
lyek még az ujjai hegyében nyugtalankodnak.

A Mult és Jövő szerkesztője féltette a regényt
a közönytől, pedig tudhatta, hogy az a közönség,
melyet ő a magyar zsidóság elitjéből toborzott
maga köré, intelligens, nívós, megértő. A Mult és
Jövő új értelmiséget nevelt magának, új felfogást
teremtett mindarról, ami zsidó. A zsidók ötöd-
félezer esztendő története telve van szépséggel,
művészettel, forró és nemes mitológiával. Zsidó

irodalom nem szakirodalom és nem hitközségi perpatvar. És nem novella vagy vers, amely eredetileg a szent karácsonyra készült, de némi módosítással átalakítható chanuka-litcraturává. A zsidó faj háromezer esztendő óta egyebet se tesz, mint a könyveket bújja, kutatja a legtermészetesebbet és a legtitokzatosabbat, halovány mécsek pirkadásával tusakszik, gyötri magát és döngeti az örök emberi szentségek kapuit. És szenved, és pusztul és harcol és megmarad. Ezt hirdeti a Mult és Jövő, az ő közönségének. Hirdeti a Multat, amelynek nyitott marka csupa drága ajándék s a Jövőt, amely illatos ígéretekkel tartja tömve csukott tenyerét.

Patai József, aki ezeket a tanításokat éveken át szorgalmasan hintegette, csak azért aggodalmaskodott, amikor a Khafrít kéziratát átolvasta, mert ezt a regényt próbának szánta. Ha befogadja a közönség: nem volt meddő az eddigi munkája. Ha nem: újra kell kezdenie az úr-vív-ír-rí-nél. Mert Patai el volt szánva, hogy újra kezd, ha kell.

De nem kellett. A közönség lelkesen és megértően fogadta a zsidók aranykorából való első regényt s a Mult és Jövő szerkesztője örvendező eksztázisában nekiült a szerző portréjának és lekapart róla minden szépséghibát. Még a fotográfusának is ilyen értelemben adta ki az utasítást:

— Ügyeljen kérem a Khafrít szerzőjére.

S a fényképész ügyelt rám. Három párnára ültetett, akár a menyasszonyt szokás, forgatott jobbra-balra, hétszer igazgatta reám a fényeket s egy alattomos pillanatban, amikor magam se tudtam, hogy Sir Edward Greyhez, vagy tudjisten melyik londoni diplomatahoz hasonlítok, rám kattanotta a gépet. A fotográfia nagyszerűen sikerült, a szerkesztő örült neki, hogy kvadrál azzal a portréval, melyet ő készített rólam, de hitemre, életemnek eddig csakis egyetlen pillanata felelős érte.

Mennyivel tökéletesebb portrét kapott nálamnál a Mult és Jövő. Az 1914-es évfolyam, amely ugyanazzal a számmal záródik, amelyikben a regény véget ér. Egy év és nem egy pillanat él abban a nagyszerű fotográfiában, amelyet nem babonás jelzők rajzoltak meg, nem fotográfus babrált rajta ránceltüntető gondossággal — minden kísérő zene nélkül jelent meg e szürke névvel: Tárgymutató. Hideg nevek, komoly osztályozások és számok. Egyszerű, józan, beszédes és megkapó portré. Mennyi munka és mennyi összehordott érdekesség. Milyen értékes külön-külön s milyen tömör és szolidáris egymás mellett a sok cikk, kép, vers, novella, kritika és kotta. A magyar és külföldi irodalom és művészet kiválói adtak itt találkát egymásnak. Akikről eddig soha sem tudtuk, hogy a zsidóság érzékeny oldaluk, a Mult és Jövőben vallomást tettek egy-egy okos tanulmány sorai között. Rég, elismert márkájú nevek itt új fémjelzést kaptak: új nevek, új értékek váltak csengővé a Mult és Jövő publicitása révén. Két gárda jött itt egymáshoz közelebb, a múlté

és a jövőé és mindakettőt frissé, maivá tette a Mult és Jövő, a téma és az eszme közössége.

Kétségtelen, hogy a Khafrít sohasem íródott volna meg, ha nincs egy Mult és Jövő, amely már eleve nyilvánosságot és érdeklődést teremtett a biblikus irodalom és művészet számára. És meg kell hogy valljam, a regény egyes részei nem lettek volna oly merészek, oly izzóak, oly keletien buják, ha nem inspirál a Mult és Jövő papírosa, ez a szép sárga, archaisztikus papír, amelyen egy bronzszobor reprodukciója igazi bronz, egy szabadabb asszonyi vagy férfi-idom csak művészet, semmi más. És ez nagy érdeme ennek a papírosnak: visszaadta a művészetet azoknak, akiket a valláserkölcspüldériája sok-sok művésztől háttal fordított, noha évezredek ösztönök és vágyódások szunnyadnak bennük mindenhez, ami szép és művészet. És a szépség és művészet glóriájában mutatta be a zsidóságot azoknak, akik már eltávolodtak tőle és gettót láttak mindenben, ami zsidó.

Hogy megszelídülnek a Mult és Jövő szép papírján a művészi illusztrációk! Amire valaha azt mondták, nem zsidó, mert pogány: itt megváltozik és özszipó motívummá enyhül. A zsidó őskor is telve van pogány motívumokkal.

Ezen a papíroson érvényesülnek legjobban a Lilien meleg, keleti rajzai, Struck markáns zsidói. A klasszikus mesterek zsidó témái itt zsidóbbak és klasszikusabbak. És a kották! A kis gettódalok s a szombatesti énekek! Szinte dudorásznak ezen az ódon papíron, amely sárga, mint a folt, amellyel valaha megbélyegezték a gettó-nóták s a szombatesti dalok éneklőit. És a holt betű is elevenebb és fájdalmasabb ezen a papíroson. A multról regél a jövődönk. O mert nagy, szép, szenvedő mult a mi multunk és nagy, szép, boldog jövő a mi jövődönk. Ha a Mult és Jövő papírosa vár egy kicsit, nemsokára megint mesélni fogok rajta. Nem az ótestamentomi életről, hanem a középkor zsidajáról. A világfájdalmas, kabbalákba merülő, örökkön titkokat kutató könyvemberről. De csend, már is többet mondtam, mint illik.

BEKÖTÉSI TÁBLÁK

a

Mult és Jövő 1914-iki évfolyamához

Ára portóval együtt 2 korona 30 fillér

A díszkiadáshoz portóval együtt 3 korona

Megrendelhetők a Mult és Jövő kiadóhivatalánál Budapest, VI., Podmaniczky-utca 6.

BERNHARD BRESLAUER: A BERLINI ZSIDÓ HITKÖZSÉG¹

berlini zsidó hitközség, amelyet a háború még szorosabb egységbe kapcsol, nem csupán Berlin városára szorítkozik, hanem magában foglalja Charlottenburg, Lichtenberg, Neukölln, Schöneberg, Deutsch-Wilmersdorf városokat és egyéb környékbeli községeket. Az egész község így 145,000 lelket számlál. Az adófizetők és választók száma kb. 40,000.

A hitközséget az előjáróság és a képviselőtestület kormányozza. Az előjáróság hét tagból és három póttagból áll. A képviselőtestület 21 tagot számlál 10 póttaggal. Ez a két testület viseli a kormányzás egész terhét, a képviselőtestület mint határozó és a költségvetést megszavazó, az előjáróság mint intéző fórum.

Természetes, hogy ilyen hatalmas munka ellátása másnemű segédszervezetek nélkül lehetetlen, épp ezért több bizottság működik, amelyek az egyes ágak belső munkáját intézik. Ezek a bizottságok jelenleg a következők: A zsinagóga-bizottság, mely két részből áll, egyik az orgonánélküli, a másik az orgonával ellátott zsinagógák ügyeit intézi; a kóser hús beszerzésére szolgáló bizottság, továbbá a rituális fürdő, az iskola és a talmud-tóra, a szegényügy, az aggok háza, a kórház, a temetkezési ügyek, az építkezések, adó-

kivető, az árvaszék, a Reichenheim-féle árvaház, a szeretetház, a Pankow-nevelőintézet, a nagy ünnepi istentiszteletek, a vallásos egyesületek szubvencionálásának bizottságai. Ez a 16 bizottság a hitközségi előjáróság és képviselőtestület határozataiból alakul olyképen, hogy mindegyiknek elnöke a hitközségi előjáróság egy-egy tagja és mindegyiknek tagjai sorában egy-két, vagy több képviselőtestületi tag foglal helyet, kikhez még egy bizonyos számú hitközségi tag csatlakozik.

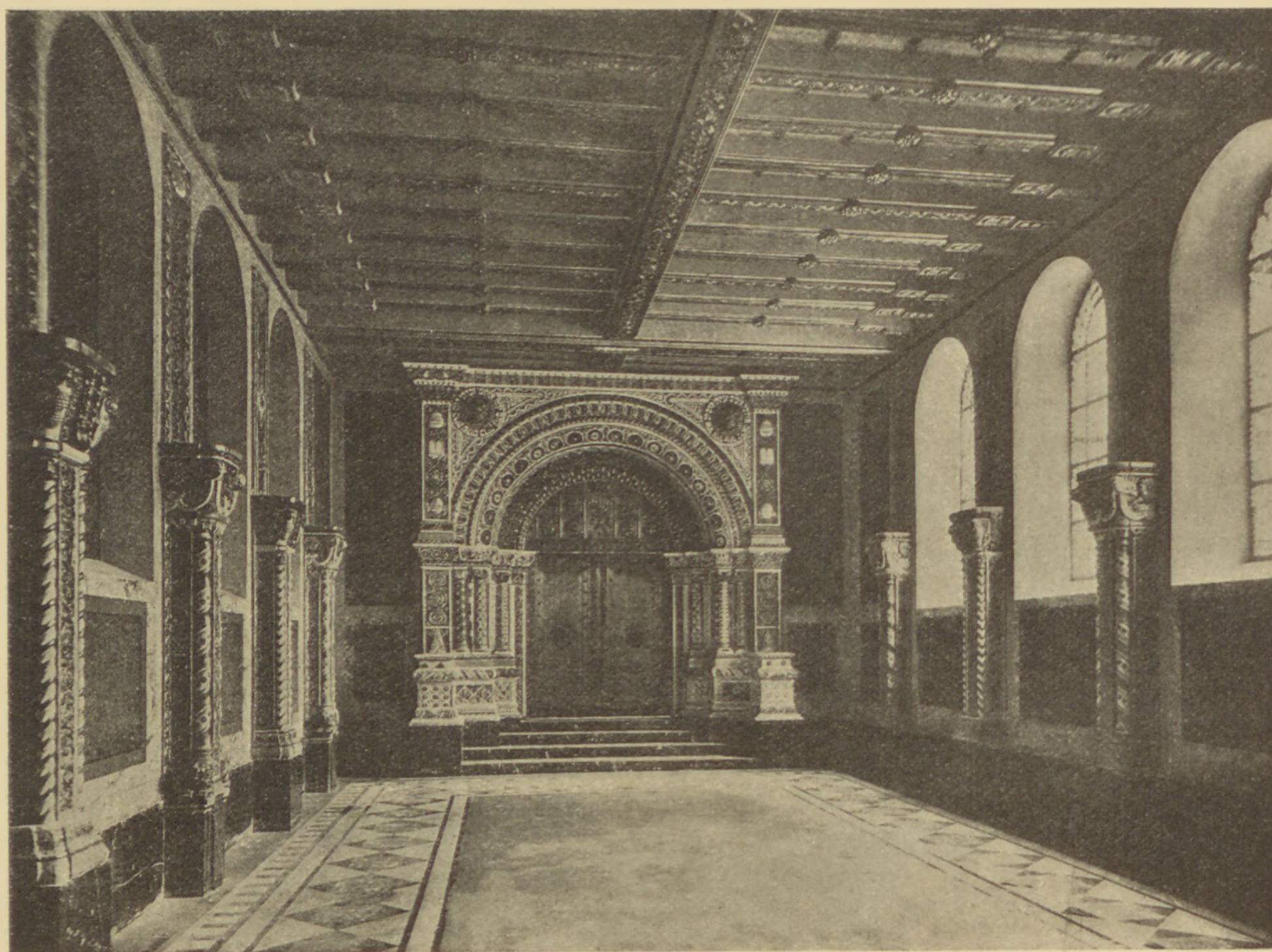
Azoknak száma, akik mint tagok a különböző bizottságoknál működnek, együttesen körülbelül 500. Egyes főleg jóléti bizottságokban hölgyek is működnek, szám szerint 91-en. A felsoroltakon kívül még néhány kisebb bizottság is működik, melyek közül külön is felemlítendő a hitközség hivatalos lapjának („Gemeindeblatt“) szerkesztőbizottsága.

A hitközségi teendők óriási kiterjedésére való tekintettel javasolták az előjárósági és a képviselőtestületi tagok számának felemelését, az állami hatóság azonban ezt nem hagyta jóvá és utasította a hitközséget, hogy ehelyett önálló intézkedési joggal felruházott fizetési főtisztviselőket válasszon, mint ahogy a városnál fizetési tanácsosok működnek. Ez meg is történt és a hitközség szindikusat, valamint az összes jóléti ügyek intézőjét meghívták az előjáróságba.

Megemlítendő, hogy a zsinagóga-bizottság munkakörébe eddig kilenc templom tartozik, melyek közül négyben orgona van. A tizedik templom helye már ki van szemelve és a felépítéséhez való előkészü-

letek már megtörténtek. A nagy ünnepeken mindezen zsinagógák nem elegendők. Az istentiszteleti-bizottság gondoskodik, hogy az egész városban nagyobb helyiségekben pótimaházak létesüljenek, amelyek az egész berlini zsidó lakosságot be tudják fogadni.

Az iskolai előjáróság, melyhez egy középiskolai jellegű fiú- és leányiskola, tanítóképző, gyakorlóiskola, hittárnaképző és számos vallástani iskola tartozik, főleg arra törekszik, hogy a hitoktatást lehetőleg a világioktatással kapcsolatban szervezze.

A berlini Fasanstrassei zsinagóga esketőterme

Berlin-weissensei imaház

Ahol ez nem lehetséges, ott külön vallástani iskola felállításáról gondoskodik. A gimnáziumok, reáliskolák, felsőbb leányiskolák stb. hitoktatása nem képezi ugyan a hitk. gondoskodásának tárgyát, sőt nem is áll jogában ezekre befolyást gyakorolni, mégis a tanárokkal való barátságos együttműködés, valamint egy egységes tanterv és közös tanári értekezletek révén sikerült az állami hitoktatás és a hitközség közt állandó kapcsolatot teremteni. Egészben az iskolai előjáróság körülbelül 200 tanító és tanítónő felett rendelkezik. Ujabban tervbe vették egy tanfelügyelői állás szervezését is.

A hitközség kerületében 25 vallási egyesület alakult. Ezekre különösen a nagy Berlin elővárosában van szükség, ahol kevés zsidó lakik ugyan, de mégis annyi, hogy az istentiszteletnek és vallásoktatásnak helyben való ellátása célszerűnek bizonyult. De magában Berlinben és Charlottenburgban is több egyesület alakult, melyeknek egy részét tényleges szükségletek teremtették meg. Ezeket a templom- és iskolát fenntartó egyesületeket a hitközség szubvencionálja, mindegyiknek tagjaihoz és szükségleteihez képest.

Mindezen intézményeknél a nagy-hitközség azon van, hogy a zsidóság minden árnyalatának eleget tegyen. As istentiszteleti és az iskolai berendezéseknél is tekintettel van erre. Nemcsak hogy megkülönbözteti az orgonánélküli és orgonás templomokat, hanem a nagy ünnepi istentiszteleteknél és a 17 különböző helyen egész éven át tartott ifjúsági istentiszteleteknél is tekintetbe veszi az illető városrész lakosságának vallási irányát.

Ezidőszerint két konzervatív vallásiskola működik Berlinben, a harmadikat egyik külvárosban legközelebb fogják felállítani és emellett egy tisztán konzervatív alapon álló, héber oktatással fog-

lalkozó egyesület is szubvenciót kap a hitközségtől. Összesen 35 vallástani iskola működik Berlinben.

A hitközségnek múltévi összes kiadása 5.284,127,77 M volt. Erre adókból befolyt 3.024,967,21 M. Istentiszteleti célokra kiadtak 677,015 M-t, iskolai és művelődési célokra 415,141,75 M-t, jótékonyági célokra, intézményekre és hasonlókra 596,427,20 M. Természetesen a legtöbb zsinagógát is támogatni kell, mert az ülőhelyekből befolyó összeg nem fedezi a kiadásokat. Csak két templom kezelésénél mutatkozott valami csekély felesleg. A vallási egyesületek szubvenciója elérte a 200,000 M-t.

Különös érdeklődésre tarthatnak számot az iskolai és művelődési célokra fordított összegek. A fiúiskola költsége 101,755 M, a leányiskoláé 78,868 M, a gyakorlóiskola 17,600 M, a tanítóképző 40,135 M, a hittantanárnők kurzusa 2250 M, a hitközségi könyvtár 28,230 M, a vallástani iskolák 123,638 M, a vallástanítás nyilvános és magánintézeteknél 22,665 M.

A többi szakosztályból különösen a temetőügy érdemel említést, amely a hitközség tagjainak nagy számánál fogva igen sok munkát ad. A temető-bizottság a régi temetőn kívül két óriási temetőt kezel, melyekben mintaszerű rend uralkodik. Az aggok ellátásával foglalkozó bizottságnak ma már három aggok háza áll rendelkezésére, egy negyedik építése pedig tervbe van véve. A hitközség kórháza egész Németországban ismeretes. Az új épület az összes modern higiénikus igényeknek megfelel és valóban hosszú időre mintául szolgálhat.

Mindezen intézmények és a többiek, melyeket rövid cikk keretében felsorolni nem lehet, természetesen egész sereg hivatalnokot igényelnek. Az állandó alkalmazottak, hivatalnokok száma 1121, köztük 11 rabbi és 28 főhivatalnok. A főünnepi

A berlini zsidótemető őrháza

istentiszteletek külön 1265 egyénből álló segéd-személyzetet igényelnek A nyugdíjazott hitközségi hivatalnokok nyugdíjösszege túlhaladja az évi 64,000 M-t.

A hitközség vagyona az 1913. évi áprilisban ejtett leltározás szerint kerek összegben 17.000,000 M, melyet 10.000,000 M amortizációs kölcsön terhel. Az összes kiadásoknak 22⁰/₀-át istentiszteleti, 22⁰/₀-át jótékonyági, 15¹/₀-át iskolai célokra, 13⁰/₀-át fizetések és nyugdíjakra, 11⁰/₀-át kamatokra, 5⁰/₀-át telekkezelésre és javításokra, 12⁰/₀-át előre nem látott kiadásokra fordították. Újabban több új intézkedést határoztak el, amelyek a kormányzást megjavítják és az eddigieknél még inkább a mai viszonyokhoz alkalmazzák. Így tervbe van véve a régi választási rendszer átdolgozása és a progresszív adórendszer behozatala, hogy a szegényebb néposztályt lehetőleg tehermentesítsék.

Nagy feladatok várnak még a berlini hitközségre és a béke beköszöntésével meg is fogja találni az utat, amely méltó fejlődéséhez vezet. Mindazok, akik ebben a nagy és szent munkában közreműködnek, tudatában vannak a feladat jelentőségének és az egyes ügyosztályok vezetői teljes ambícióval törekednek arra, hogy a berlini zsidó hitközség intézményei a német birodalom többi hitközségének mintául szolgálhassanak.

JEHUDA HALÉVI: ELI CION

Andante. M.M. 52. *Langsam, mit Herz.*

Soprani.
E li, Zi jojn, w' o re ho k'.

Alti I.
Alti II.

Harmonium.

moj i scho w' zi re ho w' chi wsu lo cha.

gu ras ssak al ba al n' u re ho.

Copyright 1912. by Leo Winz. Berlin. Aufführungsrecht vorbehalten.

ABÁDI IMRE: AZ ÉBREDŐ KELET VÁROSAI

— JERUZSÁLEMBEN —

világháború újsághíreiből néhány nap óta szokatlan nevek tekintenek reánk, folyók, hegyek, városok nevei, melyekről hallottunk már valamikor, melyekre homályosan emlékeztünk gyermekkori tanulmányainkból, tudomásunk volt a létezésükről, de nem beszéltünk róluk soha. És e nevek most egyszerre kilépnek a homályból, a régi legendás könyvek lapjairól, ott szerepelnek a napi aktualítások között, a világesemények fergetegében kavarnak s mint döntő jelentőségű fordulatok fontos tényezői prolongálják súlyukat és nevüket a történelemben. A *Színai félsziget, El-Akaba, Beerseba, a Jarkon és a Jordán melléke, Jaffa, Hebron, Mezopotámia, Bagdad, Damaszkusz, Jeruzsálem*. Naponta találkozunk most e nevekkel az ujságokban. A világ-felfordulás ezeket is felszínre hozta. De micsoda erő mozgatja ezt a grandiózus drámát, hogy midőn világhatalmak koronáinak gyémántjai indulnak a mélység felé, ugyanakkor városok, melyek a mult nehéz homálya alatt szunnyadtak, az aktualítás levegőjébe kerültek? Ki hitte volna, hogy e nagymultú helyek már is döntő súllyal jönnek kombinációba az európai bonyodalomban? Hogy hatalmak, nemzetek léte vagy nemléte függ össze ezeknek a területeknek a sorsával, melyek ezeket a legendás városokat rejtegették. A történelem új fejezete, mely a jelen problémáit megoldja, új lehetőségek, új remények elé állít bennünket. Ezek a városok nem igen hallattak eddig magukról. De ne higgye senki, hogy az a szunnyadás a régmult nehéz homálya alatt igazi, mindmáig tartó szunnyadás lett volna. Nem. Lassú, zajtalan, de nagy munka folyt itt mindenütt, a jövőre kitért és nehéz munkája. És az a nap, mikor a germánság hatalmas császára kezetszorított Jeruzsálem városában egy önfeláldozó, nagyszívű zsidóval — ez a nap már kelet életrekelésének, a felemelkedés reggelének nagy dátuma volt. És ha azóta is keveset törödtünk ezekkel a városokkal, azért minden művelt európai ember lelkében volt még egy kis hely, egy rés, melyen át az érdeklődés e legendás, ódon városok iránt, bármilyen vonatkozásban esett is olykor róluk szó, mindig beférkőzhetett. Hogyne nyilvánulna meg az érdeklődés ma, mikor kelet minden problémájával, minden földrajzi, stratégiai és etnográfiai sajátosságával a világesemények előterébe jutott.

*

A szentháború kihirdetése előtt, a mozgósítás első napjaiban átmentünk Jeruzsálembe. A jaffai kapu, a modern Jeruzsálem bejáratának a környéke már teljesen a mozgósítás, a hadi állapot jellegét és külsőségeit viselte. Kivonuló zöldruhájú sor-katonaság, szokatlan, monoton kúrtharsogás, zász-

lóstoborzók ordítása, önkéntes lovas beduinok fegyverdurroztatása, dobpergető, citerás lányok, veszettül táncoló fellachlegények csoportja, mögöttük síró, abajgató fátyolos anyák, akik a falvakból egészen idáig kísérték sorozásra kerülő és bevonuló fiaikat. Ének, tánc, zívajgás, lelkesedés minden vonalon, de milyen lelkesedés! Pedig a török katona tudja, hogy mi vár reá a szolgálat ideje alatt, akár kerül tűzvonalba, akár nem. Az az impressziónk, hogy ha a török katonára annyi gondot fordítanak, mint amennyiben az európai katona részesül, meg lehetne vele hódítani a világot.

A fárasztó zibongás, a tolongó emberáradat elől bemenekültünk az óvárosba, melynek külső képe ma is olyan még, mint a szentély pusztulásakor. A romok hatása még teljesen akkori, az épségben maradt utcák és házak sem változtak azóta, ugyanolyanok, mint régen, nem bontottak le belőlük egyet se és nem javítottak rajtuk semmit. Mikor itt az óvárosban, ögyelegve az utcák hűvös boltívei alatt, a bazárok előtt a színtelen, poros, korhadásos ajtókra rakott ríköltő fehér vagy sárga keféjüket vagy a piros beduíncsizmákat, a hamis kövekkel díszített öveket, fegyvertartókat, meg a bojtos lószerszámokat látja az ember a régiségből szinte zöld és meztelen kőfalakon, úgy véli, hogy az élet csak az imént költözött vissza az elpusztult városba. Ezt a gondolatot az ébreszti és fokozza leginkább, hogy az élet színei sokkal frissebbek, mint a régi keret, melyet az betölt. Ez az erős kontraszt ébreszti bennünk azt a hitet, hogy a visszaszállingózott emberek — zsidók és törökök, arabok és görögök, kufárok és pénzváltók, mézesek és utcai cukrárszok, utcai fodrászok és köszörűsök, leprás és trachomás koldusok, teherhordók és utcai költők, szépséges fehérfogú nők, írástudók és tudatlanok — nem nyúltak hozzá semmihez, nem tartaroztak ki semmit, csak a lakható helyeket elfoglalták, hogy folytassák lustálkodó, rengeteg édességet habzsoló, hihetetlen termékenységgel szeretkező életüket, mely alig különbözik valamiben a régiék életétől. Itt az óváros centrumában, ahol az egykori dúló ellenség ereje már megtört és kielégült és csak itt-ott emlékeztet egy csonka fal a rombolásra, a városi élet képe a régi idők levegőjében maradt. Hisz a házak, a kapuk, a boltívek, de a gyümölcsök, meg az árúk is ugyanazok itt ma is és az emberek — szintén. A régi típusok minden egyes csoportja feltalálható itt a maga hamisítatlan, őseredeti vonásaival. Azt az illúziót pedig, hogy a szanhedrin napjaiban járjuk most Jeruzsálemet, csak fokozza az a körülmény, hogy az utcai szóbeszédben a biblia nyelve már csaknem olyan erősen van képviselve, mint akkor. A fényes, nagyidők alkonyának nyomasztó és kietlen hatása tehát inkább az óváros periferiáin vesz erőt az emberen, a Kidron völgyébe, a Getsemane kertjébe, a Harhazetim völgyébe vezető utcák külső folytatásain, ahol csak nagy ritkán találkozunk egy arab lovas-

sal vagy egy szamaragoló jemeni tejes zsidóval, ahol a belső utcák zívaja és tarkasága már végképen elapad és semmi sem emlékeztet az életre, csak az elmúlásra és pusztulásra. Az aranykapu kettős kijárata, mely az Olajfák hegyére néz, be van falazva és előtte, ahol egykor királyi fogatok gördültek, ahol az „*ole regel*“ idején kincseket hordtak be a szentváros papjainak a zarándokok, ahol az élet minden pompája, szépsége és gazdagsága felvonult a leviták és testőrök mögött, ott most valamelyik mohamedán szekta temetőjének elhanyagolt sírkövei állanak. Széjjelszórt, formátlan sziklák, poros köhalmazok, repedt boltívek, vakolatlan, leomlott vagy dülékeny, meztelenül meredő falak sajátságosan áporodott, dohosan fanyar és nehéz illata csap meg bennünket. A temetetlen holtak fojtó illata ez, igen, hisz ezek a gondozatlan, vakolatruha nélkül meredő falak is halottak, a mult halottai, tehát a porladásba, a végleges enyészetbe kíváncsoznak már. Valami szokatlanul mély bánat és levertség van itt a levegőben, mely az ólom nehéz súlyával nehezedik az ember szívére. Az út mentén hangosan könyörgő arab kolduscsaládok. Mily stílszerűek is ebben a miliőben... mintha megtépett ruhájú, gyászoló emberek volnának.

Ez az óváros kívül és belül. Új idők szele suhan felette, ám érintetlenül hagyja, nem változtat rajta semmit, az óváros megmarad a maga mívoltában, hogy a régi idők hangulatát és levegőjét konzerválja és megőrizze. Most még tán csendesebb, mint egyébkor, a mozgalmas napoknak nem sok jelét mutatja; még az utcai költők és mesélők se láthatók, ott produkálják most magukat a hálás vidékiek tömegében. Hogy mi mindent összehordanak ezek a Szultánról, meg a hős katonáról rögtönzött bőbeszédű verseikben, azt hallani kell, röviden méltatni nem lehet. Szegény ördögök, ennyi fantáziával, ha Párisban jöttek volna a világra és nem Bagdadban vagy Mozulban vagy Ninive romjai mellett — bizonyára már az akadémia halhatatlanjai között ülnének.

A mult lidércnyomása véget ér, mert a régi boltívek alól kijutottunk a szabadba. Az új városban, a modern Jeruzsálemben vagyunk tehát ismét, mely félkörben veszi körül az óvárost, de nincs vele szerves összefüggésben. Egy különálló, külön lélegzésű város ez, melyet közvetlen közelség rokonságán kívül egyéb kötelék alig fűz a régihez. Más az arca, más a hangulata, a temperamentuma, még a levegője is, de ennek kusza, vajudó, harmóniatlan külsejéről részletesebben majd más alkalommal beszélünk.

Olvasóink figyelmébe! Nagy szolgálatot tesznek olvasóink lapunknak, ha bevásárlásaik vagy megrendeléseik alkalmával a hirdető cégeknél lapunkra hivatkoznak.

UJVÁRI PÉTER: MEGJÖTT A JÓSZEMKA

Pílcz Bernátnak megint rossz napja volt. Egy szegény zsidót temettek délelőtt és mikor elhantolták, hét sápadt gyerekfej nézte csodálkozva a dombos, sárga földhányást. Kicsi szívükben meggémberedett a fájdalom, vagy föl se ébredt még, hiszen ők nem tudták még: mi a halál. A legkisebb, alig négyéves, azt hitte, az apja csak kunczog és leste, mikor bújik ki megint a gödörből. Az nem akart előbújni. Az imént rögot vetettek az emberek a gödörbe. Lehajolt, rög után nyúlt, hogy ő is megdobálja, erre majd csak kiugrik talán. Egy öreg, szakállas bácsi azonban mérgesen megkapta piciny kezecskéjét és ráfordult:

— Néked nem szabad.

Aztán a legidősebbikhez fordult:

— Kezd el, Dávidka.

Dávidka elkezdte:

— Jiszgadal, vejiszkadas...

A hat gyerek utánamondta. Mint a hulló falevél, olyan lágyan peregtek le a szent versek a reszkető gyermekajkakra, puhábban, mint a puha rögek, amiket az öregebbek vetettek kegyeletesen a halott után.

Az öreg emberek a szakállukat rágták. Szent isten, mi lesz ezzel a hét árvával. A szakállát Pílcz Bernát is rágta, de őt az irigység bántotta, nem a meghatottság. Szó sincs róla: sajnálta a szegénykéket, a szíve gyökeréig érezte át az árvaságuk szomorúságát, az egész nagy szerencsétlenségüket, de éppen ilyen heves erővel érezte át a halott rendkívüli szerencsését is, azt a nagyszerű, mindennél többet érő szerencsét, hogy hét fiú mondta a kadist érte. Hét kadis!

— Egy ilyen balmazli! — dörmögte magában és szinte kiirigyelte sírjából a halottat. Hát hiszen igaz is. Hét árvát hagyott maga után, hát ilyen szerencséje legyen valakinek.

Pílcz Bernát szemében az volt a legnagyobb boldogság, ha az ember jól feltarisznyázva mehetett a másvilágra, a jámborságnak sok-sok bizonyosságával, szent emberek ajánlólevelével, főleg pedig a gyermekszájáról elhangzó kadis kísérő muzsikájával. Hát sokan így mentek. A legtöbb ember így köszöntött be a másvilágba. Hanem ő reá nem vár ez a nagy boldogság. És ez a gondolat kimarta szívéből a nyugalmat, lelkéből a megelégedettséget és otthonából a boldogságot. Zsidóembernek kész szerencsétlenség a halál, ha nem hágy egy csapat nevetlen árvát maga után.

Erős, szép asszony volt a felesége. Üde és fiatal volt, noha együttélésüknek már a tizedik esztendejét morzsolta le az idő. Szerették egymást, pedig Pílcz Bernát csak úgy házasodott, ahogy mások házasodnak: nem a szerelem vitte rá, hanem a vallásosság. A nőülés nekik nem mulat-

ság, hanem kötelesség. Ahogy jomkippurkor böjtölni muszáj, úgy muszáj házasodni is. Hát Bernát is megnősült. Aztán megjött a szerelem is, csak úgy magától. A zsidók csöndes, meghúzódó, szemérmetes szerelme, amely mindent ad és semmit se követel, amely inkább hűség, mint szenvedély, amelyet a bűn meg nem bonthat, mert csupa erény és tisztaság.

Úgy nőtt a szerelmük, mint a fa, minden esztendő új gyűrűvel övezte meg egymásba szövődő idegrostjaikat. És mennél erősebb lett a szerelmük, annál fájdalmasabb és gyötrelmesebb lett, mert multak az esztendők, a gyönyörű, meleg tavaszidők és egy se hozta meg a sovárgott bimbózást. Gyerek után epedtek és a gyerek nem akart megjönni. Az asszony minden hétfőn böjtnapot tartott, Bernát minden hétfőn és minden csütörtökön böjtölt, azonkívül újholdkor is, de ez se használt. A temetőbe jártak, szent síroknál imádkoztak, ámde hiába. Sorra járták az élő szenteket, a csudarabbik se segítettek. Semmi, de semmire segített és az idő rohant, hónap hónap után zuhant bele az idők mélységébe és a gyerek, a „kadis“ még mindig teremtetlenül a végzet méhében szunnyadott. Már a tizedik esztendő is közelgett, valamennyi között a legrettegettebb. Határkö ez a házaseletben, kemény és irgalom nélkül való. Ha az asszony a tizedik esztendőben is meddő marad, akkor a válást nemcsak megengedi a törvény, de meg is követeli.

Még egy pár hét és az iszonyatnak és borzalomnak ez az éve is elrobog. Most már nem remélhetnek. A reménytelenség kitepte szívükből a gyöngédséget, lehervasztotta a szerelmet, száraz avarral fűtta be az útjaikat és ők megsebzett lábbal, fölvérzett szívvel haladtak egymás mellett, mint ellenségek szinte. Keserű, ellenséges szemrehányással illették egymást:

— Te vagy az oka.

— Te, te, nem én. En fiatal és erős vagyok.

Néha összeborultak és sírtak és ebben a sírásban benne volt a válás iszonytató fájdalma, az asszony magamagát ámitó reménysége és a férfi zord józansága, amely már semmit se remél.

De azért a válásról még nem beszéltek. Az ember gondolt reá és az asszony tudta, hogy mindig erre gondol, azért mégse beszéltek róla. Nem lehet azt úgy kezdeni, mint más beszédet. Annak ki kell törni, mint a vihar, váratlanul, mindent elsöprően. Hát egyszer ki fog törni. És mind a ketten reszkettek, hogy a vihar egyszer ki fog törni.

Hát ezen a napon kitört. A hét árva úgy felzaklatta Bernát nyugalma, hogy nem bírt magával. Két, vagy három árvát még csak elviselt volna valahogyan, de hetet nem bírt elviselni. Hét az már igazán sok. Ha valaki meghal és hét éhes, riadt árva síratja, hát azt nem állhatja az ember irigysége nélkül.

Udele a kapu előtt várta a vizes szilkével. Már

messziről látta, hogy az ura roskedvű. Letette a szilkét a földre, a törölközőt meg az alacsony kerítésre teregette. Ő nem nyújthatja át az edényt, mert akkor reá is átragad a temető tisztátalansága.

Bernát leöblítette a két kezét, szárazra dörzsölte, aztán bement. Udele utána, szinte támo-lyogva. A vihart már valahol a háta mögött érezte, ez nyomta előre.

A szobába érve, Bernát csak járt-kelt, könyveket hányt le a polcról, megint visszatette őket, dörmögött, tubákot szipákol, az orrát fújta, aztán leült, aztán megint felugrott, végre kitört belőle:

— Egy csekélység! Hét árvát muszáj neki itt-hagyni. Egy olyan nímánd.

— Hadd nyugodni szegényt.

Bernát dühös lett:

— Mi az, hogy hagyjam nyugodni? Hát mit csinálok neki? Az igazat csak megmondhatom. És ami igaz, az igaz. Kettővel is megelégedhetett volna. Mit muszáj neki proccolni héttel. Ugy álltak ott, mint az oroszlanok. Heten egy sorban és mondták a kaddist, hogy az embernek összefutott a nyál a szájában. Hét kaddis. Egy tréfa, hogy ez milyen élvezet. És másnak egy sincs.

Udele reszketett. Szép, sápadt arcát lehajtotta és egy székbe kapaszkodott, hogy össze ne roskadjon.

Ez a szomorú hallgatás még ingerültebbé tette Bernátot.

— És másnak egy sincs — kezdte újból. Mintha diót tört volna, úgy ropogott a beszéde. — Egy se, érted? És most jusson nekem eszembe meghalni.

Ez a gondolat tetőpontjára vetette a kétségbe-esését:

— Hát juthat ez az eszembe? Kérlek, Udele, mondd meg te magad, hát meghalhatok én? Lenne nekem valami hasznom abból, ha én most meghalnék? Lenne nekem valami élvezetem abból? Feküdnék és feküdnék és ha megpuk-kadnék, akkor se juthatnék a hetedik menny-országba.

— A második is elég jó — rebegte Udele félénken.

— Úgy — gúnyolódik Bernát — a batlimek között? A senkik közt töltsem ott az egész életemet. Hát akkor minek egzisztáltam?

— Fizetsz húsz pengőt reb Jechezkel Herschel-mannak, az tanul érted misnajeszt és elmondja a kaddis-derebunent, attól aztán följebb juthatsz.

— Reb Jechezkel — fakadt ki Bernát keserű nevetéssel — elmondja értem a kaddis de' rebu-nent. Haha! A kaddis de' rebenunen! És ebből éljek meg a másvilágon!

— Az is egy szép kaddis — kapacitálta Udele szeliden.

— Az semmi! Az egy ricset ganef nélkül.

— De följebb viszi az embert.

— Micsoda följebb? Két grádics az neked föl-jebb? Ennekem az semmi. En fönt akarok ülni,

egészen fönt, a hetedik emeleten, ha tudni akarod. És nekem koronák kellenek, ha tudni akarod. És nekem aranyzsámolyok kellenek, ha tudni akarod, minden napra más. Ahány kaddis, annyi zsámoly.

Udele a kezét tördelte:

— De ha nincs fiúnk...

Bernát az asztalra csapott:

— Muszáj lenni. Nekem muszáj lenni.

— Mindent megtettem — sírdogált az asz-szony. — Még mit tegyek.

— Semmit — dörgött Bernát. — Semmit. El-mégy, azonkívül semmit.

A vihar rájuk szakadt.

Az asszony kiegyenesedett. Ugy ömlött ki belőle a keserűség és a fájdalom, mint az ár, mikor partot szakít. Szinte süvített:

— Nem megyek, nem megyek, nem megyek.

Bernát megdöbbsent. Aztán kérlelni kezdte:

— Báránykám, ne bolondozz.

Udele elfordult.

Bernát hozzámment, a kezét simogatta és olyan hangon, mintha selyemruhát kínálna neki, a fülébe suttozta:

— Hát ne ízélj, aranyom. Sohse veszekedtünk, hát csak most nem veszekszünk. Egy ilyen lap-páliaért! Elválunk, miért ne. Azt hiszed, hogy fáj? Egy idea se. Mi fájjon rajta? Én nem nőt-tem te beléd, te nem nőttél én belém, nem kell minket egymástól levágni.

Az asszony ránézett, ijedten, irtózva. Hát így beszél? Most már nem is magát sajnálta, hanem ezt az embert, aki napsugarakat gyűjtött tíz hosszú esztendőn keresztül és most elveti magá-tól, mint a nyirkos rőzsét, amit az erdő moszatja alul kapargál ki a tilosbajáró csavargó. Bernát megértette az ijedt szemek irtózatát, az asztal mellé roskadt, nehéz fejét a két öklére zuhantatta és úgy zokogott:

— Ne hidd, Udele; fájna, nagyon fájna, mert hozzám nőttél, belém forrottál, ha levágnak ró-lam, meg fogom én azt érezni. De mégis muszáj. Lásd be, Udele, hogy muszáj. Könyörülj rajtam és lásd be és menj el békében és ha küldöm a valólevelet, fogadd el.

Udele összeszedte a cókmókját, belesírta a még elsíratlan könyeit, aztán panasz és szemrehányás nélkül eltávozott.

*

Udele megérkezése otthon, az öreg házban, gondot, fájdalmat és rémületet keltett. Az anyja szívében harag és szánsalom tusakodott egymással. Mért jött? mit akar? Mért hoz ilyen szörnyű szégyent az ő ősz fejére? Mit fog mondani a világ? Szent Isten, mit fog mondani a világ?

— Mit fog mondani? — adta meg maga a választ zordonul. — Azt fogja mondani, hogy Pílcznek van igaza. És ha úgy vesszük, hát igaza is van. Nem kívánt ő se rosszat, se tisztességtelent. Gyereket akart; hát azt akarhat.

Tízet is akarhat. A te apád tizenkettőt akart, nu és mit gondolsz? adtam neki tizenegyet. A tizenkettédiket is adhadtam volna neki, de közben meghalt szegény. Ezt csináltam én. És most győsz te és azt mondod, hogy voltál itt, voltál ott, mindent megpróbáltál, de hiába. Mi az, hogy mindent? Aki mindent megpróbál, muszáj, hogy annak gyereke legyen.

— Mindent megpróbáltam — tördelte Udele a kezét. — Voltam Belzben, Szandecben, voltam Szadagorában, voltam Liszkán és Szigeten a temetőben; minden hétfőn böjtöltem, ittam ezerjófűteát gyömbérrel és havdule-borral, a tojáshoz mindig csak a sárgáját ettem; mindent megpróbáltam.

Az öreg Breinet nem tudta meggyőzni; az egyre csak zsörtölődött. Egyre csak azt hajtogatja, hogy őt a hideg rázza és hogy nem élheti túl ezt a szégyent. Hogy az ő lánya „gerüse” legyen. Hát azért élt ő hatvan évig makulátlan becsületben, hogy elvált asszony legyen az ő lányából! Ujjal mutogatnak majd rá az utcában, kicsúfolják, megszólják.

— Anyám! — békítette Udele — már mással is megesett. Nem én vagyok az első.

— De igenis, — pattogott Breine — az én familiámban az első vagy. Mindenféle volt már az én familiámban, de gerüse nem volt még. Azt nem érte még meg egy ember se, hogy mi elváltunk. Ki látott mi közöttünk elváltat? Zartele, hál’ Istennek, özvegy, Perele, az Isten tartsa meg, özvegy, Hudesz özvegy, Ruchlleie özvegy, én, százhusz évig, özvegy vagyok. Egy öröm, hogy hányan vagyunk özvegyek. És most győsz te és azt mondod, hogy az a nímánd akar csinálni belőled egy elvált asszonyt. Hát azért kinlódtam és vesződtem az apáddal, hogy mindenki a szájára vehessen.

A haragja lassan-lassan Pílczre csapott át. Mert tulajdonképpen ő a bajkeverő. Mit vágyakozik olyan nagyon egy kaddis után? Egy csekélység, gyerekkorában megverték, ha nem volt egy fél-tucat gyereke. Nincs, hát nincs. Attól még nem halt meg senkise, ha nincs. És hol áll az, hogy neki meg muszáj halni. Ne haljon meg. Talán azt hiszi, hogy a világ fölfordul, ha reb Ber Pílcz egy kicsit később jut a mennyországba. Muszáj neki harminchárom éves korában? Mért muszáj? Várjon. Várhat. A dolgától várhat. És ami az aranyzsámolyokat illeti, meg a hetedik szefírat, hát az egy nagy szemtelenség. Mit akar ő aranyzsámolyokat? Mire föl? És a második szefíra talán nem jó neki? Aki nekem jót kíván, lehessen a másodikban. De neki a hetedik kell, pont a hetedik. No, majd adok én neki hét mennyországot. Csak velem kezdjen ki, jóra rátalált.

Udele kérte: ne avatkozzék bele az ő dolgukba, úgy sincs értelme az ellenkezésnek. Ha Bernát visszavenné is, ő már úgyse lenne boldogabb. Örökösén magán érezné az ura szemrehányó tekintetét és ő ettől az örökös vádtól összeroskadna. Aztán ő nem haragszik Bernátra.

Breine csaknem kövé meredt a csodálkozástól. Ezt nem tudta megérteni.

— Nem haragszol rá?

— Nem — felelt Udele szomorú mosollyal. — Sajnálom és szeretem. Sajnálom, mert nem tudom, milyen lesz a másik asszony. Ha tudnám, hogy jó lesz hozzá, talán kevesebbet fájna a szívem.

Ez a szelíd beszéd végképp kihozta sodrából az öreg asszonyt. Az arca kemény, ráncos és savanyú lett, mint a nyolcnapos kovász. Lehet, hogy a szíve is ilyenné lett és attól dagadtak meg a kesernyés gondolatai.

— Udele, — szólt kemény elhatározással — mi nem válunk. Tudd meg, hogy nem válunk. Én nem válok, hallod-e? Az én drága vöm tehet amít akar, én rajtam ugyan nem foghat ki. Megmutatom neki, hogy azért se válunk.

Nem volt ez üres fenyegetés. Breine afféle tudós asszony volt és elég jól ismerte a válási cerimóniákat. Tudta, hogy mikor, hol, milyen körülmények között kell az asszonynak kézbesíteni a válólevelet, a get-et. Tudta, hogy a törvény és a tradíció mennyi sok szigorítással nehezítette meg a válást és hogy elég valami apró körülménynek, valami jelentégtelen formalitásnak az elhanyagolása, vagy fölületes végrehajtása és a válás mindjárt nem érvényes. Erre alapította ő a tervét.

Legelsőbbben is arra kellett ügyelni, hogy Pílcz Bernát semmi körülmények között ne csempészhesse Udele kezébe az elválasztó okmányt. Mert ez a legfontosabb. Törvény szerint az asszonynak magának kell az ura kezéből átvenni a szabályszerűen kiállított get-levelet. Ha egy asszony a válást ellenzi, az átvételt megtagadja. Bujkál, hogy az ura rá ne akadjon. Ha az ember valahogyan mégis hozzáférhet, akkor levelet, vagy levélformát a világért el nem fogad tőle. De azért nincs még minden elveszve, ha óvatlanságból meg is teszi. Az ember ilyenkor a törvénybe kapaszkodik. Nézi: megfelel-e a get az ősi formának. Megolvassa a sorokat, meg van-e a tizenkét sor? Ha több, ha kevesebb: a get érvénytelen. Aztán nézi a tanuk aláírását, mert az ilyesmit hamisítani lehet. Nyomozni lehet a tanuk erkölcsi megbízhatósága után is. Továbbá: melyik rabbinus írta meg a váló-levelet és hol írta meg. Mert akárhol nem szabad azt megírni. Csak lakott helyen szabad, olyan városban, amely folyó mellett fekszik.

Látnivaló, hogy zsidóasszonytól elválni nem éppen könnyű és Breine nem vállalkozott lehetetlen feladatra, mikor arra tökéltette el magát, hogy Pílcz Bernát terveit meggyőztse.

Mint a hiúz, úgy vigyázott Udeléra. Még az udvarra se mehetett az ő tudta nélkül. Ember pedig csak szigorú faggatás után léphette át a küszöbét.

De Pílcz Bernát se esett a feje lágyára. Az elválások körül kifejlődött prakszísna minden

fortélyát ismerte. Hallotta, hogy Breine állandóan lesben áll, hát ravasz praktikával igyekezett megkönyékezni Udelet.

Rongyos ruhába bújt, ál-szakállt ragasztott s házalónak öltözve, mindenféle, asszonynak való holmit kínálgatott Breineék utcájában. Aztán öhozzájuk is benézett. Valahogyan beeresztették, mert elfogyott a kóser szappan és azt hitték, nála az is kapható. Szappant nem adhatott, de kínált fogkefét, fésűt, gyűrűt, aztán levélpapírost borítékostól.

— Ezt vegye meg, ifiasszony — nógatta Udelét. A levélpapírok között a get rejtőzködött.

— Olcsó? — kérdezte Udele — és utána nyúlt.

Az anyja rácsapott:

— Hozzá ne nyúlj. Láttam én már házalót, aki nem házaló.

Pílcz Bernát sietve elíszkolt.

Máskor levélhordónak öltözött. Még a kapun se eresztették be. Nekik ne hozzon levelet — hápogott Breine.

Egyszer összeesküdött a pékkel. Ez nagy pénzért megengedte neki, hogy a válólevelet a Breine szombati tsoletjába csempészhesse be. Nem baj, ha másnapig a kemencében párolódik, azért getnek mégis get. Szombat délben, mikor a fazekakat a kemencéből kiszedegették, egy öreg koldus kínálkozott Breinenak, hogy ő szívesen viszi haza neki a tsoletet. Breine a fazekat a kezébe nyomta, otthon az asztalhoz ültette, ahogy dukál, aztán intett Udelének, hogy szedje le a téstával leragasztott födelet és a babot tálalja ki a tálból. A koldus meg se moccant, csak nézte Udele szép fehér ujjait és szép fehér arcát, amely olyan bánatos volt, hogy az Isten tudja: mért, de ez a panasztalan szomorúság a szívébe nyilallott.

Udele ki akarja borítani a babot, de valami akadály volt. Valami lepényféle sárgállott a tetején. Udele le akarta hámozni, de Breine hirtelen olyat visított, hogy a fazekat mindenestől a földre ejtette.

Az öreg koldus felugrott, az ajtóhoz szökött és elrohant.

Megint nem sikerült. Ám azért Pílcz Bernát nem mondott le a szándékáról. Mindig más furfanggal tört be az öreg Breine házába. A dac kergette oda, meg talán más valami is. Valami fájdalmas kíváncsiság. Látni akarta az asszonyát, hiszen még most is az ő asszonya. Látni akarta. Mert nap-nap után halaványabb lett az ő Udeleja, olyan volt, mint a fehér virág, mint az olyan fehér virág, amelyet egy durva kéz megmarkolt és durva kézzel összemorzsol. Szirom szirom után hull le fonnyadtan a fehér szépségről. Ugyan mi leli Udelet? Csak nem vette tán a szívére? Hiszen nem érdemes.

Breine nem tudta már hogyan védekezzék Bernát zaklatásai ellen. Mint a vércse, úgy keringett Udele feje fölött a veszedelem, sohse tudhatta,

mikor csap le rá. Úgy gondolta, legjobb, ha kikerüli. Ezért hát egy sógorasszonyához küldte, aki tanyahelyen lakott. Itt védve volt. Oda hiába lopakodnék be Bernát, tanyán nem lehet átadni válólevelet.

Bernátnak nagy csalódást okozott ez a futás. Tenni azonban nem tehetett ellene, várni fog, azzal biztatta magát. Örökké nem maradhat Udele a tanyán, majd csak visszavetődik a városba.

Nyugtalanágát azzal csillapítgatta, hogy minden héten másmerre ment háztüznézni. Egészséges, szép, módos asszonyszemélyeket „beszéltek” neki és ő lelkiismeretesen valamennyit megnézett. De valahogyan nem akaródzott neki lépre menni. A gyerek után való vágyódása éppenséggel nem enyhült, érezte, hogy neki muszáj elválni, neki muszáj biztosítani legalább egy kaddíst magának, de amikor valamely asszonyt kiszemelt és már-már abban állapodott meg, hogy azt nőül veszi, hirtelen valami nagy fájást érzett, valami ijedelemet és feléje se nézett többet a kiválasztottnak.

A sadchen-ja dühös volt a sok haszontalan járás-kelés miatt. A szemébe vágta, hogy csak bolondot járat vele, mert nem komoly a nősülési szándéka.

— Már hogyne volna az — tiltakozott Bernát. — Talán a jószemka se komoly? Nekem nem tréfa az. Én egy szép, okos jószemkát akarok, egy síró kis árvát, aki kaddíst mondjon utánam, ha meghalok.

A sadchen azt mondta, nem bánja, egyszer még megpróbálja. És elvitte Bernátot Ökörmezőre egy kövér, piros-pozsgás özvegyasszonyhoz, aki megfelelőnek látszott. Az asszony egy kicsit butácska és a sadchen nem titkolta ezt el Bernát előtt:

— De mit akar — öntözgette Bernát lehervadó kedvét — egy neolog prédigert nem kínálhatok magának. Aztán, hogy magának egy jószemkát adjon, ahhoz elég esze van.

Bernát belátta, hogy a sadchennak igaza van. Megnézte hát az özvegyasszonyt és megállapította, hogy ez igazán nem olyan okos, mint egy neolog prédiger. De hát hiszen ez nem hiba. Nézte, nézte és igyekezett beszédbe eredni vele.

— Maga idevalósi? — kérdezte, hogy valamit kérdezzen.

Az asszony piros arca még pirosabb lett. Elszégyelte magát.

— Igen — hebegte — idevalósi vagyok. Nem tudom, de mindenki itt születik, aki idevalósi. Akire ránéz az ember, az mind Ökörmezőn született. Ez olyan nem finom, úgy-e, olyan közönséges, de hát én nem tehetek róla.

— Nem, nem — udvariaskodott Bernát — az nem baj.

— Bajnak nem baj, de szégyellem, mert olyan közönséges. Milyen jó azoknak, akik Szigeten születtek.

— Születni nem születhet ott mindenki. De

lakni akárki ott lakhatik. Szeretne maga ott lakni?

Az asszony elértette a célzást és szemérmatosan hallgatott.

— Hát szeretne, — folytatta Bernát. — Ha megegyezünk, odagyühet. Akarja?

— Nem bánom, — lehelte a kövér szépség.

Bernát meghökölt. Ez a gyors akarás megijesztette.

— Szép, szép, — nyújtotta a szót — de mi van a jószemkával?

— Micsoda jószemkával? — kérdezte csodálkozva az asszony.

— Amelyik nekem kell. Mert tudja, nekem gyerek kell.

— Ha az Isten akarja, — mosolygott a nő szégyenlősen.

— Lári-fári. Ki beszél itt az Istenről? Itt magáról van szó. Garantálja, vagy nem garantálja, mert ha nem garantálja, akkor sajnálom.

A sadchen dult-fult, de ez a párti is vízbe esett. Bernát nem tágitott, neki garancia kell, csak úgy szép szóra nem köti magát egy asszonyhoz sem.

Mikor Ökörmező a háta mögött volt, olyan könnyűnek és vidámnak érezte magát, amint már régen nem.

— Nem értem, — mosolygott magában — furcsa gondok ezek a nősülési gondok. Mennél jobban nem sikerül, annál jobban érzi magát az ember.

Otthon azzal a hírrel fogadták, hogy Udele egy másik nénjéhez költözködött. Az városban lakik.

Nosza, Bernát kapta magát és utána utazott. Az egész úton heherészett. Két dolognak örült. Először annak, hogy Udelet most olyan városba vetette a sors, amely get-adás szempontjából teljesen kifogástalan. Még folyója is van, még pedig nem akármilyen, hanem a Tisza. Aztán azért örült, hogy megláthatja Udelet. Vajjon szomorú-e még?

A jó Isten tudja: hogyan, de itt sikerült a get-adás. Olyan látszatja volt, mintha maga Udele segítette volna elő a dolgot.

Bernát csak várta-várta, hogy Udele esernyővel, főzőkanállal veri ki kezéből a get-levelet, aztán összetapossa, aztán maga-magát is a földre veti és elkiáltja magát: nem akarom, nem akarom! De Udele nem sírt, nem kiáltott, nem hempergett a földön, csak mosolygott, csak mosolygott, de úgy, hogy örjöngeni tudott volna tőle.

Hát elváltak. Bernát szabad volt és boldogtalan. Szemrehányásokkal illette a még meg nem született jószemkát, mert az rontotta meg az életét.

A sadchen ezután még sűrűbben járt a nyakára, de Bernát hallani sem akart még a nősülésről. Most már ráér, mindig azt mondta.

Igy teltek a hónapok szomorúan, egyhangúan.

Talán már nyolc hónapnál több is elmult azóta, hogy Udelet elzavarta.

Egyszer aztán levelet kap a rabbínustól, hogy a válása érvénytelen. Abban a városban nem lehetett érvényes módon elválni az asszonytól. Mert igaz ugyan, van ott egy ága a Tiszának, de az csak afféle holt-meder és csak akkor van víz benne, amikor a Tisza megárad és fölös vizét ide nyomja. A város tehát a get-adásra alkalmas is, nem is. Tavasszal alkalmas, mert akkor van folyója, máskor nem alkalmas, mert nincs folyója. Minthogy pedig ő, a rabbínus, bizonyosságot szerzett arról, hogy oly időben adta át feleségének a get-levelet, mikor a holt meder száraz volt, hát figyelmezteti, hogy a feleségét ezután is törvényes hitvesének tekintse.

Bernát majd megörült, olyan boldog volt. Rohant Breinehez, hogy szót értsen vele. Az öreg asszony titokzatos módon fogadta, titokzatosan mosolygott, de nem szólt egy szót se, hanem megfogta és erőteljesen belódította a szobába.

Bent fehér párnákon, piros selyempaplan alatt feküdt Udele, sápadtan, mint egy nagybeteg.

— Itt van — kiáltott be hozzá Breine. — Visszajött, mert a get nem gílt. A Tisza okosabb volt ő nála.

Udele szeme kimondhatatlan boldogságtól ragyogott.

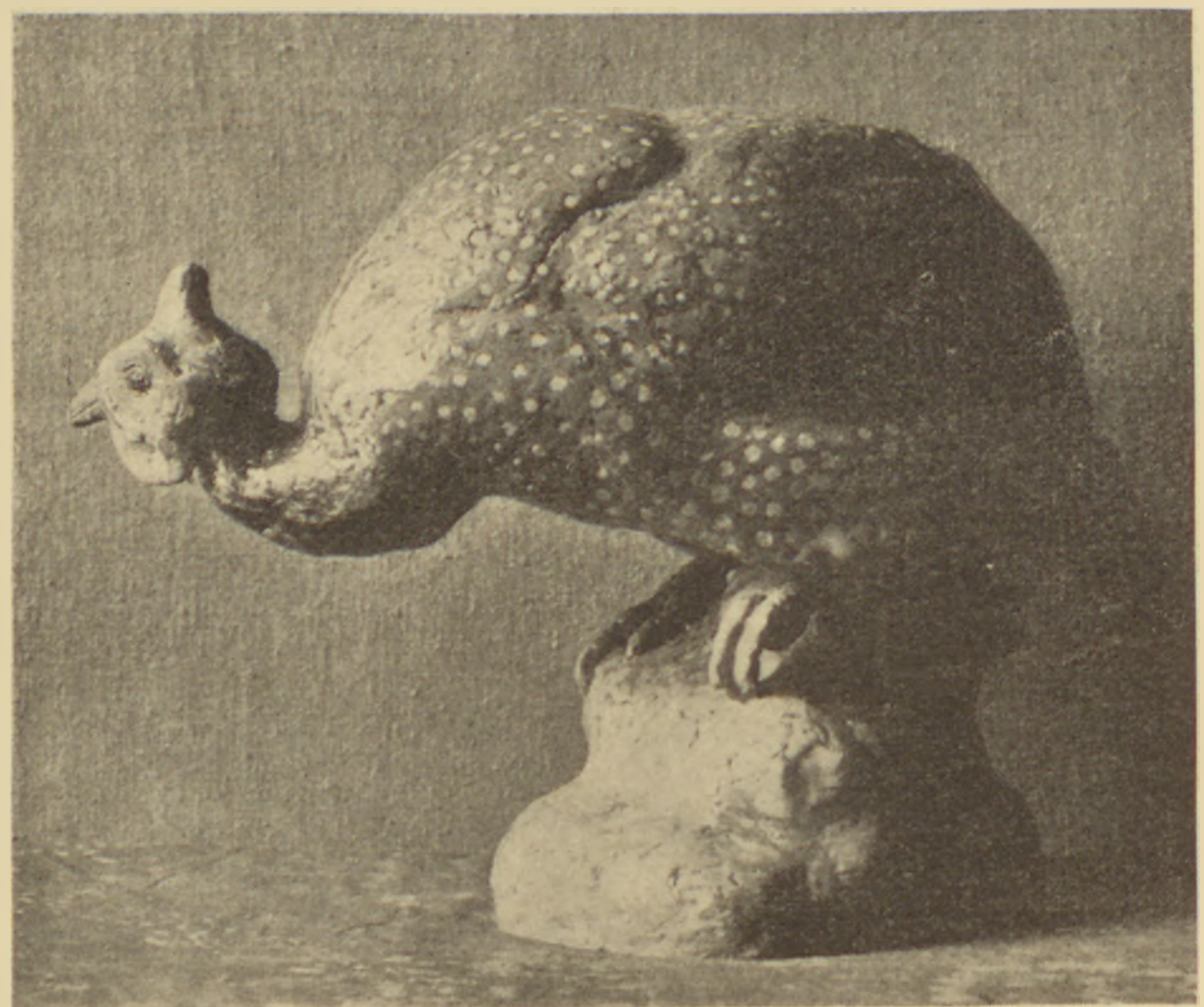
Bernát hozzátámolygott. Bután sápadt arcába nézett, egy székre roskadt és reszketve kérdezte:

— Fekszel? Miért fekszel?

Udele mosolygott. Valami csipkés fehérséget emelt a karjába és a melléhez szoritotta:

— Megjött a jószemka.

Bernátot a nagy boldogság megszédítette. Mikor magához tért, fölállt, egy-két lépésre hátrált és onnan nézte Udelet és karjában a fehér csudát. Egő szeme csókokat tüzelt feléje, de nem csókolta meg igazán, mert azt ilyenkor nem szabad.

Emil Pottner (Berlin): Eredeti keramika

DR. LAMM: ZSIDÓ JÓTEKONYSÁG BERLINBEN

háború és a nyomában fakadó nyomor és szenvedés felhívja a figyelmet azokra az intézményekre, melyeknek szerepe már békeidőben is a nyomor és a szenvedés enyhítése volt. S e nemes és súlyos feladat a háború zivatarjaiban megszázsorozódik. E véres fergetegben, mely most dúl, nem lesz érdektelen tehát megismerni, hogy a jótékonságnak és a jóléti intézményeknek minő készleteit halmozta fel a német zsidóság, melyeknek szerepe a harcok alatt is jelentős, de melyekre különösen a háború befejezése után fog nemes szerep várakozni, úgy a testileg, mint a gazdaságilag megrokkantak felsegélésére.

A jótékonság ápolása a berlini zsidó hitközségben oly régi keletű, mint maga a község. Már 1671 óta ismerünk berlini zsidó jótékonsági intézményeket, melyek egyre szaporodva, kellő rendszer és az egységes vezetés hiánya miatt nem mutatnak fel a kifejtett erőhöz méltó eredményt. E hiány pótlására keletkezik 1837-ben a *szegényügyi bizottság*.

A *szegényügyi bizottság* a pillér, melyen a nyilvános szegénygondozás nyugszik. E bizottság ágazásai: az *árvaügyi*, valamint a *jólétügyi* bizottságok, úgyszintén a bizottság *segélyre szoruló átutazók támogatására*.

Ami a *szervezetet* illeti, e bizottságok bizonyos meghatározott számú a hitközségi előljárárság és képviselőtestület által választott hitközségi tagból állanak. E tagok csupán férfiak lehetnek. A munkába bevont nők egyelőre csak tanácskozási joggal bírnak. A szervezet élén 1913 októberéig a községi előljárárság egyik tagja állott; hivatala tiszteletbeli volt. Már 1908 óta azonban a munkakör oly mértékben fejlődik, hogy 1914 január 1-je óta az előljárárság hivatali tiszteletdíjjal kapcsolták egybe.

Jótékonsági szervezetünk nem „adni“, hanem „segíteni“ akar és e célra „a szemérmes szegények alapját“ is igénybe veszi, mely háztartás, üzlet és ipar felsegélésére szolgál, továbbá betegeknek üdülési, diákoknak tanulmányi célokra.

A *szegényfelügyelő*knak, már az 1841-iki szabályzat szerint, feladatuk volt, „hogy a nekik alárendelt szegényekre felügyeljenek“. Az *elberfeldi rendszer* értelmében pedig a városokat *körzetekre* osztják, melyeknek élén egy-egy szegényfelügyelő áll. A berlini község e tekintetben hat körzetre oszlik.

A „hitközségi ápolónővérek“ 1909 óta fennálló szervezete jelentékeny újítása a jóléti intézményeknek. A községi nővérek a fennjáró és kórházakon kívül ápolt szegénybetegeket látogatják. 1912/13-ban 2857 beteget látogattak, ami napjában 8–9 utat jelent.

A szegényügyi bizottságnak 109 alapítvány és 85 halálnapí évfordulói alapítvány áll rendelkezésére, 1 millió 386,723 марка töke összegben. Ez összeghez járul a hitközség szegényügyi járuléka, 1912-ben 120,631 марка. 1912/13-ban a jótékonsági kiadások 336,829 márkára rúgtak. Ez összegben szerepel a *börtönviseltek* felsegélésének költsége is. Az ebbeli áldásos tevékenység nagy nehézségekkel jár. A *börtönviseltektől* nem csupán a munkaadók, hanem a munkástársak is visszahúzódnak, noha mindegyikben benneszunnyad a megtérés magva.

Nagy gondot fordítunk a *gyermekügyre* is, az elhanyagolt vagy e veszélynek kitétt gyermekek megmentésére. Ez osztály szoros kapcsolatban áll a német gyermekügyi központtal. Az elhagyott gyermekeket családokhoz adják, lehetőleg kívül Nagy-Berlinen, a város fertőzött levegőjén; közreműködnek a gyermekbírósnál, e legmodernebb büntetőjogi intézménynél és *gyámokat* rendelnek ki törvénytelen és rosszul nevelt gyermekek részére.

A nevezett bizottságok mellett megemlítendő a tőlük független *alapítványi bizottság*, mely 2 millió 550,000 марка alapítványi töke felett rendelkezik. A hatáskörükbe tartozó alapítványok közül kiemelendő a *Dr. Ephraim-alapítvány*, 1 $\frac{1}{4}$ millió марка összegben. A nagylelkű alapító szabad kezet hagyott a bizottságnak az alapítvány felhasználásában; ellentétben egyes régi alapítókkal, kiknek megkötött alapítványai korszerű célokra nem alkalmazhatók.

Ez alapítványbizottság továbbá nem csupán zsidó-, hanem egyéb vallású szűkölködőket is segíyezhet.

Az ímént említett ténykedések a csendes jótékonság körébe tartoznak. Ez alapoknak *intézményei* azonban, az árvaházak, a kórházak, az aggok háza, — már inkább szembetűnnek. Intézmények tekintetében a berlini hitközség mintaszerűnek mondható.

Az első *árvaház*, mely az alapító nevét viseli, *Reichenheim* Mórítz és Sára tekintélyes alapítványából épült. 40 fiú és 30 leányárva eltartása és nevelése évenként 62,000 márkát emészt fel.

A második árvaház a *pankowi árvaház*, melyet *Makower Hermann*, igazságügyi tanácsos az orosz menekültek árvái részére 1882-ben alapított. 1913 óta 60 gyermeket nevelnek itt évenként, főképen a kézművesi pályára.

A *sínylők házába* oly személyeket vesznek fel, kik legalább hét éve Berlinben tartózkodnak és betegség miatt munkaképtelenek. 1875-ben alapították és 900,000 марка alaptőkével évi 100,000 márkát megközelítő kiadása van.

Az *aggok háza*, mint lakóinak egynémelyike, már meghaladta a zsoldáros életkorát. 1829-ben nyílt meg, nyolc lakóval, ma három épületben mintegy 300 az ápoltak száma. Számuk egyre növekszik, úgy hogy már tervbe vették a negyedik ház felépítését is. Az intézmény vagyona

4 $\frac{1}{2}$ millió márká s ez összeghez évenként mintegy 90,000 márká jön, új alapítványok révén.

A kórházat, mely az 1753-ban épült „zsidó lazaret” helyébe került, 1861-ben építették. Százhetven ágya van, évenként 2000 beteg közül 32 $\frac{0}{10}$ teljesen ingyenesen nyert felvételt. 1909-ben 342-re rúgott a nemzsidó betegek száma. A kiváló vezetés és az elsőrendű orvosok felette nagy hírnevet szereztek ez intézménynek, melyet messze földről a legnagyobb bizalommal keresnek fel a betegek.

A modern igények kielégítésére a kórház újjáépítését határozták el, melynek költségeihez, a *szülészeti osztály* felállítására, a hitközség császárunk ezüstlakodalma alkalmából 100,000 márkával járult.

Az új, 200 ágyas kórház 4 $\frac{1}{2}$ milliónyi költséget emésztett fel, minden tekintetben mintaintézmény. Bejáró betegeket is kezelnek benne.

Mindez intézmények összköltsége 1912/13-ban 1.284,676 márkát tett ki.

A berlini zsidó hitközség eme nagyarányú jótékonyági akciója teljesen önkéntes. Ezt a jellegét már az 1841-iki miniszteri leirat is elismerte és figyelmeztette egyben a hatóságokat, hogy ne tekintsék e jótékonykodást a hitközség részéről kötelességnek, nehogy valami beálló reakció révén ez önkéntes jótékonykodás megcsökkenjen.

A berlini hitközség egyik aggokháza. (Gr. Hamburger-Strasse 26.)

De a hitközség hivatalos intézményein kívül felette számosak a magánosok jótékonyági szervezetei is. Ilyenek pl. a *házbérsegély-egylet* (Ohel Jesorim), *leánykiházasítási* (hachnoszasz kallah), *felruházási* (malbis arumim), *tűzelőszer-egyesületek*.

A jótékonykodási szellem és a hozzáértés fejlesztésére alakult 1895-ben a „*zsidó jóléti szövetség*”. Kötelékébe tartozik minden jótékonyági magánegylet, számszerint 94. A szövetség nyilvános üléseket rendez, melyeken hozzáértő személyiségek a jólét-ügy aktuális kérdéseiről előadásokat tartanak; kirándulásokat rendez, a meglevő intézmények megtekintésére; kérelmezők részére útbaigazító irodát tart fenn; ugyanazon céllal bíró egyesületek működését egybevonja. Így a *gyermekágyas* asszonyok támogatását úgy rendezték, hogy a községkerületet három egylet között osztották el, melyek pénzbeli segélyről, míg a negyedik ápolószemélyzetről és gyógyszerekről gondoskodik. A *nőegyletek* működését is egyes kerületekre szabályozták. A *felruházási* egyesületek működését olyképp rendezték, hogy a chanuka-társaságok a gyermekek téli ruházatáról, a felruházó-egylet a nyári ruházatról, míg a Malbis-arumim-egylet a felnőttek felruházásáról gondoskodik. Ily rendszer mellett a támogatottak sem élhetnek vissza a jótékonyossággal.

„A zsidó hitközség jótékonyági egyesületeinek központja” cédula katalógust vezet a kérelmezők személyi adatairól, valamint az eszközölt támogatásokról. Ez a központ a kimutatás teljessége céljából hivatalos összeköttetést tart fenn minden egyéb jótékonyági intézménnyel. E központ célja egyrészt, hogy a jótékonykodók szívjósága csak érdemes helyeken éreztesse hatását, másrészt a visszaélések elhárítása. Újabban e központ külön osztályt szervezett *diákok* részére. Ez az osztály közvetít a segélyeket az arra rászoruló diákok és a jóltevők között. Pénzügyi tekintetben, a segélyek azonnal való kifizetésére, egy bankház áll az osztály mögött.

Valamennyi egyesületet külön jellemezni, helyszüke miatt lehetetlen. Bátran kimondhatjuk, hogy az egyletek munkája a szűkölködő hitsorsosról a bölcsőtől a sírig gondoskodik. A csecsemőkről a *zsidó szegény gyermek-egylet* gondoskodik, mely mult évben új csecsemő-otthont rendezett be. A példát a *berlini páholyok nőegylete* követte. Nagyobbacska gyermekek részére szolgál a *zsidó gyermekotthon* és a *zsidó óvoda és gyermekmenhely*. Iskolásgyermekek egészségének helyreállítására felette fontos tényezők a *szünidei gyermektelepek*; mult évben 555 gyermeket vittek részben üdülőhelyekre, részben 12—15 napig tartó nyári vándor-utakra, felfrissülés céljából. Asszonyoknak és leányoknak, kik önmaguk keresik kenyerüket, a „*Lehnitz-i zsidó üdülő-otthon*” évenként egy helyet tart fenn.

A hitközségi árvaházak mellett önálló kezelés alatt állanak a *Baruch-Auerbach-féle*, továbbá a

Hagelberg-Nauen- és a Böhm-alapítvány. Leányok gazdasszonyi kiképzésére szolgál a *Pankow-i leányotthon* és a *Leány-alap*. Iparosanoncokat viszont a kézművességnek a zsidók között való terjesztésére alakult egyesület és a *Pankow-i tanonc-otthon* képez ki.

Az *Izr. Süketnéma-intézetnek* és a *Zsidó vakok házá*nak munkaköre nevökből kitűnik.

„A zsidó hitközség segélyre szoruló tagjai számára alakult előleg-egyesület” 1913-ban 651 iparosnak 209,800 márka kölcsönt osztott ki.

Az U. O. B. B. páholy által létesített „A munkakimutató” ugyancsak arra törekszik, hogy csupán az utat mutassa meg, melyen haladva a szűkölködők önmaguk segíthetnek magukon. 1912-ben 3531 személy vette a „munkakimutató”-t igénybe s közülök 2336-an állandó foglalkozásra leltek. Az egyesület irodája a rászorulóknak azonnali munkát szerez. Akinek azonban nem lenne megfelelő képzettsége, a *Weissensee-i munkás-kolóniában*, ha becsületes szándéka van a munkára, ugyancsak foglalkozást találhat. Itt van a munkanélküliek foglalkoztató műhelye.

A munkás-kolónia a német-izr. község-szövetség műve. Ugyancsak e szövetség alkotása a két intézet szegény fiúk (*Repzin*) és leányok (*Plötzensee*) nevelésére; valamint a *szellemileg visszamaradt gyermekek nevelő-intézete is*, melynek jelenleg 46 növendéke van. A szegény zsidó átutazók központjának alapítása által nagy érdemeket szerzett a szövetség a szegény átutazók ügyének rendezése körül. Az átutazók közt pénzbeli segélyt osztanak ki s meghatározzák utazásuk irányát, mialtal a községeket e vándorkoldusok zaklatásától megszabadítják.

A keleti, a kelet-európai és az ázsiai zsidók helyzetének javítását írták zászláikra a *Hilfsverein der deutschen Juden* és az *Alliance Israelite Universelle*. Céljuk, hogy a keleti zsidóság erkölcsi, szellemi és gazdasági helyzetét emeljék. Számtalan magánegyesületet elmellőzve, nem hagyhatjuk említetlenül az U. O. Bnei Brith páholyait; e páholyok célja: a zsidó öntudatot illő fokára emelni és a buzdítás: a hitközség ügyeiért minden körülmények között sikraszállni.

Az U. O. B. B. páholyok alapították a munkakimutatón kívül a *Toynbeehalle* intézményét is. A zsidó lakosság ama rétegének, melyet a küzdelem a mindennapi kenyérért a nemesebb szórakozásoktól visszatart, akar ez intézmény népszerű tudományos, valamint zenei előadások tartásával szellemi élvezetet nyújtani. Novembertől márciusig majdnem minden este tartanak ilyenmű áldásos előadásokat.

Főbb vonásokban felsoroltuk és jellemeztük tehát a berlini hitközség jótékonyági intézményeit. A jótékonyág oly régi, mint a zsidóság s ki is fog tartani a zsidósággal. Annál nagyobb a szükség e jótékonyági intézményekre, mert a zsidók az általános jótékonyág sokfajta áldása alól ki vannak véve.

A berlini hitközség egyik aggok-háza. (Exerzierstr. 13.)

De reméljük, hogy e háborúban és e háború után, mely erős próbára teszi a jótékonyági intézmények teherbírását, a zsidó jótékonyág az erő kifejtésben önmagát is felül fogja múlni.

SZABÓ IMRE: EGY CSERNOVITZI EPIZÓD

Ezelőtt néhány héttel, az oroszoknak Bukovinából való kiűzetése után ott jártam azon a tájon. Láttam az orosz invázió kegyetlen nyomait. Csernovitzból és a hozzá közel eső városokból és falvakból még mindig tömegesen siettek a lakók a biztosabb idegenbe. Fagyban, hóban vitték anyák keblükhöz szorított csecsemőket a szeles Mogurahegyen át Erdélybe, a bizonytalanságba. Aggastyánok talyigát toltak maguk előtt. Ezen volt minden vagyonuk: egy-két párna, takaró, kenyér, talisz és néhány szent könyv. Ugy bandukoltak napokig a nyolcvankilométeres úton; nem vehettek parasztkocsit, mert nagy luxus ez ott manapság: 100 koronát kérnek Dorna-Watráról Besztercéig.

Megható volt, amint Morosani alatt egy ilyen szármalmas karavánt tűzereink, akik maguk is kinnal-bajjal küzdöttek a nehéz terepen, megvendégelték.

Egy hattagú család volt. Egy öreg házaspár, egy fiatal asszony a csecsemőjével (az ura bevonult) és egy leány. Az asszonyka és az öregek dideregtek. A tűzerek — magyar népfölkelők — a tábori tűz köré invitálták őket, az egyik Vormeister konzervkávét melegített nekik. A család mohón szürcsölte a forró italt, a fiatal asszony kivételével, aki nem akart inni addig, amíg a gyermekét meg nem szoptatta. Lement a völgybe,

leseperte egy köröl a havat és odanyujtotta emlőjét a csecsemőnek. A gyerek aludt, nem is lehetett fölkelteni, megfagyott szegény...

De az anya nem akarta ezt elhinni. Fölment a katonák közé, ott volt egy fiatal orvos, megvizsgáltatta a gyereket.

— Gestorben — mondta.

Az asszony eszelősen felsíkkoltott, magához szorította a csöpp hullát és futott vele Borgó Prund irányába. Katonák hozták vissza az övéihez. Az öreg vigasztalta, csitította a leányát, elvette tőle a holt unokát és megkérte a doktort, nézné meg, valóban meghalt-e a gyerek. Az orvos keserűen mosolyogva teljesítette az öreg kérését.

— Már vagy két órája, hogy a halál beállott — mondta szomorúan, de határozottan —, legjobb volna, ha mindjárt itt el is temetnénk, minek vinnék még tovább. Az első helység, ahol zsidó temető van, még hat óra járás innen. Én majd kiállítom a halotti levelet.

És előállott egy tűzér, az meg ezt mondta:

— Én majd elmondom az imákat, van is nálam egy nagy imakönyv, otthon sokszor helyettesítettem a kántorunkat.

És az út mögött, egy zúzmarás fenyő tövében kis gödröt ásott két katona. Az egyik tréncoksi bakját, egy széles deszkadarabot ketté hasították, ez lett a koporsó. A kis halottat a falapok közé helyezték; a tűzér-kantor hangosan imádkozott:

— Hazur tomím poolau...

Az ütegparancsnok leszállott a lováról és leemelte a sapkáját. A tűzerek áhitatosan, összekulcsolt kezekkel álltak a sír mellett. Az országúton egy kocsi dőcögött, az is hirtelen megállt. Menekülők ültek rajta. Megilletődve nézték a temetést; a kocsis leszállt, előbb a kíváncsiság vitte a sír közelébe, de amikor meglátta, hogy a halott gyerek anyja az öreg emberen roskadozik, fölvitte az ájuldozó asszonykát az országútra és fölemelte a kocsijába.

A nyitott sírból nemsokára egy kis földhányás lett.

A katonák visszamentek az ágyúhoz, a muniációs kocsinhoz, az íves trénszekérhez. A hadnagy parancsot adott a szedelőzkedésre, az üteg nemsokára dübörgött fölfelé az országúton. Lefelé a menekülők kocsija ment. Az asszony a kocsis helyén ült, a kocsis a lovak mellett bandukolt. A talyigát odakötötték a saroglyához, az öregek és a leány a kocsi mögött jöttek. Sírtak és a nagy hideg arcukra fagyasztotta a könnyüket.

TOLL-HEGYRŐL

EZER VASKERESZT. Pontosabban 1037, azaz egyezerharmínchét vaskereszt. Ennyi kitüntetést kaptak eddig a háborúban tanúsított vitézségükért a német zsidók. Pedig sem a háború, sem a kitüntetések nincsenek még befejezve. És könnyen megeshetik, hogy a kitüntetett németországi zsidó katonák száma még ezrekre fog rugni. Az ember végigolvassa a listát és nem tud betelni az ámulattal. A nevek nagyon távol állanak a harcos germán ősök neveitől, a hőstettek pedig olyanok, hogy nemcsak Isidor Bock, Friedrich Selig, Julius Ruben, Max Judenberg, Jacob Stern, Leo Kohnnak válik dicsőségére, hanem Hildebrand és Hadubrand, Gunther és Siegfried és egyéb teuton nevek mellett is megállhatnak. És az ember meggondolja, hogy ezek az Isidorok, Bockok, Selígek, Kohnok és Judenbergekek néhány hónappal ezelőtt vaskereszt helyett kénytelenek voltak sárga foltot viselni. Egy foltot, amelyet reájuk nyomott a szégyen, hogy zsidó nem lehet tiszt a német hadseregben. Nem mert nem méltó, nem mert nem arra való, hanem egyszerűen csak azért, mert zsidó. Most ezer vaskeresztes zsidó katona hősi cselekedeteiből győződhetett meg a német hadsereg, hogy milyen erőforrást mellőzött eddig. Ezentúl pedig remélhetőleg katonai pályán is csak a kvalitás fog dönteni és nem a vallás.

ANGOL-OROSZ SAJTÓENTENTE. A londoni öreg „Times“, amely valamikor a „véres cár“-nak angol földre való lépése ellen a leghangosabban tiltakozott, egyszerre csak, még a nagy háború kitörése előtt antiszemita húrokat kezdett pengetni. Senki sem tudta a magyarázatát a csodás, rejtélyes jelenségnek. Egy szép napon azután ki-sült, hogy a Times közeli rokonságba került Oroszországgal, a pogromok országával, ahol a Times oroszkiadásban kerül napvilágra, amiért aztán szépen csengő rubelek gurulnak Szentpétervárból Londonba. Azóta sokat tapasztaltunk a bibliás angol puritánságot illetőleg. Sőt megtudtuk, hogy a liberális és simára borotvált sir Edward Grey és a kancsukás és bozontos szakállú Szergej Nikolaj Nikolajevits között is van némi titkos barátság. A Times en tehát nem csodálkoztunk már annyira. És nem csodálkozunk most már túlságosan azon sem, amit a berlini „Lokalanzeiger“ legújabbán kiderített, hogy a londoni Times-csoport a tulajdonosa a pétérvári „Novoje Vremja“-nak is, amely évek óta a pogromok véres evangéliumát hirdeti a jámbor orosz népnek; ami annyit jelent, hogy az orosz pogromokat is az angolok finanszorozzák. Persze „busines is busines“. (Secundus.)

KRÓNKA. ÉS-ÖZEMLE

CSETEI HERZOG PÉTER BÁRÓ. Nagy halottja van a magyar közgazdasági életnek: csetei Herzog Péter báró, aki élete 76-ik évében, f. hó 17-én elhunyt. A legnagyobbstílusú kereskedők egyike volt. Olyan, aminőt a legfejlettebb kereskedelemmel és iparral rendelkező nemzetek sem sokat mutathatnak föl. Szakadatlan, a nemzet gazdasági életére mélyen kiható, nagy munkával teli, sikerekben és dicsőségben gazdag pálya alkonyán érte utól a halál. Nemcsak magának, hanem a magyar nemzeti munkának is sok becsületet, hírt és nevet szerzett itthon és messze az ország határain túl. Felekezeti közéletünket is állandóan figyelemmel kísérte s ahol tenni kellett, mindig a helyén volt. Érzelmét fia, Herzog Mór Lípót örökölte, akit felekezeti közmunkáink legdolgossabb emberei közt emlegetünk. Elöljárótagja a pesti hitközségnek és az Omike-nek vezető elnöke. Herzog Péter báró született Lovasberényben; 76 évet élt. Fiatalkorában tanulmányait elvégezvén, a már akkor tekintélyes Herzog M. L. és Társa cég kötelékébe lépett, melyet nagy energiájával és tudásával a magyar állam egyik legelső cégévé emelt. Szervezte a magyar dohánykereskedelmet és hozta olyan nivóra, amelyen annak előtte sohasem állott. Szervezte Törökországban a magyar dohányüzleti érdekeltiségnek kellő nagy domináló pozícióját. Alapítója, majd

Csetei Herzog Mór Lípót báró a maga és neje Hatvani Deutsch Janka, gyermekei: Erzsébet, András és István, továbbá özv. Gavosdiát Sváb Sándorné szül. csetei Herzog Irén bárónő, Bői-Orosdi Fülöp báróné szül. csetei Herzog Margit bárónő, valamint férje Bői-Orosdy Fülöp báró és gyermekei Raoul, Juliska és az összes rokonság nevében mély fájdalommal jelentik, hogy felejthetetlen édesapjuk, nagyapjuk, illetőleg apósuk és rokonuk

csetei Herzog Péter báró úr

a Magyar főrendiház tagja,
Budapest székesfőváros törvényhatóságának
bizottsági tagja, stb. stb.

folyó hó 17-én, rövid szenvedés után 76 éves korában elhunyt.

A megboldogult hült tetemei vasárnap, folyó hó 20-án délelőtt 11 órakor helyeztettek a gyászházból (VI. ker., Andrássy-út 93) a kerepesi-úti izr. temetőben levő családi sírboltba örök nyugalomra.

Béke hamvaira!

igazgatósági tagja volt rendkívül sok magyar iparvállalatnak, intézetnek és részvénytársaságnak. Nagy közéleti tevékenységének hivatalos elismerése nyilvánult meg több ízben, amikor rendjelekkel való kitüntetések felül nemesi, majd bárói rangra emeltetett és végül ő felsége által a főrendiház tagjai közé meghívatott.

Herzog Péter báró ravatala köré sereglett a főuri világ, a politika, a pénzügy, a kereskedelem és ipar jeleseinek impozáns tömege, hogy a nagyrabecsülés spontán kifejezése is jelezze, milyen kivételes egyéniség távozik el a közélet teréről. A gyásztöltött palota kapuja előtt hatalmas embertömeg helyezkedett el, a hatalmas méretű udvart és gyásztermeket is előkelőségek sora töltötte be. A rengeteg pálma, babérfa és egyéb délszaki növény valószínűleg ligitte varázsolta a palotta belsejét. A ravatal lábánál vörös bársonyvánkoson feküdtek az elhunyt kitüntetései: a vaskoronarend, két olasz királyi kitüntetés és a török medzsidie-rendek. *Hevesi* Simon főrabbi megható gyászbeszéde kiemelte, hogy az elhunyt reális volt minden ízében, de a realizmus testvér volt az idealizmussal, materializmusa pedig nemes szellemi értékkel. A gyászbeszéd után a hatalmas menet megindult a Kerepesi-úti temetőbe, ahol a családi sírboltba helyezték nyugalomra a közélet nagy halottját.

A Herzog M. L. és Társa cég, mely nagy vagyonával és számos üzleti elágazottságával rendkívül jelentős szerepet játszik országunkban, változatlanul fog az elhunyt egyetlen fia, Herzog Mór báró által továbbvezettetni, ki a cégnek már 20 év óta belfogja és ki a legutolsó időben már egyedül vezette a cégnek ügyeit.

HADI JÓTÉKONYSÁG. Boglári Simon Jakab udvari tanácsos, a tőzsde kiváló alelnöke, sietett elsőnek a Máramaros-, Ung- és Beregmegyékben történt orosz betörés következtében károsult lakosság segítségére. E célra 5000 koronát juttatott a belügyminiszterhez, aki az adományozónak követésreméltó nemeslelkű áldozatkészségéért teljes elismerését s meleg köszönetét fejezte ki. Ezzel egyidejűleg felkérte az adományozót, hogy az orosz betörés által sújtott lakosság ügyének a maga társadalmi körében legyen szószólója. Boglári Simon Jakab ennek a kérésnek olyan páratlan odaadással felelt meg, hogy 25,000 koronát sikerült a hazafias célra összegyűjtenie. A belügyminiszter Simon Jakabnak, a károsultak segítése iránti akció körül való hazafias és eredményes fáradozásáért teljes elismerését és köszönetét fejezte ki.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG FIÚÁRVÁHÁZÁNAK ÚJ ELNÖKE. A pesti izr. hitközség fiúárvaházának elnökévé az elhunyt *Basch* Gyula dr. helyébe, *Holtscher* Szigfrid dr.-t választották meg, akinek ünnepélyes beiktatása a vezérőlbizottság ülésének keretében történt. Az árvaház új elnökét a hitközség nevében *Adler* Lajos elnök üdvözlölte. *Holtscher* Szigfrid dr. megköszönte a kitüntető bizalmat, fogadalmat tett, hogy az árvaház javát minden tudásával és akaratával elő fogja mozdítani. Az ünnepélyes ülésen még *Deutsch* Ernő dr. és *Wodianer* Arthur udv. tanácsos köszöntötték az árvaház új elnökét.

HYMEN. Kann Vilmos fővárosi tanító eljegyezte *Braver* Izrael miskolci izr. hitközségi jegyző leányát, *Kornélkát*.

AZ OMIKETAGOK ÉVENKINTI KIMUTATÁSA.

Most három éve jelent meg folyóiratunkban az Országos Magyar Izr. Közművelődési Egyesület elnökségének felhívása, mely hírül adta, hogy az újonnan belépő Omike pártfogó tagok 20 kor. tagsági díj ellenében tagilletményül kapják a Mult és Jövőt. Az Omike ezzel elsősorban kulturális missziót akart teljesíteni, de az erkölcsi célon kívül az új tagság kreálásától a számos intézményt fenntartó egyesület anyagi erőinek gyarapodását is remélte. S a Mult és Jövő és az Omike kapcsolata valóban minden tekintetben szerencsésnek bizonyult, az eredmény felülmúlt minden várakozást. A kedvezőtlen közgazdasági konstellációjú esztendő dacára, az egész országból és a külföldről is, ezrével jelentkeztek szerkesztőségünknel a pártfogó tagok, akiknek havonkénti kimutatása sűrűn nyomtatott oldalakat vett igénybe. A zsidóság legelső nevei szerepeltek ezekben az impozáns névsorokban, melyeket államtitkárok, kuriai bírák, sőt püspökök nevei tarkították, jelölve annak, hogy a Mult és Jövő elterjeszti a zsidóság kultúrértékeinek becsülését a zsidóságon kívül is. A Mult és Jövőben három év alatt megjelent névsor a magyar zsidóság elitjének, intelligenciájának, hogy úgy mondjuk, felső tízezrének lajstroma, melyből megállapítható, hogy a Mult és Jövő zsidó érdeklődést tudott elhinteni olyan zsidó körökben is, melyek a zsidóság elől teljesen elzárkóztak.

Jelen számunkban lezárjuk az első három év listáját és az új tagokat ezen túl nem havonként, hanem évenként fogjuk kimutatni, még pedig külön mellékleten, hogy „Kronika és Szemle” rovatunk, melyet a mai súlyos viszonyok között másképp bővíteni nem lehet, a háború alatt felszaporodott fontos aktuálításoknak adhasson minél több helyet. (Ez okból e rovatunkat kisebb betűkre is szorítottuk.) A múlt hóban 1915. évre belépett tagokat már az év végén megjelenő listában fogjuk kimutatni. Ezúttal még csak pótlásul közöljük azoknak a névsorozatot, akik december elsején megjelent számunk lapzárta után, de még az 1914. évi lista lezárása előtt jelentették be a pártfogó tagok közé való belépésüket. Ezek a következők:

Sternberg Albert, a Ferenc József-rend lovagja, cukorgyári igazgató Hatvan, dévényi Téven Zsigmond földbirtokos Gyöngyös, jánoshalmi Nemes Marcell kir. tanácsos Budapest, csepeli Weiss Manfréd Budapest, gyulai Czinczár Adolf fakereskedő Gyula, dr. Roth Emánuel csász. és kir. törzsorvos, kórházparancsnok Brünn, dr. Perl Antal fogorvos Aronyosmaroth, Haas Emil Nádor-kávéház tulajdonosa Székesfehérvár, Auerbach Nándorné Székesfehérvár, Braun Lajos Székesfehérvár. Gánsz Viktor Mór, Wisinger Mór ékszerész Budapest, Szilágyi Mór ügyvéd hitközségi elnök Zombor, Ábrahám Izsák kereskedő, hitközségi alelnök Zombor, dr. Spitzer István vármegyei főorvos Zombor, Schliesner Sándor divatkereskedő Zombor, Styrum Mór járásbírósi végrehajtó Zombor, Spitzer Sándor divatkereskedő Zombor, Szabó Lajos bankigazgató Zombor, Rosenthal József fakereskedő Zombor, dr. Wollheimer József kórházi főorvos Zombor, Dömötör Aurél ruhakereskedő Zombor, Löwy Vilmos gabonakereskedő Zombor, Grünbaum Nándor gabonakereskedő Zombor, Schöffner Hermann ruhakereskedő Zombor, Neumann Ármán kávéház-tulajdonos Zombor, dr. Szántó Ferenc kir. vezető járásbíró Zombor, Hódossy Sándor Vadászkürt-szálló tulajdonosa Zombor, dr. Neumann Ignác orvos Apatin, Weisz Lipót divatkereskedő Apatin, Lebovics József kereskedő Apatin, Frank József bankigazgató Zenta, Kovács Dezső kávéház-tulajdonos Zenta, dr. Bíró Károly ügyvéd Zenta, Gráf Ármán fakereskedő Zenta, dr. Glückstahl Andor

orvos Zenta, dr. Rothmann Árpád ügyvéd Zenta, dr. Lendvai Mór orvos Zenta, Izraelita hitközség dr. Méri Sándor elnök Zenta, Darvas Rózsá Vrohovine Líka Krbava, Weisz Ármán kereskedő Sátorajaujhely, dr. Galambos Pál ügyvéd Óbecse, dr. Waldner József orvos Óbecse, dr. Székely Ignác ügyvéd, hitk. alelnök Óbecse, Izraelita hitközség tószegi Freund József elnök Óbecse, Klein Jenő gabonakereskedő Temesvár, Singer J. M. és Linc gyárosok Újverbász, Hirschl Mór vállalkozó Temesvár, Littmann Ármán kereskedő, Chevra elnöke Orosháza, Künstler Dezső szeszereskedő Orosháza, Sonnenfeld Jakab fűszerkereskedő Orosháza, Weisz Imre vendéglős Orosháza, Weinberger Ede fakereskedő Orosháza, Tafler Jakab cirokgyáros Orosháza, Kereskedelmi csarnok Orosháza, özv. Kohn Gyuláné nőegyleti elnöknő Orosháza, Novák József zsákkereskedő Hódmezővásárhely, Keleti Imre nagykereskedő Temesvár, Braun Mór fakereskedő Gyula, Reisner Ede vezérigazgató, hitközségi elnök Gyula, Vadas Márton szövőgyári igazgató Gyula, Fodor Gyula Komló-kávéház tulajdonosa Gyula, Sebestyén Sándor főpénztárnok, hitközségi alelnök Nagyszalonta, ifj. Weisz Márton malomigazgató Nagyszalonta, Preisz Fülöp fakereskedő Nagyszalonta, Bleier Mór gabonakereskedő Nagyszalonta, Salamon Ármán divatkereskedő Nagyszalonta, Szilas Sándor bőrkereskedő Nagyszalonta, Schreiber Izidor nagybérő Nagyszalonta, Hajnal Izsó divatkereskedő Nagyszalonta, dr. Grüner Samu ügyvéd Zombor, Weisz Aladár kereskedő Dicsőszentmárton, dr. Stern Manó orvos Petrozsény, Schaar Bernát állatorvos Budafok, Glück Adolf Kunszentmárton, Görög József Osijek, dr. Erdős Izor ügyvéd Dicsőszentmárton, özv. Kohn Józsefné Kaposvár, Kemény Juda kereskedő Nagyszalonta, Gotfried Bertalan Miskolc, dr. Löwy Károly ügyvéd Székesfehérvár, Dános Géza bankhivatalnok Zágráb, Frenkel Géza Zágráb, Donáth Tivadar kereskedő Zágráb, Marmorstein Andor kereskedő Fiume, Miklós Béla tisztviselő Fiume, Stern Adolf kereskedő Fiume, dr. József Steiner ügyvéd Berlin, dr. Bernhard Wildner bankigazgató Berlin, Theodor Reich nagykereskedő Berlin-Charlottenburg, David Heimann magánzó Berlin, Adolf Lamm igazgató Berlin, Robert Kornstein kereskedő Berlin, Blumenthal Béla bankigazgató Hatvan, Károlyi Lajos bankigazgató Gyöngyös, Hajduska Rezső igazgató Gyöngyös, Weisz Ferenc kereskedő Kiskunfélegyháza, Steiner Béla mézáró Kiskunfélegyháza, Kovács Géza fakereskedő Kiskunfélegyháza, Krausz Dávidné Kiskunfélegyháza, Váradi Zsigmondné Kiskunfélegyháza, özv. Krausz Józsefné Kiskunfélegyháza, Izr. nőegylet Schweitzer Adolfné elnöknő Kiskunfélegyháza, Léderer Sándor kir. telekkönyvvezető, hitközségi elnök Kiskunfélegyháza, Izr. szentegylet Karpelesz Ede elnök Kiskunfélegyháza, Ungár Rudolfné Kiskunfélegyháza, Rosenberg Ede kereskedő Csongrád, Ausländer Jenő kereskedő Csongrád, dr. Roth Sándor orvos Csongrád, dr. Buck Hermann ügyvéd, hitk. elnök Csongrád, Lampel Béla takarékpénztári főtisztviselő Szentés, Kurcz Márk takarékpénztári főkönyvelő Szentés, Székely József fakereskedő Szentés, Grossmann Lajos kereskedő Szentés, Hoffmann Jakab kereskedő Szentés, Ált Miksa kir. műszaki tanácsos Szentés, Károlyi Józsefné Szentés, Obláth Jenőné Nagykovács, Kertész Gyula kereskedő Nagykovács, Izr. szentegylet Neu Gyula elnök Nagykovács, Neu Jakab kereskedő Nagykovács, Tandlich Ármán vendéglős Jászberény, Kohn Ede kereskedő Jászberény, Haász Adolf kereskedő Jászberény, Leitner Ármán kereskedő Jászberény, Lengyel Flóris kereskedő Jászberény, Werkner Arnold kereskedő Jászberény, Berger Vilmos kereskedő, Chevra elnöke Jászberény, Leitner Ferenc kereskedő Jászberény, dr. Brünauer Jenő ügyvéd Jászberény, özv. Buck Zsigmondné Jászberény, Izr. szentegylet Jászberény, Izr. nőegylet Jászberény, Ormódi Adolf kereskedő Gyöngyös, Fleischmann Béla földbirtokos Gyöngyös, Rosenfeld Emil kereskedő, a Chevra elnöke Gyöngyös, Székely Mihály szőlőbirtokos Gyöngyös, Somogyi Lipót bankigazgató Gyöngyös, dr. Klein Ferenc ügyvéd Gyöngyös, Gergely Danó igazgató Gyöngyös, Rác Jenő gyógyszerész Gyöngyös, Dávid Pál Korzó-kávéház tulaj-

donosa Gyöngyös, dr. Polgár Sándor ügyvéd Gyöngyös, Magyar kereskedelmi r.-t. Kormos Mihály igazgató Gyöngyös, Hajdu Dezső és Schaaz Miksa szeszereskedők Gyöngyös, Kovács Nándor bányamérnök Pilisvörösvár, Kaltmann Miksa Pozsony, Takács Jenő kereskedő Budapest, Reiner Ármán bankfőtisztviselő Bpest, Benedek József kereskedő Nagykörös, Grüssner Jenő bankigazgató Gyöngyös.

Azok közül, akik nemes buzgóságukban a tagszerzés körül is fáradoztak, ki kell emelnünk a következőket: Szilágyi Mór ügyvéd, hitközségi elnök Zombor, Dömötör Aurél ruhakereskedő Zombor, Löwy Vilmos gabonakereskedő Zombor, Frank József bankigazgató Zenta, dr. Waldner József orvos Óbecse, tőszegi Freund József hitközségi elnök Óbecse, Littmann Ármán kereskedő, Chevra elnöke Orosháza, Reisner Ede vezérigazgató, hitközségi elnök Gyula, ifj. Weisz Márton malomigazgató Nagyszalonta, Salamon Ármán divatkereskedő Nagyszalonta, Theodor Reich Berlin-Charlottenburg, Herskovics J. József Pozsony, Springer Dénes Budapest, Rösenfeld Emil kereskedő, a Chevra elnöke Gyöngyös, dr. Klein Ferenc ügyvéd Gyöngyös, Berger Vilmos kereskedő, a Chevra elnöke Jászberény, özv. Buck Zsigmondné nőegyleti elnöknő Jászberény, Obláth Jenőné Nagykörös, Rosenstock Ilona Szentés, Ausländer Jenő kereskedő Csongrád, Váragi Zsigmondné Kiskunfélegyháza, Schweitzer Adolfné nőegyleti elnöknő Kiskunfélegyháza.

Ezután természetesen azokról, akik nemcsak saját részükről, hanem új tagok megnyerésével is támogatják törekvéseinket, szintén csak az évenkénti kimutatásban fogunk megemlékezni.

KÖZPONTI BIZOTTSÁG A MENEKÜLŐK SEGÍTÉSÉRE. A fővárosba nagyszámba érkező zsidó menekültek segítségére a pesti hitközség vezetőségének kezdeményezésére központi bizottság alakult, amely a szerencsétlenek érdekében nagyszabású akciót fog szervezni és megindítani. A bizottság munkájának eredményéről, amely remélhetőleg a kezdeményezőkhöz méltó lesz, legközelebbi számunkban fogunk megemlékezni.

BOTFAI HÜVÖS JÓZSEF

udvari tanácsos, a Városi Villamos Vasút elnökeigazgatója, 66 éves korában elhunyt Budapesten. Nagy energiájú, erős tehetségű közéleti férfiú volt, vállalatát, melynek eleinte ügyésze, később évtizedeken át vezérigazgatója, majd elnöke volt, a külföld legnagyobb hasonló közlekedési vállalataival egy sorba tudta emelni szorgalmával és munkájával. A közéletben, különösen a községi politikában, jelentőségteljes szerepet játszott: egyik vezető tagja volt a főváros törvényhatósági bizottságának, számtalan fővárosi intézmény köszönheti neki alapítását és felvirágzását. A felekezeti életben is meleg zsidó érzéssel, igaz jó szívvvel vett részt, vál. tagja volt a hitközségnek és a chevra kadisának, s egyik jelentős szereplője volt az autonómiai mozgalomnak. Előkelő család gyászolja, elsősorban neje, kivel 43 évig élt boldog házasságban, három fia, Hűvös Iván, utódja a Városi Villamos vezérigazgatói székében és jeles zeneszerző, Hűvös László, az ismert szobrász, Hűvös Róbert és leánya, dr. Lengyel Endre fővárosi ügyvéd neje.

Utolsó útjára a gyászolók nagy fekete serege kísérte Hűvös Józsefet. A sok küldöttség között ott voltak azon vállalatok igazgatóságai és tisztviselői, amelyeknek élén az elhunyt állott, azonkívül képviseltették magukat a kereskedelmi kormány, az államvasutak, az államrendőrség, a közlekedési és hajózási vállalatok. A főváros törvényhatósági bizottságának és tanácsának küldöttségét dr.

Bárczy István polgármester, a Józsefváros küldöttségét dr. Havas Rezső udvari tanácsos vezette. Megjelentek a főváros összes kerületei testületileg, továbbá a Józsefvárosi Kör nagyküldöttsége, a VIII. kerületi előljáróság Rózsa-völgyi Antal előljáró vezetésével, számos jótékonyági egyesület, köztük a VIII. kerületi általános közjótékonyági egyesület Glück Frigyes vezetésével. A szertartást Lazarus főkantor vezette be az egyházi énekekkel, majd Hevesi Simon főrabbi tartott megható gyászbeszédet. Ezután Bárczy István polgármester mondott meglehangú búcsúztatót. A polgármester után a Józsefváros nevében Havas Rezső udvari tanácsos, a Városi Villamos Vasút igazgatósága nevében Vörös László v. b. t. t., a Városi Villamos Vasút tisztviselői kara és alkalmazottai nevében pedig Földes Imre főtitkár, az ismert kitűnő drámaíró búcsúztatták el az elhunytat. Az egyházi énekkar újabb gyászdala után a koporsót a családi sírboltba vitték, ahol örök nyugalomra helyezték.

A VILÁGHÁBORÚ MAGYAR ZSIDÓ DOKUMENTUMAINAK GYŰJTÉSE. Az eszmét, amelyet legutóbbi számunkban tiszasülyi Polnay Jenő levele megpendített, dr. Hajdu Miklós vezércikke méltatja nagy jelentősége és fontossága szerint. Ezen a helyen csak regisztrálni akarjuk, hogy felhívásunk országszerte mély hatást keltett és az az anyag, amelyet az ország minden részéről és az ellenséges területen álló seregeink zsidó katonáitól és tábori lelkeszeitől kaptunk, már is hatalmas és fölötté értekes könyvet adna. Amint azonban dr. Hajdu Miklós magas lendületű cikkében kifejti, itt egy rendszeres, teljes, egész és nagy munkáról van szó. Szisztematikus foglalatot ke' l adnunk személyi, tárgyi, számbeli adatokban mindannak, ami vonatkozásban van a magyar zsidóság kombattans szerepével. A magyar zsidóság monumentális emlékműve lesz ez. A magyar zsidóság előkelőségeiből alakult bizottság programszerűen fogja a nagy tervet megvalósítani. A magunk részéről pedig csak ismételjük legutóbbi felhívásunkat, hogy mindenki, akinek zsidó katonákra vonatkozó anyag a birtokában van, küldje be minél előbb szerkesztőségünk címére.

A HÉBER FELÍRASÚ HADIGYŰRŰK a legrövidebb idő alatt nagy népszerűsége tettek szert. Ezer meg ezer héber felírasú ezüstgyűrű díszíti már zsidó férfiak és nők ujjait, ezer meg ezer zsidó kéz hordja és mutogatja a szent mottót יְיָ אֱלֹהֵינוּ: Isten az én erősségem! És mert a mottó héber betűk girlandjából fonódik az ujjak köré, a kis ezüstgyűrű egyszersmind vallomás is viselőjének, mintha csak rajta volna az is, hogy „ivri anóchi“ „zsidó vagyok“. Ez a héber felíratú hadigyűrűnek erkölcs-pedagógiai jelentősége. És bizonyára ez lebegett dr. Hevesi előtt, amikor a maga eszméjét oly szerencsés kézzel megragadta és oly hihetetlenül gyorsan megvalósította és sikerre vezette. És hogy a közönség is többet látott benne, mint egy jótékony célra árusított gyűrűt, mutatja a rengeteg melegbűnél melegebb levél, amelyet a gyűrűt kérők ezrei dr. Hevesihez intéztek és a buzgóság és lelkesedés, amelylyel a gyűjtéshez annyian hozzáálltak. Sokan 5—600 gyűrűt is eladtak.

Az Omikey és Menza elnöksége nevében hálás köszönettel közöljük a szent mondattal ellátott hadigyűrű terjesztése körül buzgón közreműködő gyűjtők neveit, megjelölve az általuk beküldött összegeket is:

Dr. Heves Kornél, rabbi, Szolnok 156.—, dr. Partos Sámuel, rabbi, Dunaföldvár 87.50, dr. Klein Mór, rabbi, Nagybecskerek 29.—, Löwinger József, Balassagyarmat 160.—, Hirsch Ignác, Tamási 100.—, dr. Friedmann Ernő,

ALAPÍTÁSI ÉV

1862

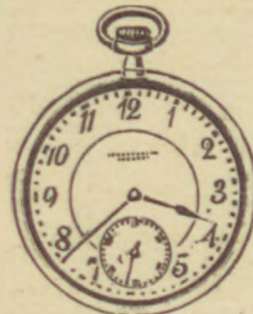
• CHRONOGRAPH •
• REPETITION ÉS •
ZSEBÉBKRESZTÖK

CUENDET CONSTANT

Svájc, Francia-, Angol- és Németország zseb-, inga- és díszórágárainak lerakata.

BUDAPEST, IV., KIGYÓ-TÉR 5

KARCSATÓRÁK, GYŰRŰ-
ÓRÁK JAVÍTÁSOK

INGA-ÉS ÁLLÓÓRÁK RAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

rabbi, Szarvas 106.—, Schreiber József, rabbi, Aszód 123•50, Teitelbaum J., rabbi, Bártfa 55•55, Freund Benőné, Érsekújvár 179•40, Singer Vilmos, rabbi, Liptószentmiklós 169•35, Stern Adolf, rabbi, Facsád 140.—, dr. Fischer Benő, rabbi, Palánka 115•80, Schwarz Ignác, Kiskunhalas 113•90, Liebermann Jakab, rabbi, Léva 91.—, dr. Wene-tianer Lajos, rabbi, Újpest 240.—, dr. Steiner Vilmos, rabbi, Hátszeg 26.—, dr. Vágvölgyi Lajos, rabbi, Arad 308•95, özv. Blum rabbiné, Berettyóújfalu 90•45, Wein-berger S., Dunaszerdahely 102.—, dr. Lemberger Ábrahám, Nyírbátor 35•50, Schweiger Herman, Zenta 86.—, Adler Lázár, hitk. titkár, Zalaegerszeg 200.—, dr. Löwy Gusztáv, rabbi, Lőcse 115.—, Grünbaum M., rabbi, Mátészalka 210•05, Reinitz Ábrahám, rabbi, Balkány 30.—, Weisz Ábrahám, rabbi, Jánosháza 138.—, Wollák Rezső, Csák-tornya 104.—, Lemberger Manó, rabbi, Polgár 62•55, Rosenthal Tóbiás, rabbi, Bonyhád 75•55, Dusinszky J., rabbi, Námesztó 61.—, Grünfeld Simon, Búdszentmihály 23•55, Snyders, rabbi, Győr 31•45, Strassmann Jakab, Lippa 53•55, Rottenstein Lajos, Hatvan, 100.—, dr. Kecskeméti Lipót, rabbi, Nagyvárád 45.—, dr. Klein Herman, rabbi, Kismarton 135.—, dr. Spira Salamon, rabbi, Miskolc 96.—, Fried József, rabbi, Nagyszalonta 214•70, dr. Wies-ner Henrik, Bezdán 33•60, Goldstein Juda, rabbi, Kis-szeben 61.—, Schlesinger Szerén, Nagytapolcsány 129•20, dr. Borsodi József, rabbi, Nagyatád 73.—, Makso Nyitrai, Zagreb 180.—, Günz Jakab, rabbi, Hajdúböszörmény 94•55, Fuchs Benjamin, rabbi, Nagybánya 61•50, dr. Fischer Mihály, rabbi, Zombor 87.—, Schwelb Mór, rabbi, Kalocsa 154.—, dr. Klein József, rabbi, Gödöllő 90•40, dr. Wellesz Gyula, rabbi, Óbuda 196.—, Schück Mór, Karcag 62.—, Schönfeld Lázár, Nagykároly 234•58, Löb-lovics Bernát, Kiskőrös 96.—, Fuchs Jakab, Galgóc 100.—, dr. Neumann Ede, rabbi, Nagykanizsa 76.—, dr. Rosen-berg Fülöp, Vágújhely 101.—, Nádor Adolf, Tótkomlós 168.—, Tannenbaum Márton, rabbi, Putnok 94•45, Kohn Vilmos, rabbi, Breznóbánya 100.—, dr. Friedmann Gyula, rabbi, Szentes 78.—, Nemes Jenő, hitk. titkár, Szolnok 142•30, Kramer Miksa, Tolna 100.—, Salamon József, Pozsony 100.—, Brummer Ida, Szaján 42.—, dr. Junger Mózes, rabbi, Sıklós 100.—, dr. Silberfeld Jakab, rabbi, Békéscsaba 100.—, dr. Reicher Vilmos, Alsókubin 100.—, dr. Rosenstein Mór, rabbi, Nagykikinda 103.—, Duneitz Alfréd, Pacsa 49•55, dr. Krieshaber Béla, rabbi, Erzsébet-falva 206•50, dr. Links Izák, rabbi, Devecser 105.—, dr. Lenke Manó, rabbi, Lugos 220•40, dr. Pap Lajos, rabbi, Brassó 94.—, dr. Herskovits József, rabbi, Vasvár 100.—, Izr. hitközség, Marosvásárhely 125•20, Büchler P., rabbi, Mór 119•75, dr. Gerstl Ignác, rabbi, Nagyszent-miklós 101•60, dr. Leopold Kornél, Szegzárd 88.—, Elfer Jakab, rabbi, Heves 100.—, dr. Deutsch Ernő, rabbi, Karánsebes 149.—, Fuchs Lipót, rabbi, Biharkeresztes 68.—, dr. Goldfahn S. H., rabbi, Bácsstopolya 120•50, Fischer Fülöp, rabbi, Sárospatak 42.—, dr. Frank József, rabbi, Fiume 108•55, Weisz Lipót, Rohonc 72.—, dr. Blumgrund Naftali, rabbi, Abony 34.—, dr. Sarkadi Mór, Békés 100.—, dr. Sugár Rezső, Buziás 58.—, Gömöri Miksa, Bánréve 71•55, Gottlieb Ferenc, Soborsin 100.—, Deutsch Mózes, rabbi, Salgótarján 68•55, Winkler M., rabbi, Györszentmárton 39•55, Kun Mátyás, hitk. elnök, Nyíregyháza 365.—, Weiszman Regina, Pozsega 302•90, dr. Rósa Izsó, hitk. elnök, Szeged 103.—, dr. Neumann, rabbi, Sepsiszentgyörgy 100.—, dr. Dózsa Samuné, Makó 100.—, Rosinger Lajos, Debrecen 41.—, Schreiber Joakim, rabbi, Arad 96•50, dr. Diósi Sámuelné, Déva 99•90, Duhán N., Selmecbánya 100.—, Soffer Mór, Tiszafüred 103.—,

Pollák Emánuel, Törökbecse 102.—, dr. Rudolfer Antal, rabbi, Alsólendva 100.—, Katz Ármin, Szoboszló 35•20, dr. Wildman Adolf, Körmöcbánya 45•45, Halász Ignác, Tapolca 100.—, Izr. hitközség, Privigye 103.—, Izr. hit-község, Puhó 84.—, Benedikt Géza, Paks 99•25, Vidor Ferenc, Kaposvár 90.—, dr. Schweiger Lázár, rabbi Eger 41•40, Löwenstein Lajos, Hőgyész 40.—, Klein Albert, Szilas-balhás 36•55, Grossmann Gyula, rabbi, Ipolyság 176•15, Böhm Ignác, Nagybajom 102.—, Rosenbaum S., rabbi, Kisvárdá 60.—, Marmorstein Lipót, rabbi, Szenice 115•10, Müller Salamon, rabbi, Szob 90.—, Goldgruber Salamon, Pancsova 40.—, László Benő, Zalatna 100•20, Ehrenguber S., Tasnád 80.—, Roth Lajos, Nagykálló 33•22, Winter, rabbi, Nasice 106.—, dr. Schönfeld Áron, rabbi, Besz-tercebánya 195.—, Kornitzer Salamon, Szerencs 100.—, dr. Friedman D., Zsolna 100.—, Leitner József, Petrozsény 93•80, Schweiger Herman, Zenta 35•55, Frankfurter N., Bácsalmás 74.—, Steiner Ármin, Nyitra 77.—, Breuer Bernát, Tab 79•10, Rosenzweig Miksa, Zombor 84•60, Stern Géza, Marosludas 100.—, Löwy Ignác, Sárbogárd 61•50, Izr. hitközség, Csurgó 84.—, Freund A., rabbi, Naszód 84.—, Pintér Lajos, Győr 100.—, Izr. hitközség, Szakolca 32.—, Pserhoffer M., rabbi, Szered 58•50, Leiters-dorfer J., Rózsahegy 83•29, H. Ritter, Znaín 60.—, dr. Áldory Mór, hitk. elnök, Esztergom 90.—, dr. Ardó Sándor, hitk. elnök, Aranyosmarót 109.—, Balla Ádám, Nagykőrös 80.—, Schlesinger, rabbi, Bodrogheresztur 37•40, Duschinszky Mihály, rabbi, Rákospalota 86.—, Izr. hit-község, Pápa 100.—, Krausz Áron, rabbi, Igló 99•50, Friedman S. L., Ólubló 50.—, Gottlieb Lipót, Bicske 44.—, dr. Flesch Ármin, rabbi, Mohács 100.—, Fischer S., rabbi, Gyulafehérvár 186•50, Günsberger Ignác, Vágbesz-terce 99•80, Marton Erzsébet, Dicsőszentmárton 84•40, Büchler Zsigmond, rabbi, Albertirsa 89•55, Frey M., rabbi, Nagysurány 55.—, dr. Singer Leó, rabbi, Várpalota 51•35, Landesberg Janka, Szeghalom 66•90, Neufeld S., rabbi, Diósgyőr 50 33, Klein József, rabbi, Siófok 96.—, dr. Bände Zoltán, Kíspest 76.—, dr. Weisz Miksa, Budapest 1044.—, dr. Kohn Márkné, Budapest 275.—, Böhm Nathan, Budapest 500.—, Schwarz Ignác, Budapest 200.—, báró Dirsztay Béla, Budapest 749.—, Lőrincz L. Vilmos, Budapest 136.—, dr. Schwarz Benjámin, Budapest 100.—, dr. Hevesi Simonné, Budapest 314•30, Hevesi Jenő, Budapest 86•50, dr. Frisch Ármin, Budapest 116.—, Fellner Leoné, Buda-pest 321.—, dr. Hevesi Simon, Budapest 768•80, Márk Rózsa, Budapest 84.—, Újhelyi Gézané, Budapest 51.—, Rosenbaum Géza, Budapest 44•50, Blumberger Jakabné, Budapest 105.—, Semsey Szerén, Budapest 73•20 koronát.

A gyűrű tiszta jóvedelme felerészben a Hadügyminisz-terium hadsegítőhivatalát, felerészben az Omike-menzát illeti, amely a háború alatt tudvalevőleg a diákétkezőn kívül hadi konyhát is tart fenn. Többek érdeklődésére kiemeljük, hogy a gyűrűk terjesztését a Hadügyminisz-terium engedélyezte, sőt az összes gyűjtőíveket a had-segélyzőhivatal bélyegzőjével látja el. A gyűrűket Wisin-ger Manó ismert fővárosi ékszerész készítette. A hadi-gyűrűkre vonatkozó minden üggyel egyenesen dr. Hevesi Simonhoz kell fordulni (Budapest, Wesselényi-u. 10).

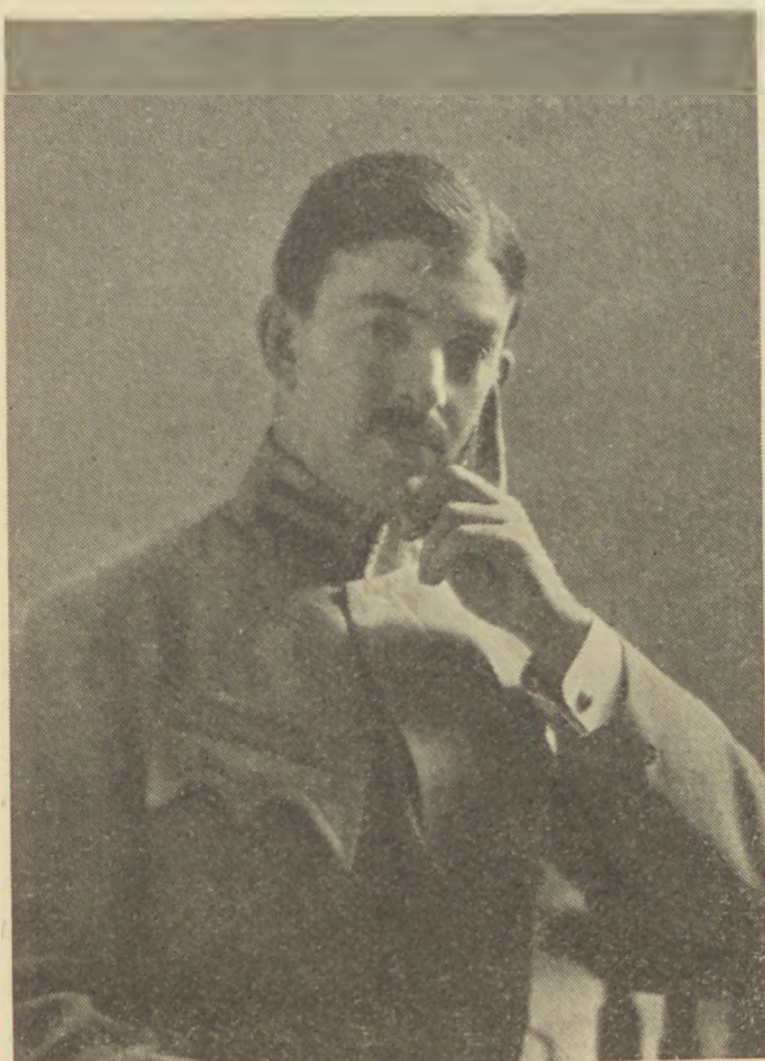
A héber felíratú hadigyűrűkből befolyt összeg már az első hónapban megközelítette a 25,000 koronát.

ÚJ ZSIDÓ HETILAP. A *Bettelheim* Sámuel kitűnő szerkesztésében megjelenő „Ungarländische Jüdische Zeitung“, amely eddig kéthetenként jelent meg, januártól kezdve hetenként fog megjelenni. Szerkesztőség és kiadó-hivatal címe: Budapest, Damjanich-utca 33.

Reggelizés előtt
fél pohár
Schmidthauer-féle

Igmándi

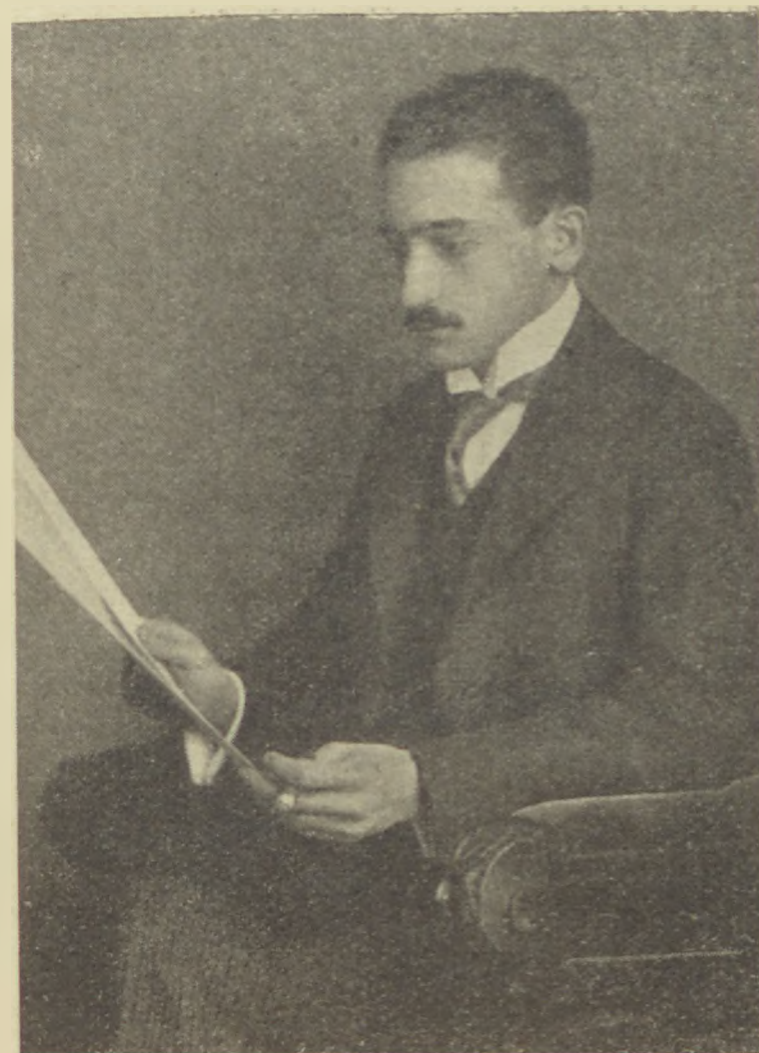
keserűvizet
igyék, ha rossz a gyomra
! Figyelem !
Csak a felét kell bevenni,
mint másfajta keserűvizeknél

Dr. Szegő Ferenc,
önkéntes őrsereparancsnok

Dr. Kelemen Adolf, önkéntes tábori rabbi

Karl Schwarz, a berlini Jüdisches
Kunstarchiv alapítója és vezetője

KARL SCHWARCZ. Nem akarjuk ezúttal egész műtörténeti munkásságát méltatni. A berlini zsidó tudósokkal foglalkozó cikk szűk kereteiben az ő működéséről is megemlékezünk. Mi csak hálánkat akarjuk leróni iránta azért a szeretetért és lelkesedésért, mellyel *berlini számunkat* felkarolta. Két cikkén kívül az illusztrációs anyag fáradságos beszerzése úgyszólván teljesen az ő munkája volt és neki köszönhetjük, hogy jelen számunk oly teljes képet nyújt a szövetséges Németország birodalmi fővárosának zsidóságáról, annak jelentős kulturális és humánus tevékenységéről, a speciális zsidó, valamint az univerzális tudomány, irodalom és művészet terén való nagy szerepéről. Olvasóink különben még emlékezni fognak arra, hogy Karl Schwarcz a Mult és Jövő Struck-kiállításának alkalmából meghívásunkra Berlinből Budapestre jött, ahol „Zsidó művészek — zsidó művészet” címen vetített képekkel kísért nagyszabású előadást tartott. Ez a szak különben nem egyedüli specialitása. Háromkötetes új munkája az ónémet grafikáról szól, amelynek tanulmányozásához a világ minden jelentősebb képtárát átkutatta. De legtöbb szeretettel a „Jüdisches Kunstarchiv“-on csüng, amely a zsidó művészi alkotóerő valóságos pantheonja. A Mult és Jövőben ennek segédeszközét látja és ezért semmiféle munkát sem sokalna tőle. Karl Schwarcz érdeme, hogy berlini számunk minden egyes cikkét az illető szaknak egy-egy kimagasló berlini kapacitása írta meg.

DR. KELEMEN ADOLF. Egy katona küldötte be hozzánk a harcterről a csapat szeretett papjának kedves miniatűr arcképét azzal a megjegyzéssel, hogy közlésével nagy örömet szerezne a zsidó katonáknak. A fotográfiának annál is inkább adunk helyet, minthogy Kelemen dr. tulajdonképpen önkéntesen teljesít szolgálatot. A fogarasmegyei főrabbi a mozgósítás idején hazafias szónoklataival nagy szolgálatot tett s erre való tekintettel a katonai hatóság több ízben kérte fel, hogy a hadba-

vonulókat lelkesítse, majd maga is hadba vonult. Bár beteg ember és a hadköteles koron túl van (52 éves), nem tudott ellenállani annak, hogy a harctéren személyes szolgálatot ne teljesítsen. Ajánlkozott, behívták és az északi harctérre ment, hol a zsidó katonák rajongással veszik körül.

AZ ÖNKÉNTES ŐRSEREG, amelynek munkáját a napi sajtó a 48-as nagy idők nemzeti őreinek feladatával állította párhuzamba, amint már eddig is kitűnik, igen fontos missziót teljesít és örömmel kell konstatálnunk, hogy ebben az önkéntes szolgálatban is nagyszámra veszi ki részét a fővárosi zsidóság. Az őrsereg szervezésébe sok buzgósággal fáradozott dr. Szegő Ferenc ismert fővárosi ügyvéd, az őrsereg egyik rendkívül agilis parancsnoka.

ZSIDÓ NÉPSEGÍTŐ IRODA. Ilyen címen a magyarországi cionista-szervezet irodát létesített Erdélyi-utca 19 sz. alatt (Teleky-bazár). Célja, hogy a galíciai és bukovinai menekülteket jogi és erkölcsi támogatásban részesítse. Az iroda elsősorban az itt tartózkodó galíciaiak statisztikáját állítja össze. A statisztikai megállapításra szolgál a jelentkezési lap, amelyet minden jelentkező kiállít. A jelentkezési lapra felírja nevén kívül családtagjai számát és azt a munkakört, amelyet esetleg elvállalhat. Az iroda összeköttetésbe lép az ausztriai akció vezetőivel. A galíciaiak ügyében teendő lépéseket a megalakult bizottságok egymás között felosztották. Az ingyenes orvosi segély kérdése például meg van oldva olyképen, hogy számos orvost sikerült a menekültek ingyenes kezelésére megnyerni. Az iroda *nem jótékonyági akció*t folytat, hanem felajánlja szolgálatait minden ilyen mozgalomnak és állandóan érintkezést tart fenn a pesti izr. hitközség jótékonyági ügyosztályával.

HŐSÖK. Koretn Jenő, a 20. népfőlkelő ezred hadnagya, fővárosi nagykereskedő, 38 éves korában, nov. 22-én az orosz-

BOROS ÉS KOHN SÍRKÖRAKTÁRA

BUDAPEST, VI., KÁROLY-
KÖRÚT 17., ORCZY-HÁZ

Egyszerű és díszes kivitelű, valamint nagyszabású SIREMLÉKEK nagy választékban, jutányos áron. Vidéki megrendeléseket felelősséggel szállítunk. ✱

országi Pilica mellett folyó óriási harcokban százada élén vitézül küzdve elesett. Agg szülei, kik Pápán köztiszteltben állanak, testvérei, köztük *Korein* Dezső budapesti nagykereskedő, ki a felekezeti életben is jelentős szerepet visz és sógora, *Bernstein* Béla dr. nyiregyházi főrabbi, kiváló munkatársunk, gyászolják.

Ujvidéken katonai pompával és a város közönségének óriási részvételével temették a napokban *Balog* Miklóst, a 16. galogezred zászlósát, *Balog* A. Dezső köztisztelt nagykereskedő fiát. *Pap* Ignác dr. főrabbi bucsúztatta megkapó szép beszéddel a hőst, ki eddig Kozlukon (Bosznia) feküdt ideiglenesen eltemetve, ahová bajtársai a szerb Drinapartí harctérről szállították át. Az ifjú hős október 5-ike óta volt tűzben és 16-án ölte meg egy ellenséges gránát. Hadbavonulása előtt hosszabb ideig Angliában is tanult és bővítette ismereteit. A helyi társadalomban is tevékeny részt vett s minden ifjúsági ügyben kivette a részét a munkából.

Farkasházi Farkasházy Sándor, a 19-ik vadászzászlóalj századosa, november 18-án, az északi harctéren, hősi halált halt. *Farkasházy* Zsigmond, volt képviselő, ismert publicista, öcsét gyászolja az elhunytban.

Salvendy Arthur, a 14. népfelkelő gyalogezred hadnagya, 34 éves korában, az északi harctéren, szeptember 8-án elesett. Nyitrán kereskedő volt a polgári életben s a haza iránti kötelességének bátran és vitézül tett eleget s feláldozta érte fiatal életét. Özvegy édesanyja és előkelő család gyászolják.

HALÁLOZÁSOK. *Mauthner* Mihály, a *Mauthner* és Társa ismert bőrkereskedés főnöke, 63 éves korában elhunyt. A legkiválóbb nagyiparosaink közé tartozott. Erdemeit a Ferenc József-rend lovagkeresztjével jutalmazták. Az Osztrák-Magyar Bank cenzora volt, megyebizottsági tag és több előkelő közgazdasági intézményünk vezérférfia. Előkelő, nagy család gyászolja, köztük *Schwartz* Alfréd, a Wiener Bankverein magyarországi igazgatója, ki apósát vesztette benne.

Konrád József dr. nyugalmazott kassai főrabbi Budapesten váratlanul elhunyt. Jeles és irodalmilag is képzett ember volt, aki előkelő felekezeti pozícióra termelt, de felfelé vezető útjában időnek előtte meg kellett állania. Mindössze 48 évet élt s korai halálát őszintén fájlatják mindazok, akik képességeit ismerték. Özvegye és három fia gyászolja.

Schnabel Zsigmond győri tekintélyes nagykereskedő 53 éves korában hirtelen elhunyt. A boldogult úgy az izr. hitközségnek, valamint a Szentegyletnek választmányi tagja volt. Feleségén kívül három gyermeke gyászolja. *Schwarz* dr. főrabbi szívhezszólóan búcsúztatta.

Özv. *Holzer* Simonné Budapesten veje, Sós Béla dr. ügyvéd házában elhunyt. A megboldogult matróna, aki szellemi és testi frissességben élte utolsó éveit, a *Holzer* Simon-féle ismert divatárúház megalapítójának volt a hitvese. Ötven évvel ezelőtt férjével együtt ő is részt vett az alapításban s vele együtt dolgozott az üzlet felvirágoztatásán, mindaddig, míg a férj elhunyt és fiúk, *Holzer* Sándor keresk. tanácsos vette át a vezetést. A nagy fellendülés örömmel töltötte el szívét és gyermekei, unokái, meg dédunokái is széppé tették élete alkonyát. Apja *Freudenberg* Sámuel pesti rabbi volt, aki a Váci-úti régi temetőben aludta örök álmát. A halottak kiköltöztetése idején özv. *Holzer* Simonné édesapja hült tetemeit átvitette az új zsidó temetőbe, ahol a chevra kadisa érdemei elismerésül díszsírhelyet adott neki.

Nagy és mély részvétellel temették *Kurzweil* Gáspár-nét Érsekújváron. Jótékonyágát, társadalmi áldásos szereplését a végső tisztességen való testületi megjelenésükkel hálálták meg a helyi Vöröskereszt Egyesület, amelynek az elköltözött alelnöke volt, a József Szanatórium Egyesület, amelynek elnöke volt, az Izr. Nőegylet, amelynek elnöke volt. Megjelent a temetésen a Katholikus Nőegyesület is. Dr. Kiss Arnold budai főrabbi végezte az egyházi szertartást. Magyarország egyik legkiválóbb zsidó asszonyát veszítettük el a ritka nagyműveltségű úrnőben, aki a Mult és Jövő munkatársa volt.

A *Budapesti Villamos Városi Vasút* igazgatósága és felügyelőbizottsága mély megilletődéssel tudatja, hogy a társaság elnök-igazgatója,

méltóságos botfai Hűvös József m. kir. udvari tanácsos úr

e hó 18-án hajnalban elhunyt.

Hálatelt szívvel gondolunk vállalatunk megalapítójának úttörő munkában eltöltött életére, amelyet csaknem kizárólag a társaság föllendítésének és felvirágoztatásának szentelt. A nemes élet fáklyája kilobbant, de munkájának eredményében tovább él.

**Emlékét szeretettel és kegyelettel
őrizzük meg.**

Minden külön értesítés helyett!

Özv. *Hűvös* Józsefné szül. *Heller* Mária, úgy a maga, mint gyermekei: *Iván*, *László*, *Róbert* és *Franciska*, illetve veje: dr. *Lengyel* Endre, menyé: szül. *Vajda* Ilona, unokái: *Hűvös* József és *Kornél*, *Lengyel* Edith és *Marianna*, sógornője: *Heller* Teréz nevében kimondhatatlan fájdalommal tudatja, hogy a legjobb férj, a legszeretőbb apa, após, nagyapa és sógor

botfai Hűvös József

m. kir. udvari tanácsos, a székesfőváros törvényhatósági bizottságának tagja, a Budapesti villamos városi vasút elnökiigazgatója stb.

e hó 18-án, hajnalban 1/21 órakor 66 éves korában, boldog házasságának 43. évében, rövid szenvedés után csendesen elhunyt.

A megboldogult hült tetemét e hó 20-án, vasárnap délután 1/23 órakor helyeztük a rákoskeresztúri izr. temető halottasházából a családi sírboltban örök nyugalomra.

Nyugodjék békességben!

FISCH BERTA

angol, francia és fűző-
különlegességek, női divatterme

BUDAPEST, IV. KERÜLET,
ESKÜ-TÉR 6. SZÁM.

Felkíszi a hölgyközönség
figgelmét hosszas kísérle-
zéssel kipróbált saját talál-
mángú és rendszerű szaba-
dalmasított fűzőkülönleges-
ségetre, melyek a fűzőtech-
nika valóságos szenzációt.

Egyben ajánlja elismert
elsőrangú angol és francia
női ruhatermet, hol a rende-
lőközönség mérsékelt árak
mellett a leglelküsmere-
tesebb kiszolgálásban ré-
szesül.

Videkimegrendelésnélele-
gendő úgy fűzőkhöz, mint
ruhákhoz egy mintaruha
vagy mérték beküldése.

Kívánatra mintákkal szí-
vesen szolgál.

FONCIÈRE, PESTI BIZTOSÍTÓ-INTÉZET

Alapítvány 1864-ben

HÖZPONTI SZÉKHELY: BUDAPEST, V., SAS-UTCA 10.

Készpénzben befizetett részvénytőke . . . 4.000.000 K
A nyereség- és díjtartalékok az évi díj-
bevételekkel együtt mintegy . . . 65.400.000 „
az intézet összes biztosítékai tehát mintegy 69.400.000 K-ra
rúgnak.

64 évi fennállása óta kártérítések fejében fizetett
az intézet:

a tűzkárbiztosítási ágazatokban . . .	222.464.991 K
az életbiztosítási ágazatban . . .	34.446.000 „
a baleset és szavatossági biztosítási ágazatokban . . .	4.605.169 „
összesen . . .	261.516.160 K-át.

Az intézet működési tere kiterjed a következő biztosítási
ágazatokra:

1. Élet, járadék, kiházasítási, katonai szolgálat esetére való biztosítás.
2. Tűz, villámcsapás és robbanás által okozott károk elleni biztosítás.
3. Betöréses lopás elleni biztosítás.
4. A törvényes szavatosság követ-
keztében keletkező kötelezettségek elleni biztosítás.
5. Tűkörülményekben
esetű töréskárok elleni biztosítás.
6. Az emberi testet érhető baleset-
ek elleni biztosítás (utazási, élethossziglani vasúti balesetbiztosítás).
7. Szállítványozási (tengeri, szárazföldi és folyamszállítványozási)
károk elleni biztosítás.
8. Jégverés okozta károk elleni biztosítás.

TISZTÁN MAGYAR INTÉZET! **OLCSÓ DÍJAK!**
ELŐNYÖS FELTÉTELEK!

KELETI-BUDAPEST

csász. és kir. szabad. sérvkötők, orvossebészeti mű-
szer és betegápoláshoz szükséges eszközök gyára

Alapítvány 1878-ban.

Főraktár: IV. kerület, Koronaherceg-utca 17. sz.

Gyár: IV. kerület, Koronaherceg-utca 14. szám

Telefonszám: 13-76.

Orvosi sebészeti műszer, kötszer, testegyenestő gépek,
múlábak, műkezek, cs. és kir. szabadalmazott sérvkötők,
betegápolási és kozmetikai eszközök, utazási cikkek, min-
denféle gummiárúk, légpárnák, melegítő thermophorok
raktára. Nagy képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Neumayer Fülöp

Budapest, V. Ker., Deák Ferenc-tér
1. szám (Erzsébet-tér sarok).

Telefonszám: 11—21.

Perzsa- és Smyrna-szőnyegek. Hazai gyárt-
mányú Moquetti-plüssök, bútorszővetek, ágy és
asztalterítők, függönyök és szőnyegek, továbbá
kárpitós- és kocsigyártókellékek gyári raktára.

Kívánatra mintát bérmentve küldök.

Magyar királyi szabadalm. Osztálysorsjáték Igazgatósága

Budapest, IV., Eskü-tér 5. szám

Elnök: Tolnay Lajos, alelnök: báró Fejérváry Imre,
vezérigazgató: Hazai Fülöp, vezértitkár: Serényi Samu

Egy-egy sorsjáték . . . Évenként . . . 110.000 sorsjegy,
hat osztályból áll. . . két sorsjáték. . . 55.000 nyeremény

Egy sorsjáték nyereményeinek összege 14.459.000 kor.

Főnyeremény (szerencse esetén) egy millió korona

Perzsa-szőnyegek

alkalmi vételek

Sternbergnél, Dob-u. 24.

MARX ÉS MÉREI

tudományos műszerek gyára. • Fizikai, kémiai, természetrajzi
műszerek. • Röntgen-Képezőberendezések. • Tudományos műszerek.

Budapest, VI., Bulcsu-utca 7. szám. Telefon 21-96

